

PUNCTUL CRITIC

**Trimestrial de diagnoză
socială, politică și culturală**

---

numărul 2, septembrie 2010

CUM VĂD
ROMÂNII
SCHIMBAREA
DUPĂ
20 DE ANI

NICULESCU

PUNCTUL CRITIC – Trimestrial de diagnoză socială, politică și culturală

Director fondator: EUGEN URICARU

Director: MIHAI MILCA

Redactor-șef: IACOB FLOREA

Secretar general de redacție: VLAD ION

E-mail: ionvlad.mediaprint@gmail.com

Adresa redacției:

București, str. Brândușelor nr. 9, bl. G4, sc. 2, et. 2, ap. 37, sector 3

PUNCTUL CRITIC se distribuie în librării. Volumul poate fi comandat și la:

Tel.: (+40)21-312.97.82

E-mail: editura@niculescu.ro

Internet: www.niculescu.ro

Expedierea se face prin poștă.

Design copertă & ilustrație: CARMEN LUCACI

Tipărit la **fedprint**
E D I T U R I I
Tel.: 011.30.50.411.42.76 fedprint.ro

ISSN 2068-8989

Toate drepturile rezervate. Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Nicio parte a acestui volum nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv prin fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare și accesare a datelor, fără permisiunea scrisă a Editurii NICULESCU.

Orice nerespectare a acestor prevederi conduce în mod automat la răspunderea penală față de legile naționale și internaționale privind proprietatea intelectuală.

SUMAR

EDITORIAL

- Partitocrație și cleptocrație 5
Mihai Milca

ROMÂNIA DUPĂ 20 DE ANI (II) 9

Starea de fapt

- Cum văd românii schimbarea 11
Dr. Dorel Abraham
- Meandrele tranziției la economia de piață 18
Florea Țuiu
- Economia subterană la lumina zilei 28
Dr. Cristina Voicu
- Corupția ca stare de spirit 40
Dr. Ion Marin
- Politica externă și diplomația românească
postdecembristă 49
George Apostoiu
- Impasul sistemului medico-sanitar.
Necesitatea unei reforme radicale 62
Conf. dr. Corneliu Zeană
- Piața românească de artă – o „ficțiune” (totuși) funcțională ...72
Corneliu Ostahie

CONFLUENȚE 75

- Polonia – un model de dezvoltare 77
Dr. Nicolae Mareș

FONDUL ȘI FORMA 85

- Democrație și administrație publică 87
Dr. Diana-Camelia Iancu

CĂRȚI SCRISE 97

- Idealism și raționalism în economie 99
Darie Cristea
- O carte despre noi și pentru noi 103
Șerban Cionoff

CĂRȚI NESCRISE 109

- Ion Luca Caragiale, Mateiu Caragiale 111
Grigore Traian Pop

Partitocrație și cleptocrație

Mihai Milca

În cei peste douăzeci de ani care au trecut de la evenimentele din decembrie 1989, România a constituit obiectul unui spectaculos dar controversat experiment istoric. De la regnul partidului unic, un partid numărând milioane de membri, omniprezent, omniscient, arborescent, cu o capilaritate socială în exces, aparent indestructibil și monolit, atotputernic și refuzând orice alternativă sau formulă politică excedând canonul marxist-leninist – la democrația pluripartidistă, deschisă competiției electorale, liberei opțiuni civice, negocierii și combinațiilor potrivit raporturilor de forțe între actorii angajați în jocul politic.

În România proaspăt ieșită din labirintul totalitarismului comunist, apariția unei puzderii de formațiuni politice (partide, fronturi, mișcări) nu

a reprezentat însă și o nevoie conștientizată a introducerii raționalității politice în viața societății și nici reflexul unui proiect civic coerent. A fost mai degrabă efectul difuz al unui șoc post-traumatic, un puseu mimetic în raport cu ceea ce se întâmplă în întreaga Europă Centrală și de Est.

Dar departe de a se institui un sistem multipartidist funcțional, în scurt timp au fost puse bazele domniei egoiste și exclusiviste a unui nucleu oligarhic disimulat îndărătul partidelor, indiferent de culoarea politică a acestora. S-a instaurat astfel o veritabilă partitocrație. Funcțiile și practicile partidului unic de odinioară au fost redistribuite între partidele succesoare. Acestea au invadat practic structurile instituțiilor democratice ale statului de drept cu clone ale foștilor activiști comuniști, adepții

statului de.... drepti! Aceste structuri au devenit cutia de rezonanță a interreselor și comandamentelor partidelor, exponenții camarilelor și clientelilor politice prezentându-se într-o dublă postură: de protagoniști ai acțiunilor și deciziilor adoptate în respectivele structuri și de agenți de influență sau manipulatori de fonduri și proceduri în folosul partidelor ale căror indicații le urmează.

Noul angrenaj partitocratic a preluat și a perfecționat rapid metodele și tacticile oportuniste și de intimidare ale răposatului partid comunist, debarasându-se doar de balastul ideologic, de prejudecățile și inhibițiile eticizante pentru a se deda celui mai cras și vorace pragmatism aducător de profituri precipitate și privilegii transmisibile ereditare și strict selectiv.

Această oligarhie partitocratică este deosebit de activă și ubicuă. Ea mizează pe controlul pârgurilor economice și financiare dar și pe condiționarea și intoxicarea mediatică a cetățenilor și opiniei publice, pe anestezierea funcțiilor intelectuale și a facultăților critice ale oamenilor, pe inerția unor categorii sociale largi cărora li se induce ideea de a fi doar spectatorii unei piese cu roluri încredințate dinainte.

Sub comunism se produsese deja o disociere imperceptibilă la prima vedere între majoritatea tăcută și apatică a populației, pentru care conformismul, masificarea amorfă și inapetența privată în raport cu retorica oficială a regimului reprezentau doar un mecanism de adaptare și supraviețuire și o minoritate dornică de ascensiune politică sau înavuțire.

Această minoritate aflată în siajul nomenclurii de partid, geloasă pe aceasta din urmă și disponibilă de a i se asocia s-a exersat continuu în vederea unei eventuale racolări sau schimbări de garnitură; fie în mod fățiș și teatral clamând slogane și exhibându-și devotamentul, fie în taină, prin strategii generatoare de complicități profitabile sau strategeme lunecoase, participând la luarea unor decizii în microstructuri organizaționale. Implozia mașinăriei tentaculare a partidului-stat a oferit instantaneu în decembrie '89 un vast câmp de manevră pentru nomenclaturistii de rang secund, terț etc., care nu au întârziat să-și fructifice la maximum nesperata șansă. O pseudoclasă politică, ivită parcă prin generație spontană a ocupat fără nicio reticență prim planul scenei publice. O pseudoclasă politică larvară, colcând de frustrări, resentimente și

ambii: straturi reziduale ale fostei nomenclaturi dejiste și ceaușiste, birocrati ministeriali și județeni, disidenți închipuiți și odrasle inocentate ale politrucilor și culturnicilor din anii '50-'60, militari deblocați, securiști și milițieni puși pe liber sau veniți cu tot cu rețelele lor de relații, contacte și informatori nedivulgați, reconvertiți cu toții la democrație și economia de piață, elemente aluvionare ale mișcărilor de stradă din anii '90-'91, specimene fosilizate și emuli de ultimă oră ai partidelor istorice din epoca interbelică, veleitari fără debușee lucrative, salariați disponibilizați din unitățile socialiste „reșapați” și reprofilați către jocurile speculative și acumularea primitivă a capitalului, reeditând modelul lui Marx pe propria lor piele, inși fără ocupație sau cu profesie incertă disponibili să se lanseze în aventura privatizării și în implementarea modelului occidental al democrației.

Partitocrația românească de azi, chiar dacă nu-și revendică această „prestigioasă” genealogie își trage originea din acest pat germinativ. Dar mai ales, această ereditate încărcată poate explica de ce propensiunile cleptomane ale indivizilor și grupurilor care s-au înfrățit dincolo

de programe și stindarde de partid spre a confisca puterea, pentru a-și instrumentaliza interesele întreținute solidar, pentru a se eterniza în poziții cheie de unde să vegheze la impunitatea și prosperitatea lor.

Partitocrația a devenit cu necesitate o cleptocrație, care a devalizat statul, drenându-i neconținut resursele, în folos propriu înstrăinând active uriașe pentru comisioane grase și avantaje meschine. O partitocrație cleptomană sau o cleptocrație partinică, o hidră avidă, nesățioasă, aspirând banul public fără teamă de consecințele generate la nivelul economiei și societății. O creatură monstruoasă cameleonică, reproducându-se când este nevoie prin sciziparitate și metamorfozându-se prin uluitoare mutații genetice, dobândind imunitate și aspirând la onorabilitate nobiliară sui generis. Indiferent de apartenențele de partid formale, de mode împrumutate sau reinventate sub zodia balcanismului dâmbovițean și neofanariot, partitocrația românească postdecembristă nu poate subzista decât ca o cleptocrație contagioasă și nevindecabilă, ca o stare patologică devenită un mod firesc de a fi.

ROMÂNIA
după
20 de ani (II)

---

starea de fapt

Cum văd românii schimbarea

Dr. Dorel Abraham

Există un consens în ceea ce privește acceptarea schimbării sociale ca un proces de modificare sau transformare a structurilor de bază ale societății astfel încât să se realizeze o trecere de la o stare la alta a sistemului social atât din punct de vedere cantitativ cât și calitativ¹.

Din această perspectivă un studiu al Centrului de Sociologie Urbană și Regională (CURS), efectuat spre sfârșitul anului 2009 pentru cotidianul „Jurnalul Național” bazat pe două sondaje reprezentative la nivel național, pentru populația în vârstă de peste 18 ani și respectiv pentru cea în vârstă de peste 38 de ani (care avea cel puțin 18 ani în 1989) evidențiază principalele schimbări produse

în structura socio-ocupatională a populației precum și percepția românilor referitoare la cele întâmplate înainte și după 1989, gradul lor de satisfacție, structura timpului liber, etc.

Ce indică datele obținute prin aceste sondaje?

În esență, cele mai vizibile schimbări au fost semnalate de către populația în vârstă de peste 18 ani în 1989. Acest masiv segment de populație a fost cel mai afectat de valul schimbărilor (tranziție spre economia de piață, privatizări, reforme economice) cu care societatea românească s-a confruntat în ultimii douăzeci de ani.

Este vorba atât de schimbări sociale pozitive care reflectă mobilitatea profesională și/sau ocupațională

¹ Sondajul de opinie reprezentativ la nivel național pentru persoanele în vârstă de 18 ani și peste a fost realizat *face-to-face* pe un eșantion de 1600 de respondenți, având o marjă maximă de eroare de $\pm 2,45\%$ la o probabilitate de 95%. Sondajul de opinie la nivelul populației României în vârstă de peste 38 de ani (care aveau cel puțin 18 ani în 1989) a fost realizat pe un eșantion de 1037 de respondenți, având o marjă maximă de eroare de $\pm 3,01\%$ la o probabilitate de 95%.

ascendentă, integrarea sau înscrierea în economia de piață cât și de schimbări cu caracter negativ care vizează o mobilitate socio-ocupatională descendentă, marginalizare sau excluziune socială. Pe ansamblul populației în vârstă de peste 18 ani, aproape jumătate 47% se declară mulțumită și foarte mulțumită de situația prezentă în vreme ce 52% indică o stare de nemulțumire. Tinerii până în 30 de ani sunt mai satisfăcuți de felul în care trăiesc – 62% – decât cei în vârstă de peste 31 de ani.

Dacă ne raportăm la populația în vârstă de peste 38 de ani (adică persoanele adulte care aveau în 1989 peste 18 ani) constatăm că 72% din totalul acesteia se considera „foarte fericită” și „destul de fericită” înainte de 1989. Aceiași oameni (mai în vârstă astăzi) se consideră „fericiți” în prezent doar în proporție de 47% (4% – foarte fericiți), în vreme ce 51% se consideră „nefericiți” (7% „foarte nefericiți”). Desigur că evaluarea pozitivă a trecutului ține, așa cum se știe, de vârstă (tinerețea nu este împovărată de temeri precum bătrânețea), sărăcia sau sărăcirea multor oameni, în special pensionari (categorie ce reprezintă jumătate din ponderea eșantionului celor peste 38 de ani), selectivitatea memoriei privilegiind

mai degrabă momentele agreabile, pozitive, decât pe cele dezagreabile, negative din trecut.

Dacă la aceste date mai adăugăm și altele, ca de exemplu călătoriile în străinătate după 1989 care implică doar 32% din totalul acestei categorii de populație sau mobilitatea rezidențială, extrem de redusă, atunci se poate înțelege de ce acești oameni au nostalgia perioadei antedecembriste și nu apreciază eventualele avantaje ale traiului în capitalismul post-decembrist. De altfel mulți dintre ei consideră că după 1989 s-au produs, pe lângă anumite schimbări pozitive și altele negative: creșterea corupției (26%), creșterea infrafracționalității (17%), nesiguranța locului de muncă (11%), îmbogățirea rapidă a unei părți a populației și sărăcirea alteia (10%), dezindustrializarea țării (9%) etc.

Alte aspecte negative, dar având ponderi mai scăzute, sunt în opinia respondenților: abandonul școlar (8%), declinul valorilor culturale și morale (7%), modul în care s-a realizat privatizarea (7%), scăderea veniturilor agricultorilor (4%).

Părțile bune ale schimbării politice, sociale și economice de după 1989 sunt identificate de români mai degrabă prin prisma experiențelor personale.

Astfel, după 20 de ani de la căderea comunismului, cei mai mulți (65%) dintre cei care atunci aveau 18 ani și peste consideră astăzi că principalele schimbări în bine aduse de democrație sunt: alegerile libere (spun 21% dintre respondenți), dobândirea dreptului de liberă exprimare (cred 20% dintre cei intervievați), dreptul de a călători în străinătate, inclusiv pentru muncă (susțin cca. 18%) și dezvoltarea mass-media (aparitia unui mai mare număr de ziare, reviste, canale tv, stații radio etc.), sunt de părere 16% dintre aceștia.

Cu alte cuvinte, care au fost beneficiile schimbării din 1989 pentru cei mai mulți dintre români, în percepția populației? În primul rând, au putut vota conform propriei convingeri și conștiințe, și-au căpătat libertatea de a spune ceea ce gândesc, inclusiv exprimându-și opinia într-un sondaj de opinie și apoi citind în mass-media cum gândesc conașionarii lor, au putut pleca liber oriunde în străinătate și au acces la informație diversificată. Alte aspecte pozitive precum dobândirea mai multor drepturi pentru minorități, extinderea proprietății private, extinderea învățământului superior, instituirea sistemului multipartidist au fost nominalizate la cele mai importante

schimbări, în procente mai mici de cei intervievați (sub 10% au întrunit fiecare dintre aceste aspecte).

Dincolo de transformările produse după 1989 în plan economic și politic, cele mai profunde, dramatice și dureroase schimbări, în sensul costului social pe care îl presupun, sunt cele care afectează structura socială, condițiile de viață, comportamentele și mentalitățile.

Din datele sondajului efectuat la nivelul populației care în 1989 avea cel puțin 18 ani rezultă că aceasta avea atunci o structură ocupațională în care domina categoria profesională a muncitorilor calificați (40%) și necalificați (3%), 12% erau specialiști intelectuali în sistemul întreprinderilor și instituțiilor de stat, 10% – lucrători în comerț și servicii, 9% – agricultori, 7% elevi, studenți, 6% tehnicieni, maiștri.

Care este structura acestei populații în 2009? Circa jumătate dintre ei au ajuns pensionari (52%) și șomeri (4%). Ponderea muncitorilor calificați s-a redus la 10% (dintre care 3% necalificați); specialiștii cu studii superioare însumează 8%, 2% se declară patroni, 1% – cadre de conducere. 1 din 4 respondenți declară că și-a schimbat ocupația cel puțin o dată în cei 20 de ani de tranziție și

capitalism, în medie de două ori. În 49 la sută din cazuri schimbarea ocupației a implicat același nivel de pregătire profesională, 28% au trecut de la un nivel de pregătire inferior la unul superior iar 13% au regresat, practicând activități sub nivelul lor de pregătire. Luând în considerare și alte date obținute prin sondaj se poate concluziona că 4 din 10 subiecți în vârstă de cel puțin 18 ani în 1989 au fost antrenați de valul schimbărilor socio-ocupaționale în ultimii 20 de ani cu implicații majore asupra nivelului de trai. Un procent de 25% au fost afectați de procesul de marginalizare sau excludere socială. Doar o treime din această populație nu a fost afectată de schimbări.

O estimare comparativă arată că numărul românilor plecați la muncă în străinătate în 2009 se situează undeva între 2.800.000 și 3.000.000 de persoane. De asemenea, pentru acest an, estimările arată că de la migrații români plecați la muncă în străinătate ar intra în țară (oficial sau informal) 6,7 miliarde de euro. Conform datelor statistice oficiale, furnizate la solicitarea CURS de către Instituto Nacional de Estadística din Spania, la începutul anului 2009 existau în Spania 731.806 români (din

care în zona Madrid circa 190.000) (Instituto Nacional de Estadística: <http://www.ine.es/>). În Italia, conform ultimului Raport Caritas „Romani a Immigrazione a Lavoro in Italia”, la începutul anului 2008 existau 1.016.000 migranți români (dintre care 749.000 lucrători români – 73,7%, 239.000 membri de familie – 23,5% și 28.000, adică 2,8%, alte categorii). (Caritas Italiana. Romani a immigrazione a Lavoro in Italia. Statistiche, problemi e perspective a cura di Franco Pittau, Antonio Ricci, Alessandro Silji, 2008).

Cifrele prezentate reprezintă creșteri semnificative față de datele din 2006, datorate în special nu atât valurilor noi de migranți, cât oficializării sau legalizării situației multor migranți după aderarea României la UE, în 2007. Se poate presupune că în 2009 volumul migrațiilor a rămas aproximativ același, sosirile de noi migranți fiind anulate practic de întoarcerea în țara de origine a unora dintre cei afectați de criza economică.

Din unele statistici oficiale ale Eurostat (de exemplu, Labour Force Survey) reiese că ponderea lucrătorilor români în cele două state este de circa 80% din totalul rezidenților români în Europa. Din datele sondajului CURS din 2009, determinate pe

baza informațiilor culese de la persoane din gospodăriile celor plecați, reiese că ponderea în cele două țări este de 70% în totalul migranților pentru muncă în Europa și de cca. 60% din totalul migranților pentru muncă în lume.

Dincolo de efectul imediat și direct al migrației, concentrat în sumele în valoare de 6-10 miliarde de euro intrate în țară anual, fenomenul migrației are și un impact semnificativ la nivelul gospodăriilor din țară, în plan familial și comunitar, și chiar la nivel spiritual, sufletesc. Cu toate greutățile pe care le întâmpină migranții în ceea ce privește plecarea, găsirea locului de muncă, a unor condiții de locuire decente, percepția lor este că, cel puțin pentru familiile lor, efectul este unul pozitiv. Astfel, peste 77% dintre migranții din Spania și 67% dintre cei din Italia apreciază că familia rămasă în țară o duce mai bine după plecarea lor în străinătate. Așa se explică și faptul că majoritatea celor care pleacă amână tot mai mult momentul întoarcerii, tocmai pentru a-și asigura un confort familial sporit, de care să se bucure la revenire. În ceea ce privește utilizarea banilor câștigați (economisiți) rezultă că tot familia constituie principala direcție de folosire a câștigurilor (31%

în cazul celor din Spania și 26% în cazul celor din Italia). Pe locurile doi și trei, cu procente în jur de 20%, apare dorința de a construi și de a deschide o afacere sau cumpăra un teren în România. Cumpărarea bunurilor de folosință îndelungată se constituie într-un obiectiv important pentru circa 10% dintre migranți. În jur de 4% dintre ei doresc să-și continue studiile. Prin urmare, așa-numitul comportament antreprenorial este vizat doar de circa o cincime dintre migranții plecați în străinătate.

Circa 60% dintre migranții din Italia și Spania intervievați în 2008 intenționau să rămână pentru următorii cinci ani (până în 2013) să lucreze în străinătate, în aceleași condiții sau în condiții mai bune. Totuși, o proporție semnificativă, de 29% dintre aceștia, intenționa să se întoarcă în țară în viitorul apropiat, iar o parte dintre aceștia (12%) dorea să-și deschidă o afacere sau să se angajeze la întoarcerea în țară. Doar 3%–4% doresc să se întoarcă în țară și să nu mai lucreze. Între 6% și 8% dintre migranți nu știau, la momentul realizării sondajelor, ce vor face în următorii cinci ani. Deși majoritatea migranților intenționează să se întoarcă, până la urmă, în România, o pondere semnificativă dintre ei, de

circa 20%, au de gând să rămână definitiv în străinătate. Prin urmare, unul din cinci migranți români nu intenționează să se mai întoarcă în țară, însemnând că peste 600.000 de persoane pot fi incluse în „valul migrației definitive”, situație care afectează și va afecta, astfel, destul de puternic România, în primul rând din punct de vedere demografic (fiind vorba de o populație relativ tânără, de vârstă fertilă).

Dincolo de efectele pe plan demografic și economic (în special în ceea ce privește piața forței de muncă), mai puțin cunoscute (și mai greu de evaluat) sunt efectele migrației pentru muncă în plan psihologic și spiritual. Este vorba de afectarea echilibrului familial, în special al echilibrului etnospiritual al copiilor și al soțiilor – vorbim aici despre mame sau soții rămase acasă sau plecate în alte țări pentru a-și asigura traiul lor și al familiilor lor – situație care determină un efect de înstrăinare.

La 20 de ani de la trecerea la economia de piață și la sistemul capitalist românii sunt încă atașați de principiile colectivist-etatiste și așteaptă ca statul să reglementeze lucrurile în economie. 86% din respondenți se declară „mai degrabă de acord/total de acord” cu afirmația că

„statul trebuie să asigure tuturor un trai decent”, cam tot același procent (84%) sunt „mai degrabă de acord/total de acord” că „statul ar trebui să asigure tuturor un loc de muncă decent”, iar 5 din 10 români aprobă intervenția statului pentru limitarea veniturilor indivizilor.

În 1999, într-o cercetare sociologică coordonată de prof. Septimiu Chelcea, circa 57% din românii de peste 18 ani aprobau afirmația, conform căreia „comunismul a fost o idee bună dar care a fost pusă în practică greșit”. Astăzi, după alți 10 ani și două decenii de la căderea comunismului, procentul acestora a crescut la 64%. Indiferent dacă unii specialiști înclină să creadă că este vorba de o mentalitate comunistă „reziduală”, atașată de principiile „echității socialiste” un aspect al problemei ar trebui totuși să ne dea de gândit și acesta se referă la prețul social plătit pentru implementarea unor politici sociale, neo-liberale incorect puse la rândul lor în practică.

Potrivit datelor sondajului la care facem trimitere, 7 din 10 români doresc ca statul să intervină pentru a reglementa lucrurile în economie și tot cam aceeași proporție (74%) și-ar dori un salariu mic dar sigur.

Numărul relativ redus al românilor atașați principiilor economiei de piață și economiei de tip concurențial rezidă și din modul în care aceștia percep părțile pozitive ale noilor forme de organizare socială, mai ales prin prisma beneficiarilor acestora.

Întrebați pe cine consideră a fi principalii beneficiari ai economiei de piață, cei mai mulți (31%) dintre românii de peste 18 ani au numit politicienii, apoi foștii securiști și nomenclaturiști (23%), iar în proporții aproape egale (18%-19%) românii consideră că de pe urma economiei

de piață au avut de câștigat oamenii de afaceri români, respectiv străini. Procentul celor care consideră că și cetățenii obișnuiți au fost beneficiarii noii orânduirii economice este de numai 2%.

În concluzie regretul față de comunism și orientarea preponderent de stânga a românilor, chiar dacă nu totdeauna afirmată categoric sunt susținute de această percepție conform căreia noul sistem politic și economic capitalist a avantajat doar anumite grupuri, în timp ce cea mai mare parte a populației a avut de pierdut.

Meandrele tranziției la economia de piață

Florea Țuiu

O privire retrospectivă critică asupra prefacerilor profunde din economia românească, operate în ultimele două decenii, scurse de la evenimentele din 1989, dezvăluie o evoluție fermă, complexă, dificilă și afectată de greșeli în politica economică și socială ale căror consecințe le simțim și în prezent. În esență, guvernele democratice care au administrat țara după 1989, au urmărit **tranziția de la proprietatea socialistă de stat**, creată în România cu mari suferințe și pierderi în cei 40 de ani de regim comunist de după 1948, **la proprietatea particulară capitalistă**. Adică trecerea la un alt tip de economie care să funcționeze nu pe principiile planificării centralizate a economiei, ci pe principiile pieței libere, practic să fie înlocuită societatea socialistă cu cea capitalistă, distrusă după

ultima conflagrație mondială în țările est-europene, rămase în sfera de influență comunistă și obligate să adopte modelul sovietic de societate socialistă, ce nu și-a putut dovedi viabilitatea.

Statele aliate, victorioase în războiul împotriva Germaniei naziste, au împărțit Europa după principii ideologice și interese geopolitice care au condus repede la apariția așa-numitului război rece în care cele două sisteme economice, capitalist, consolidat după secole de dezvoltare a societății omenești, și socialist, apărut la începutul secolului trecut, s-au angajat, motivate ideologic, într-o luptă economică dură câștigată, în 1989 de capitalism prin **demolarea violentă a „Cortinei de fier”** dintre ele, și democratizarea capitalistă a fostului sistem socialist. Acesta a fost obiectivul

tranziției, care a urmat, la economia de piață în fostele state socialiste, inclusiv în România.

Deoarece în lume nu exista un model de revenire de la socialism la capitalism, din care să se inspire, statele europene foste socialiste au declanșat tranziția la economia de piață liberă băjbâind pe căi necunoscute, trebuind să țină seama de condițiile specifice fiecăruia. Renunțarea la economia socialistă în România s-a făcut prin răsturnarea violentă a structurilor economice și politice ale statului comunist ceea ce a creat o atmosferă de dezorientare generală și de teamă de schimbările ce urmau să fie făcute pentru revenirea la proprietățile private naționalizate sau cooperativizate forțat, după abolirea monarhiei și instaurarea republicii populare, în decembrie 1947.

Starea în care se află acum economia României este rezultatul acestui proces complex, îngreunat de greșelile voite sau comandate de prefacerile începute, prin politicile „revoluționare” care și-au lăsat amprenta pe construcția economică apărută după 20 de ani de renunțări și înnoiri pentru a se da cale liberă proprietății particulare, ocrotită și garantată de noua constituție a statului democratic.

Imediat după 1989, prioritatea noilor guvernări democratice a fost, așadar, revenirea la proprietatea privată în economie, cerută insistent de Vestul capitalist ca garanție că țara nu va mai reveni la socialism, înțelegându-se că cele două sisteme radical diferite și opuse își bazează existența pe cele două tipuri de proprietate. În consecință, ca să distrugi societatea socialisto-comunistă trebuia să sfărâmi fundamentul pe care se așezase și să-l înlocuiești cu altul bazat pe proprietatea privată. În numele acestei abordări s-a trecut la reformarea din temelii a economiei și societății românești într-un proces al privatizărilor în care descoperim cele mai multe puncte critice ale tranziției din ultimele două decenii, care au trebuit să fie făcute, devreme ce toate guvernele democratice își propuseseră ca țintă intrarea în NATO și în Uniunea Europeană.

SUCCESE ȘI GREȘELI ÎN TRANZIȚIA LA ECONOMIA DE PIAȚĂ

Privatizare. Cu toate greșelile în procesul de privatizare, putem aprecia că acesta a fost, în cele din urmă, un succes, devreme ce cea mai mare parte de circa 60 la sută în Produsul Intern Brut provine astăzi din sectorul privat al economiei.

Țara noastră a trecut, mai greu decât altele, de la economia socialistă la o economie de piață de capital și bursă funcționabilă, ceea ce a creat premise de dezvoltare durabilă a economiei. Din pornire, însă, procesul privatizării a fost bântuit de greșeli politice și eșecuri cu efecte mai mari sau mai mici în raport de strategia de tranziție agreată de guvernele de atunci, cum au fost și cea a economistului american Jeffrey Sachs și ale altor „experti” străini care veniseră în România să consilieze pe români și să asigure tranziția, cât mai rapidă, la economia de piață capitalistă. În primii ani de după 1989, aceștia deveniseră extrem de insistenți și influenți asupra necesității ca România să închidă urgent tot ceea ce era atunci industrie strategică și să o vândă străinilor care dispuneau de bani, tehnică modernă și o puteau eficientiza. Se urmărea, în realitate, invocându-se lipsa de competitivitate, distrugerea acestei industrii și a capacității ei de concurență pe piața europeană și mondială. Putem spune acum că prin privatizare a avut loc o „defrișare aproape totală” a industriei românești existente în 1989, după un plan bine pus la punct, pentru a elibera terenul pe care să-l ocupe nestingherite marile

companii occidentale și să profite de forța de muncă ieftină. S-a dovedit că investitorii străini au găsit sprijin în noii liderii ai românilor care administrau țara.

În lupta deschisă cu aceste insistențe, a fost creată în 1992 Agenția pentru Privatizare, după conceptul economistului Mircea Coșea, atunci membru al guvernului, condusă de Adrian Severin. Se acceptase conceptul de creare a pieței de capital, existent deja în Polonia, prin valorificarea de acțiuni pe piața de capital. Un concept care a stârnit, inițial, rezistență, inclusiv la nivelul șefului statului, Ion Iliescu, care dorea o privatizare a obiectivelor economice prin împărțirea lor între toți cetățenii țării, pe baza principiului egalitarismului social. În cele din urmă, s-a mers, cum se știe, pe calea privatizării prin licitație publică, mai puțin prin piața de capital. Impedimentul serios pentru declanșarea procesului de privatizare prin piața de capital consta în faptul că nu existau acțiunile care să fie negociate, vândute și cumpărate la o bursă inexistentă, iar acțiunile nu puteau fi emise fără o evaluare corectă a patrimoniului economic al țării. După dezbateri aprinse s-a recurs la metoda cunoscutelor „**cupoane de privatizare**” a căror valoare a

fost stabilită nu pe baza prețului pieței, ci al inventarului, mai mare sau mai mic decât prețul oscilant al pieței.

Invocându-se prețul pieței și prețul de inventar, s-au privatizat prin licitație publică mari întreprinderi industriale la prețuri foarte mici, precum Întreprinderea de Mașini Grele București (IMGB), combinatele siderurgice, Uzina de Tractoare Brașov, ARO Câmpulung Muscel, Electroputere Craiova, Romtelecom, Alro Slatina, fabricile de ciment, împotriva nostalgiei economice a celor care lucrau sau lucraseră în întreprinderile respective. Se ajunsese să se privatizeze o mare uzină chiar pe un dolar, explicându-se că, în condițiile în care unitățile economice respective lucrau în pierdere, nu suma de bani care intra în bugetul statului era importantă, ci programul acceptat de cumpărător de a moderniza procesul de fabricație, a menține și crea noi locuri de muncă și a asigura piață externă pentru produsele respective, condiții contractuale pe care puține companii le-au respectat integral.

O privatizare mai mult decât scandaloaasă a fost și a rămâne cea a Petromului, considerată eșecul izbitor, care a umbrat întregul proces de privatizare prin licitație publică directă, din mai multe motive printre

care menționăm prețul extrem de mic față de valoarea de piață obținut pentru cea mai mare companie petrolieră din zona central și sud-est europeană, vânzarea către firma austriacă OMW, marginală și neînsemnată pe piața mondială a petrolului. Mai grav este faptul că au fost vândute activitățile de rafinare și extracție, împreună cu resursele naturale de gaze și petrol din subsolul țării deținute de Petrom, vânzare împotriva prevederilor constituționale, ceea ce nu s-a mai întâmplat în nici o altă țară fostă socialistă. În plus, contractul a prevăzut redevențe pentru statul român din exploatarea petrolului și gazelor de sondă mai mult decât ridicole, în cote fixe pe perioade nedeterminate, dovedindu-se ulterior că prețul petrolului și gazelor a crescut de atunci foarte mult, ceea ce reclama creșterea proporțională a redevențelor. Pentru toate acestea, privatizarea Petrom este considerată un eșec pus pe seama greșelilor guvernanților sub care a fost făcută, cu clauze mai mult sau mai puțin secrete invocate în răspunsurile la cererile insistente și repetate de renegociere a contractului extrem de păgubos pentru țara noastră. Analiza atentă a tuturor contractelor de privatizare din ultimii 20 de ani

este posibilă și dacă ea ar fi făcută ar ieși la lumina zilei părțile bune, dar și cele rele, descoperindu-se, totodată, persoanele implicate în asemenea privatizări păguboase pentru a fi trase la răspundere.

Așa cum am mai spus, există și părți bune ale privatizării marilor companii strategice, cum oferă uzinele Dacia din Mioveni. Mai mult, cu toate eșecurile, procesul privatizărilor a asigurat să avem în prezent cea mai mare proporție a sectorului privat în economia României, între toate țările est-europene foste socialiste. Poate că tocmai această restructurare a proprietății în economie a permis ca, după colapsul de până în 1999, România să străbată opt ani de creștere economică continuă, întreruptă brusc de criza economică globală, care a afectat practic toate țările lumii. Dificultățile economice și sociale existente în prezent sunt cauzate preponderent de această criză economică globală și mai puțin de eșecurile în privatizarea industriei din ultimele două decenii, prin „**tranziția graduală**”, nu prin „**terapia de șoc**”, ce fusese elaborată special pentru țările central și est-europene. Această terapie de șoc în România practic nu a fost aplicată sau a fost aplicată greșit din lipsă de voință politică, de

profesionalism și teama de a „nu ne vinde țara”, care era pe atunci lozincă zilei, argumentându-se că aplicarea ei ad-literam în unele țări foste socialiste s-a dovedit a fi o greșeală deoarece ea a fost însoțită de prea multe sacrificii de către populație.

În timp ce terapia de șoc a fost la noi întârziată și aproape deloc folosită, administratorii economiei naționale au greșit trăgându-se privatizarea, menținând în funcțiune prin subvenții de la stat, obiective industriale importante pentru a fi exploatare de căpușele grupărilor corupte și deschizând porțile spre economia mondială cu mult înainte de crearea instituțiilor de piață liberă care să reguleze rata de schimb valutar. În acest fel, a fost facilitată intrarea liberă a capitalurilor străine într-o economie netransformată complet și neajuns de pregătită să le primească și să se apere de efectele negative ale acestor investiții, care s-au risipit, încă din prima perioadă de după 1989, fără un aport substanțial și vizibil la dezvoltarea economiei de piață, în paralel cu distrugerea economiei socialiste.

Prin aplicarea unui mix de politici economice când țara a fost administrată temporar de un Executiv condus de guvernatorul BNR, Mugur

Isărescu, s-a reușit ieșirea din criza anilor 1996-1998, când PIB-ul scăzuse cu 14 la sută, inflația atinsese cote de până la 300 la sută și trecerea la dezvoltarea economică. De atunci a început și redresarea macroeconomică ce s-a menținut până la venirea crizei financiare și economice mondiale actuale, care a lovit puternic și România.

Agricultură. O altă greșeală a fost privatizarea în agricultură prin retrocedarea suprafețelor de teren agricol foștilor țărani proprietari de pământ cu care intraseră în cooperative și desființarea CAP-urilor, dându-se astfel o lovitură fatală marii agriculturi practicate până atunci în ferme cu suprafețe arabile întinse, cu mari sisteme de irigații, ce puteau fi menținute și pământul lucrat în continuare mecanizat, dacă unitățile cooperatiste de producție nu se desființau. O greșeală mai mare decât aceasta nici că se putea imagina. A fost dovedită de câteva CAP-uri din sate în care țăranii s-au opus ferm dizolvării cooperativei lor, deși și-au primit pământul în proprietate privată, continuând să-l muncească în asocieri, cu rezultate foarte bune. S-a revenit, astfel, peste noapte la micile gospodării țărănești lipsite de

mijloace mecanice și financiare, de irigații și de forța de muncă activă plecată și stabilită la oraș în perioada industrializării socialiste forțate. Țara a fost împânzită de mici ferme familiare care nu pot produce decât pentru consumul propriu, piețele urbane fiind aprovizionate masiv cu alimente din import, care grevează serios balanța comercială externă a țării și alimentează deficitele bugetare mari, devenite insuportabile în acești ani de criză. O situație în care din lipsa fermității guvernului în politicile fiscale, stârpirii corupției și opririi furturilor din resursele bugetare ale națiunii de către companii ale așa-numiților băieți deștepți apărute după 1989, România se află, cum declară răspicat șeful satului și guvernul care administrează acum țara, în cea mai grea situație economică și financiară, în timp ce în peste 30 la sută din economie se muncește la negru, fără să se plătească dările legale către stat.

Desființarea CAP-urilor a fost însoțită de privatizarea IAS-urilor care asigurau o bună parte din consumul populației din orașe. Institutele de cercetări agricole au fost privatizate parțial, terenurile pe care se experimentau culturi tot mai productive au fost vândute străinilor sau cetățenilor

români prin privatizări și arendări din care statul și țara nu beneficiază de roadele pământului respectiv. Nici zootehnia și industria alimentară nu au progresat, dimpotrivă crescătorii de animale protestează frecvent că nu mai pot să întrețină șeptelurile de vite, ovine, caprine și crescătoriile de porci pentru a aproviziona piața internă și a mări exporturile. Privatizarea marilor crescătorii de animale care exportau masiv carne și produse din carne pe toate piețele europene au fost vândute străinilor, iar industria națională alimentară folosește masiv carne din import. Un paradox semnalat de zootehniștii producători de lapte este prețul cu care proprietarii de ferme de vaci sunt obligați pur și simplu să vândă laptele companiilor de prelucrare a lui la prețuri cu care nu-și pot acoperi cheltuielile. Situația lor se înrăutățește mereu devreme ce statul nu le asigură subvențiile promise, iar fondurile nerambursabile de la UE nu pot fi accesate pentru că cei răspunzători de acest domeniu vital pentru agricultura României, după intrarea ei în Uniunea Europeană de mai bine de trei ani, nu reușesc să le atragă din lipsă de coparticipare financiară la proiectele finanțate de UE, și din delăsare și neprofesionalism.

Bănci. Crearea pieței de capital a fost însoțită de transformări și în sistemul bancar românesc. Până la sfârșitul anilor 1990 au falimentat Bancorex, Credit Bank, Dacia Felix, Banca Albina, Bankcoop, Banca Română de Scont, Banca Turco-Română, Banca de Investiții și Dezvoltare. Ca să scape de faliment au fost privatizate Bancpost, BRD, Banca Agricolă și BCR. După ce Bancorex fusese prădată și sleită de fonduri de debitorii hrăpăreți apăruiți în tranziție, care nu au mai înapoiat creditele contractate ea a fost înghițită de BCR, apoi vândută austriecilor, în proprietatea statului român rămânând doar Casa de Economii și Consemnațiuni și Eximbank. Cu o asemenea strategie greșită de privatizare a sectorului bancar, România se află acum la cheremul băncilor străine pătrunse în țara noastră, inițiativele investitorilor români fiind îngreunate și chiar oprite de dobânzile mari practicate de acestea, ajunse pe cale de a controla toată economia țării.

Printre politicile economice greșite se află și soarta faimoaselor „**părți sociale**” create în ultimii ai regimului Ceaușescu. Toți salariații țării contribuieră obligatoriu cu sume reținute din salariu la acest fond social în

care se adunaseră foarte mulți bani, dispăruți prin hotărâri ale administrației centrale a statului român post-decembrist. S-a spus că acest fond era, pe națiune, destul de mare pentru a fi constituit într-o piață inițială de capital autohton. Din păcate, aceste părți sociale au fost depuse la CEC, unele retrase și folosite de contribuitori, altele întrebuițate abuziv de oficialitățile statului. Actuala bancă CEC, în activul căreia au intrat aceste părți după revoluție, le-a consumat fără acceptul proprietarilor conturilor respective. Există și acum posesori de asemenea carnete CEC cu acele părți sociale la care, dacă li s-ar calcula dobânzile din ultimii 20 de ani, banca CEC ar trebui să returneze celor ce dețin aceste carnete sumele depuse inițial cu dobânzile aferente corecte pe ultimii 20 de ani ce intră în obligația firească a oricărei bănci. Dacă au dispărut înseamnă că au fost însușite și folosite ilegal.

Cheltuieli bugetare. În domeniul cheltuielilor bugetare și al asigurărilor sociale de stat, politicile din perioada post-decembristă aplicate de guvernele care s-au perindat la administrarea țării au urmat evoluțiile strategiei de privatizare în procesul

tranziției la economia de piață și restructurării economiei, pe aceste coordonate. Au fost înregistrate succese, dar și eșecuri adunate până în prezent, când asistăm la ceea ce se întâmplă cu salariile bugetarilor, cu pensiile și ajutoarele sociale. Reducerea anunțată de 25 la sută a salariilor, 15 la sută a pensiilor și ajutoarelor sociale, a provocat nemulțumirile și protestele populației, îndeosebi a celor aproape cinci milioane de pensionari, al căror fond de pensii, încredințat statului pentru a-l administra și înmulți prin investiții profitabile, a fost folosit, în anii imediat următori lui decembrie 89, pentru a opri creșterea șomajului prin pensionarea înainte de termen a numeroși cetățeni care și-au pierdut locul de muncă prin desființarea instituțiilor comuniste, închiderii unor întreprinderi și acoperirea cheltuielilor cu ajutoarele sociale. S-a ajuns, astfel, ca în primii ani de după revoluție fondul de pensii alcătuit de-a lungul anilor, prin contribuția fiecărui salariat, să fie repede epuizat, urmând ca pensiile să fie plătite acum din contribuțiile actualilor salariați. De aici nenumărate dificultăți cauzate de politica greșită a statului în domeniul pensiilor. Dacă în 1989, salariații reprezentau 73 la sută din

populația țării care contribuiau la fondul de pensii pentru circa 3,5 milioane de pensionari, s-a ajuns, ca acum fondul de pensii să fie alimentat doar de aproape patru milioane de salariați pentru circa cinci milioane de pensionari. Logic, fondul de pensii nu mai este acoperitor pentru prea mulții pensionari ieșiți din activitate la îndeplinirea vârstei legale de pensionare, dar și prea mulți alții anticipat și pe caz de boală, diferența trebuind să fie acoperită de la bugetul de stat.

După 20 de ani de democrație greșit înțeleasă și prost aplicată, România a reușit, totuși, să intre în NATO și în UE, unde îi este locul pe harta geopolitică a Europei, să aibă o economie de piață funcțională, un capitalism specific, „de cumetrie” cum a fost calificat chiar de un șef al statului, un stat clientelar, calificat astfel de alt șef al statului, ceea ce pune sub semnul întrebării cât de democratic poate fi un stat clientelar, pătruns de corupție și îmbolnăvit de greșelile guvernanților și puterilor statului care au pierdut din raza lor de acțiune interesul național în favoarea interesului personal. De aceea am ajuns să avem o clasă politică vinovată de tot ceea ce s-a petrecut în economia românească postdecembristă a

capitalismului sălbatic, formată din oameni fără cultura politică solidă și obligatorie pentru perioada pe care a străbătut-o țara în tranziție, care prin acțiunea ei, în parlament, guvern și justiție, a ținut departe de treburile publice profesioniștii și oamenii cinștiți, dedicați interesului național. Avem o țară administrată și condusă prin mass-media, câinele de pază al democrației, ocupată, din păcate, de televiziuni și ziare în care lucrează o parte din ziarisții dirijați de interesele de grup ale așa-numiților moguli de presă și patroni ce întrețin conflicte continue între grupări și persoane politice aflate în funcții importante ale statului democratic și se luptă cu trecutul, folosind dosarele securității, în loc să activeze solidar pentru binele viitor al acestei țării, așa cum am moștenit-o după atâtea dictaturi și războaie, adesea cu noi înșine.

Ultimele evoluții în economie și în stat, amplificate de criza economică globală, dovedesc că societatea românească este dominată încă de mentalitățile dictatoriale ale trecutului, că până nu vine cineva care să oblige guvernele să facă ce trebuie pentru a depăși momente critice cum este ce al crizei economice actuale, prea mult împletită cu criza politică rezultată din ultimii trei ani de

alegeri, care au lăsat o grea apăsare în viața socială a românilor.

Tărăgănarea măsurilor de politică economică și socială cerute de situația în care s-a ajuns, a obligat administratorii țării să recurgă, în al 13-lea ceas, la o reală și dureroasă curbă de sacrificiu a tuturor cetățenilor, care nemulțumește populația și scoate în stradă pensionarii, salariații bugetari și sindicatele. Acesta este rezultatul acțiunii simpliste și neprofesioniste în actul managerial economic și politic în ultimele două decenii, obligând autoritățile guvernamentale să ia, abia când a ajuns cuțitul la os, măsuri de neimaginat cu câțiva ani în urmă, fără o analiză serioasă și la obiect a consecințelor grave ale acestor măsuri total nepopulare, doar pentru a menține politicile fiscale promovate de principalul partid politic al țării și de liberali. Există aprecieri potrivit cărora, această curbă de sacrificiu diminuează substanțial cererea internă de bunuri și servicii, producția și micșorează șansele de ieșire din recesiune, crescând șomajul. Aceste măsuri draconice nu sunt însoțite de un program ferm și bine gândit care să poată porni mo-

toarele productive ale economiei, singurele care produc valoare.

Recurgerea doar la reducerile de salarii, pensii și ajutoare sociale pentru a elimina deficitul bugetar, fără măsuri ferme de creștere a colectării impozitelor și taxelor este o altă greșeală cu efecte viitoare. A venit timpul în care confruntările teoretice doctrinare amatoriste să fie înlocuite cu acțiunea pragmatică, rezultată dintr-un dialog constructiv al profesionaliștilor adevărați în economie care să pună accentul nu unilateral pe reducerea cheltuielilor bugetare, ci și pe creșterea veniturilor bugetare. Din păcate, nu există acum un program coerent în acest sens, care să cuprindă și să asigure creșterea competitivității economiei, politici fiscale obligatorii, aplicate nediscriminatoriu pentru menținerea echilibrului macroeconomic, creșterea gradului de ocupare a forței de muncă active până la nivelul mediu european, reluarea procesului de creditare cu dobânzi suportabile de operatorii economici, finanțarea îndestulătoare a sistemelor sanitar și de educație, fundamentale pentru viitorul poporului român.

Economia subterană la lumina zilei

Dr. Cristina Voicu

România a fost prinsă într-un joc al reformei mânat de presiunile politice de a adopta un model de economie sau altul, de a nu adopta o politică industrială corectă tocmai pentru a pierde de sub control piețele interne, astfel că transformarea post-comunistă nu s-a dovedit a fi un joc cu mize ce țin de tot ceea ce redă conținutul noțiunii de optim economic ci mai degrabă un joc cu mize politice care au la origine instrumentele controlului global.

Pe parcursul celor aproximativ 20 de ani de proces reformativ, țara noastră a dat în repetate rânduri semnale contradictorii. Dacă ar fi să comparăm economia României cu o mașină, care are la volan un șofer și acela este organul executiv al țării, observăm că deși uneori a dat semnal că virează la dreapta a încălcat regulile de circulație și a virat la

stânga, și invers. Acest comportament deviant a făcut să scadă încrederea „călătorilor” în șofer stârnind astfel sentimente de teamă în rândul acestora. Sentimentul de teamă nu este favorabil călătoriei nici pentru șofer nici pentru călători. Această teamă se transpune în comportamente atipice care cel puțin vor îngreuna călătoria, dacă nu chiar o vor transforma într-o călătorie cu o singură destinație: eșecul. Scăderea încrederii în abilitățile șoferului de a conduce mașina este cu atât mai puternică cu cât acesta nu este membru al familiei, ci este un șofer plătit de călători pentru a-i conduce la destinație. Extrapolând puterea exemplului la nivelul economiei românești, este lesne de înțeles că șoferul nu este nimeni altcineva decât statul, care poartă responsabilitatea noastră

a tuturor având în vedere că noi l-am împuternicit prin resursele noastre să acționeze în scopul protejării intereselor noastre. Este foarte important să amintim faptul că statul nu operează cu resurse proprii ci cu resurse atrase.

Teoria economică prezintă trei principale modele de economie la nivel mondial, însoțite, în proporții diferite de trei valențe: coeziunea socială, libertatea politică și creșterea economică. Dintre cele trei modele, european, american și asiatic, modelul european se vrea a fi cel complet¹, deoarece are în vedere în strategiile sale atât creșterea economică și libertatea politică cât și coeziunea socială. Completitudinea modelului european se clădește tocmai pe incompletitudinea celorlalte două modele. Modelul american include creșterea economică și libertatea politică, însă omite coeziunea socială, indispensabilă într-un sistem economic. Demonstrația de astăzi a forțelor mondiale justifică ideea de a nu mai trata noțiunea de „homo economicus” strict ca individ ce urmărește randamentul, ignorând practic componenta sa spirituală. Modelul asiatic include creșterea economică și co-

eziunea socială, excluzând din ecuația modelării economice, libertatea politică.

1. PRIVATIZAREA: METODĂ NETRASPARENTĂ DE REFORMĂ CE FAVORIZEAZĂ REPRODUCEREA SUBTERANĂ

Privatizarea a fost marele test la care a fost supusă abordarea științifică a tranziției, înlocuită de intelctualitatea română cu abordarea ideologică. Privatizarea presupune trecerea avuției naționale, desemnată prin proprietatea publică, din proprietatea statului în proprietatea privată. Acest lucru se realizează prin recunoașterea drepturilor unor indivizi de a utiliza în interes privat o parte din avuția națională și negarea drepturilor altor indivizi de a face același lucru. Este lesne de înțeles că ne confruntăm cu o opțiune politică majoră, care nu prea are a face cu procesele specifice capitalismului.

Mult timp după decembrie 1989 percepția oamenilor, asupra noțiunii de capitalism ne-a îndepărtat de construcția unui sistem de economie capitalistă conducând, așa cum afirmă Vladimir Pasti, la *Noul capitalism românesc*. Astfel, după cum

---

¹ Ideea este lansată în lucrarea *Economie europeană. O prezentare sinoptică*, autori: Dinu, M., Socol, C., Marinaș, M., Editura Economică, București, 2004.

afirma Berthin² în anul 2002: „Oamenii de afaceri au început să fie percepuți din ce în ce mai mult ca indivizi care își construiesc averile personale pe seama afacerilor ilicite și mai puțin ca niște cetățeni ce își asumă riscuri personale în slujba interesului național”.

Economia subterană și actele de corupție au existat în România și înainte de 1989 sub diverse forme. Procesele de tranziție către economia de piață au fost însoțite de dezvoltarea unor mecanisme noi de corupție și de constituirea și dezvoltarea economiei subterane. Procesul de privatizare din perioada tranziției a determinat o sursă importantă a creșterii economiei subterane și a corupției. În România, în anul 2001, aproape 30% din populație trăia în stare de sărăcie. În același an, indicele corupției situează această țară în grupul țărilor din estul continentului la nivelul cel mai ridicat al corupției.

Sunt suficiente exemplele recunoscute pentru privatizarea înfăptuită defectuos prin vânzarea efectivă a activelor statului. A se vedea cazul

Petrom, cazul Sidex Galați, cazul Romtelecom și numeroase situații din privatizarea agriculturii. Suspectăm aceste cazuri ca fiind înfăptuite pe considerente non-economice cu nuanțe ce vizează sfera comportamentului subteran.

Întrebarea firească este: va diminua oare privatizarea netransparență amploarea corupției din România, așa cum prevesteau unii oficiali ai României?

PRIVATIZAREA AGRICULTURII ȘI A INDUSTRIEI

Privatizarea celor două componente ale economiei românești vine să întărească argumentele pentru cuvintele lui Vladimir Pasti conform cărora: „economiiile postcomuniste sunt economii de pradă în loc să fie economii de piață funcționând după reguli normale ale unei economii capitaliste.” După cum ne demonstrează experiența ultimilor 20 de ani de „capitalistul român”³ este dependent de formele de subvenționare de la stat. Arieratele, contractele preferențiale, scutițiile de datorii și tot soiul de politici economice menite să sprijine

² Berthin, G.D., *A decade later: Understanding the Transition Process în Romania*, National Human Development Report Romania 2001-2002, UNDP, București, 2002.

³ *Capitalistul român* este o specie de agent economic descoperită de Vladimir Pasti în lucrarea sa „Noul capitalism românesc”. Autorul denumește astfel pe aceia care au reușit după momentul revoluției din 1989 să își însușească cât mai mult din averiile țării, astfel că legea lui Pareto se respectă întocmai, când 10% din populație deține 90% din averiile naționale.

transferul capitalului public către capitalul privat sunt indispensabile pentru ca această nouă specie de capitaliști să poată supraviețui sau performa. Cele mai multe exemple de afaceri de succes se dovedesc a fi cele susținute pe căi guvernamentale. În cazul acesta ne întrebăm fără rețineri științifice sau morale: unde este economia capitalistă din România?

Consider că diferitele tipuri de privatizare au mărit discrepanțele dintre clasele sociale existente. Astfel în perioada tranziției post comuniste asistăm la apariția mai multor forme⁴ de privatizare: privatizarea în favoarea întregii populații (așa cum ar fi trebuit să se realizeze toate actele de privatizare), privatizarea în favoarea noii clase de întreprinzători privați, privatizarea în favoarea foștilor proprietari care au fost deposedați de comuniști și privatizarea în favoarea capitalului străin. Strădaniile specialiștilor de a evalua cantitativ privatizarea din România, sunt cel puțin incomplete, având în vedere că procesul privatizării nu a fost unul omogen, acesta adresându-se unor clase sociale deloc omogene, fiecareia revenindu-i o formă distinctă de privatizare menită să adâncească și mai mult polarizarea socială.

Clasa socială căreia ar trebui să îi acordăm cea mai mare atenție este, în mod sigur, clasa rurală, având în vedere specificul preponderent agricol al economiei românești. Se remarcă cu ușurință orientarea acestei clase sociale spre economia de piață și nu spre economia capitalistă. **Privatizarea agriculturii**, realizată fragmentat și de foarte multe ori incoerent, a condus la distrugerea șanselor de asociere în mici ferme, așa cum Uniunea Europeană solicită astăzi. Deși coordonatele proprietății private au început să fie trasate, prin actul de retrocedare, nu s-au creat premisele unei dezvoltări intensive a agriculturii în România. Momentul retrocedărilor a fost însoțit de sechelele trecutului, astfel că împărțirea activelor din CAP-uri s-a făcut preferențial și de multe ori prădalnic. Lipsa unor forme de organizare pentru a prelucra industrial pământul a condus la practicarea unei agriculturi de subzistență, care, mai ales pe fondul disponibilizărilor masive de după 1989, au ajutat acea categorie socială, care nu a reușit să se adapteze sau care nu a dorit să se adapteze sperând cu tărie că privatizarea activelor statului va fi înfăptuită în folosul întregii populații. Din perspectiva

⁴ Pasti, V., *Noul capitalism românesc*, Editura Polirom, 2006, pp. 425.

eficienței agricole specialiștii susțin că pentru o prelucrare intensivă a pământului, acesta trebuie prelucrat în loturi de peste 20 de ha. Este important de analizat distribuția ponderii suprafețelor agricole în totalul loturilor agricole, așa cum se găsește în lucrarea lui Vladimir Pasti. După cum se poate observa, și de această dată distribuția proprietății pare să confirme legea lui Pareto, astfel că: 50% dintre gospodăriile cu teren sub un ha dețin doar 9,8% din totalul suprafeței agricole din România, clasa mijlocie (43% din totalul gospodăriilor) cu teren între 1-5 ha deține 54% din totalul suprafeței, 6% din gospodării (mica burghezime) cu teren între 5-20 ha dețin 24% din totalul suprafeței agricole și doar 0,3% din gospodării dețin peste 20 ha și utilizează 11,8% din suprafața totală (Pasti, 2006, pp. 432,433).

Așadar, privatizarea în agricultură a condus la polarizări și dezbinări severe între clasele existente, într-un domeniu în care nu se poate realiza performanță decât prin asociere, mai ales în contextul în care România se confruntă cu un puternic efect de îmbătrânire a populației din mediul rural.

Această supapă temporară pentru unele categorii sociale a reprezentat o cale de tranziție. Numeroase categorii sociale au străbătut cel puțin primii 10 ani de tranziție asigurându-și hrana din mediul rural. Contribuția acestor activități ale agriculturii de subzistență la structura economiei subterane a fost semnificativă, însă a fost salvatoare pentru țara noastră. Pentru România, aceasta a fost marea supapă de aprovizionare care ne-a permis înfăptuirea procesului de tranziție cu mai multă ușurință.

Privatizarea Petromului⁵ a avut loc în anul 1999, când 15 companii s-au arătat interesate de activele Petromului. În ultima etapă a negocierilor, numai trei companii au avansat și o propunere financiară: OMV Austria, MOL Ungaria și Occidental Oil&Gas SUA. Oferta MOL a fost respinsă pe considerente că aceasta conținea o propunere de schimb de acțiuni, în timp ce oferta Occidental includea doar o parte din activitatea Petrom, astfel că: „OMV a avut cea mai bună ofertă de preț”, după cum au afirmat autoritățile române, deși numeroși analiști constată subevaluarea

⁵ *Dezbatere în Parlament*. Informațiile sunt preluate și interpretate conform dezbaterii parlamentare din 3 noiembrie 2004 din Camera Deputaților intitulată „Dezbaterea și adoptarea proiectului de Lege privind unele măsuri pentru privatizarea Societății Naționale a Petrolului "PETROM"- S.A. București”.

vizibilă a prețului Petromului. Cea mai mare companie petrolieră românească va întregi averea austriecilor de la OMV care își consolidează în felul acesta poziția pe piața din regiune. Astfel, firma austriacă are acces la rezerve de petrol și gaze de peste două ori mai mari decât avea în total înainte de achiziționarea acțiunilor Petrom. În plus negocierea contractului a fost în avantajul statului austriac și nu al statului român. Un argument în acest sens este faptul că redevențele față de statul român rămân neschimbate timp de 10 ani, perioadă în care noul proprietar are dreptul de exploatare asupra resurselor până la epuizare.

Un alt exemplu de **privatizarea** netransparentă, așa numitul bastion al economiei anticapitaliste, este cazul **combinatului Sidex Galați**. Acesta este un combinat complet integrat, având o capacitate proiectată de 10 milioane tone de oțel pe an, reprezentând 70% din producția națională de oțel și 95% din cea de laminate plate. În anul 2000, când a fost lansată privatizarea, Sidex domina piața internă, iar exportul reprezenta jumătate din cifra sa de afaceri. Sidex realiza 5% din produsul intern brut al României, dar influența direct și indirect 25% din PIB. În

ciuda acestor circumstanțe, în cei zece ani de la căderea comunismului, Sidex și-a redus permanent producția, în paralel cu deteriorarea situației sale financiare. Cauzele sunt numeroase, dar la loc de frunte se situează politicile guvernamentale iresponsabile, care au ignorat nevoia stringentă de restructurare tehnologică și de personal a siderurgiei românești. În plus, hiperinflația declanșată deliberat (după cum tocmai a confirmat purtătorul de cuvânt al guvernatorului Băncii Naționale), a accentuat procesul de decapitalizare a întreprinderilor și a generat condiții optime pentru „căpușarea” lor. Fiind cea mai mare companie românească la acea vreme, a fost și cea mai râvnită. Impactul politicului a avut un rol nefast asupra evoluției acestei companii, astfel, cifrele care apar în documentele privatizării se referă la anul 1999 și arată descuajator. Sidex avea un capital social de 290 milioane de dolari, 27.000 de salariați și o producție de 3.234 de tone oțel. Bilanțul contabil arăta o pierdere de 41 milioane dolari, un grad de îndatorare de 328%, datoriile totale fiind de 886 milioane dolari (fără penalități, care erau în valoare de peste 600 milioane), din care 581 milioane dolari față de

bugetele statului, lichiditatea generală era de 0,86%, cea parțială de 0,42% și își acoperea din surse proprii doar 2% din nevoile de capital circulant. Sidex avea un acces limitat la surse de finanțare externe, în condițiile în care sistemul bancar românesc era incapabil să acopere necesarul său de finanțare, care depășea cu mult 20% din capitalul oricărei bănci românești. Situația sa era agravată de existența unui volum important de plăți restante față de furnizorii majori precum: Romgaz, Electrica, SNCFR, Petrom, porturi, etc. Practic, Sidex se afla în stare de faliment. Intrarea în incapacitate de plată a combinatului ar fi antrenat prăbușirea BCR, ceea ce, în acel moment, ar fi provocat crahul economiei naționale. De această stare de fapt au profitat „centrelor de putere”. Astfel, în mod controlat, s-a ajuns la concluzia firească că singura soluție era privatizarea. Sidex Galați a fost inclus în programul încheiat de guvernul României cu Banca Mondială, pentru găsirea unui investitor. Banca s-a angajat să finanțeze echipele de consultanți internaționali care urmau să facă efectiv privatizările pentru câteva zeci de întreprinderi. Și acest demers a eșuat, astfel că, întâmplător sau nu, Sidex-ul

a rămas la dispoziția FPS-ului de a-l privatiza. În raport cu estimările consultantilor, termenii tranzacției au fost nejustificat de dezavantajoși pentru statul român. A urmat recapitalizarea, plata datoriilor restante față de furnizori și relansarea profitabilă a activității, înainte ca să se facă vreo investiție tehnologică; s-au schimbat doar regulile și motivațiile. Astăzi, Sidex produce mai mult oțel, cu mult mai puțini salariați (60% față de momentul privatizării), nu are datorii restante și plătește sume importante la bugetul statului.

Metodele netransparente prin care proprietatea publică a fost administrată sub oblăduirea directă a Fondului Proprietății de Stat, care deține 70% din acțiunile unei societăți publice, sunt demonstrate de cazistica rezolvată până în prezent. Alte exemple similare sunt cazurile I.M.G.B. vândută cu 500.000 de dolari și CICO cu 12 milioane de dolari. Noi oportunități pentru infractori s-au deschis în domeniul jocurilor de noroc și al cazinourilor, unde infracțiunile sunt comise și de patroni, și de clienți. Se simte în acest fel presiunea ordinii globale în regiunea din sud-estul Europei printr-un control asupra resurselor de petrol și gaze. Pledoaria pentru controlul global al

resurselor este susținută de cuvintele unui membru al Camerei Deputaților, rostite în dezbaterile asupra privatizării Petromului: „Noi, acum, parcurgem un drum. Este vorba de un proces al privatizării, care ne-a fost sugerat, în bună parte, ne este impus, asta e calea...”.

2. TERGIVERSAREA STRUCTURĂRII ATITUDINII PUBLICE ASUPRA NORMEI

Concepția cotidiană cu privire la capitalismul autohton este decisivă în structurarea atitudinii publice asupra normei. În plus, responsabilizarea față de instituțiile care se ocupă cu aplicarea unui sistem reformator în România, este unul dintre principalii factori ai rapidității cu care se formează atitudinea publică față de normă, lege. Este de neînțeles motivul pentru care noua clasă a capitaliștilor români a fost studiată prea puțin cu mijloace științifice.

Lipsa interesului intelectualilor față de noua restructurare economică a condus la tergiversarea structurării atitudinii publice asupra normei. Această nouă categorie socială, „noii capitaliști români”⁶ și-a construit o practică socială complexă, care nu

se răsfrânge doar la sfera economicului, ci influențează spațiul social, de la relațiile de familie la modelele de locuire, de consum și de petrecere a timpului liber. Această categorie și-a format o ideologie proprie, pe care o promovează cu consecvență atât în mediul academic, cât și în spațiul economic. A devenit un factor de presiune asupra mediului politic, influențând reformele politice și cadrele normative prin intermediul reprezentanților poziționați strategic în cele mai înalte funcții ale administrației și conducerii statului.

Lipsa informării asupra ideologiei capitaliste și lipsa formării unei viziuni asupra noțiunilor de piață, concurență, proprietate, avuție și capital, care sunt încărcate de un exotism eșuat nu permite formarea unei atitudini publice despre ce presupune norma și responsabilitatea față de aceasta.

Sursa formării concepției cotidiene despre societate și capitalism este în continuare un ansamblul de experiențe personale, care nu ne vor conduce către a ne depăși condiția de fost stat planificat aflat în proces de tranziție. Populația își găsește confirmare pentru anumite ideologii

---

⁶ Demunire introdusă de Vladimir Pasti în lucrarea sa „*Noul capitalism românesc*”, Editura Polirom, 2006, pp. 280-294.

formate nu atât în surse științifice cât mai degrabă în discursul politic al unora. Discurs politic, care s-a îngrijit să prezinte cu obstinție polarizarea generată de transferul drepturilor de proprietate dinspre stat spre indivizi. Având o astfel de susținere mediatică concepția cotidiană nici nu avea cum să se formeze decât împotriva acestor „noi capitaliști români”, care ar trebui să ținem cont că nu toți sunt realizați prin sprijin controlat. Tocmai această percepție construită în timp și destul de bine argumentată pentru unii, face ca, astăzi, adevărații capitaliști să fie împovărați de lipsa de cunoaștere în planul adevăratelor concepte capitaliste.

Puterea acestei percepții populare asupra noului capitalism românesc face ca astăzi contribuabilul să se simtă îndreptățit să eludeze structurile statului care solicită, conform normelor în vigoare, contribuție din partea fiecărui cetățean.

Această problemă a capitalului și capitaliștilor români a devenit motiv de îngrijorare și analiză în rândul unor centre politice precum: Comisia Uniunii Europene, Departamentul de Stat al SUA, OCDE, care nu ezită să ofere feed-back negativ ori de câte ori au ocazia să se exprime prin in-

termediul agențiilor de rating ale FMI, BIRD sau BERD.

Așa cum Vladimir Pasti remarcă în lucrarea sa *Noul capitalism românesc*, confuzia ideologică de astăzi, este accentuată și de încărcătura academică pe care discursul politic îl are uneori, deoarece mulți dintre cei aflați la putere cochetează mai mult sau mai puțin cu lumea academică. Noua clasă de capitaliști români este rezultatul transferului fostei elite comuniste în structurile așa numitei economii capitaliste. Această idee este foarte bine evidențiată cu ajutorul cuvintelor fostului șef al serviciilor comuniste din România, Pacepa: „O privatizare prost concepută a permis unui număr mic de prădători din interior, dintre care cei mai mulți sunt foștii mei subordonați din serviciul de spionaj comunist, să jefuiască cele mai valoroase averi ale României. Această tâlhărie susținută guvernamental a produs un sistem economic de tip mafirot care a pătruns în toate colțurile țării și îi amenință stabilitatea”⁷.

Vladimir Pasti susține că cel mai puternic test de consistență ideologică în materie de capitalism postcomunist în România este abordarea pseudoacademică a problemicii

⁷ Pacepa. M., *Welcome, President Băsescu! Keeping Romania in mind*, National Review, martie 2005.

corupției. Toate sursele se pun de comun acord când trebuie să admită prezența destul de apăsătoare a corupției în structurile economiei românești. În multe situații corupția nu este tratată drept altceva decât o modalitate de utilizare a capitalului. Nu trebuie să oitem faptul că de multe ori capitalul depășește forma bănească îmbrăcând mult mai multe forme, precum capital uman, științific, cultural, social etc. Utilizarea puterii și a influenței politice poate fi considerată, în felul acesta, o formă de utilizare a capitalului. Dacă ținem cont de această evoluție a conceptului de capital probabil că vom înțelege cu mai multă ușurință implicațiile corupției în actele economice ale țării noastre, însă aceasta nu implică și toleranță față de actele de corupție.

3. DISTRIBUIREA AVUȚIEI FĂRĂ REGULI ȘI ECHIVALENȚĂ

Distribuirea avuției fără reguli și echivalență se realizează și în cazul țării noastre. Principiul Pareto, cunoscut și sub denumirea de regula 80-20, ce poartă denumirea după inițiatorul său Vilfredo Pareto, este cel care fundamentează distribuția avuției fără echivalență. Acesta susține că 80% din efecte sunt generate de 20% din eforturi. Pareto a pornit

de la observația conform căreia 80% din pământul din Italia era deținut de 20% din populație. Intrând în detaliu se poate observa cum 80% din încasărilor unui comerciant sunt realizate pe seama a 20% din clienții săi. Chiar dacă analizăm primele trei persoane cele mai bogate din lume: Warren Buffett, Carlos Slim Helu și Bill Gates, observăm că dețin bogății cât următorii 7 oameni dintre cei mai bogați la un loc. Așa numitul „efect al paharului de șampanie” este evidențiat printr-o distribuție pe cinci nivele de dezvoltare a populației în Raportul de Dezvoltare al Națiunilor Unite. Acesta arată cum populația cea mai bogată a lumii reprezentând 20% din totalul populației, controlează 82,7% din venitul mondial.

Tabelul 3.1.

Distribuția PIB la nivel mondial în anul 1989.

Pondere populației	Venitul
Populația cea mai bogată -20%	82,7%
Categoria a doua -20%	11,7%
Categoria a treia -20%	2,3%
Categoria a patra -20%	1,4%
Populația cea mai săracă -20%	1,2%

Sursa: Human Development Report.

Atât în România cât și în celelalte foste țări foste comuniste în ultimii

ani s-a produs o mare polarizare socială, ajungându-se ca circa 5% din populație să controleze astăzi peste 90% din bogățiile țării.

Începând cu Adam Smith, subiectul distribuirii inegale a bogăției într-o societate a fost tema cea mai aprinsă de discuție în rândul cercurilor științifice. Încercările de a identifica trăsăturile care să descrie talentul unor persoane de a acumula averi, s-au limitat la a stabili că singurele asemănări între aceste persoane sunt sumele mari de bani deținute și faptul că sunt români.

Un studiu efectuat de Jean-Philippe Bouchaud și Marc Mézard, de la Sorbona, asupra mecanismelor distincte de înavuțire: munca, comerțul și investițiile, a demonstrat că primele funcționează pe o bază reală, imediată și rațională iar valoarea este conservată și acumulată pas cu pas în timp ce investițiile, sunt capabile să crească ori să scadă în mod exponențial valoarea. Cei doi specialiști au făcut simulări referitoare la modul în care se distribuie banii în grupuri mai mari de 1000 de persoane, considerate identice în privința abilităților de a obține bani și dispunând inițial de sume identice. Practic indiferent de restul ipotezelor de start, se constată apariția unei distribuții

de tip Pareto a bogăției, averea celor care acumulează bani prin investiții crescând exponențial, în detrimentul celorlalți. Dacă inițial este vorba de noroc în alegerea investițiilor aducătoare de profit, ulterior se creează în sistem un cerc virtuos, care le crește exponențial probabilitatea de a câștiga în continuare, acea vorbă din popor conform căreia „banul la ban trage”. La nivelul anului 1990 în România, astfel de avantaje reprezentau experiența în comerțul exterior, cea managerială și de comerț interior, relații cu factorii de decizie ai epocii. Dacă aplicăm această grilă pe aceiași 300 cei mai bogați români, constatăm că majoritatea se încadrează într-una dintre categoriile descrise. Asemenea avantaje au fost cele care le-au permis să atragă spre ei sume considerabile eliberate treptat prin procesul de privatizare.

Odată cu aderarea la Uniunea Europeană, un al doilea val de bogăție va intra în sistem, reprezentat de ajutoarele nerambursabile acordate de Bruxelles. Acestora li se vor adăuga investițiile directe. Această realitate creează o nouă oportunitate pentru cei care fie erau prea tineri, fie nu au fost suficient de bine poziționați pentru a profita suficient de

prima oportunitate. De această dată, regulile sunt scrise astfel încât maxim 80% din sumă să ajungă la cei 300.

Este lesne de înțeles că tranziția României de la economia planificată la economia de piață a creat un mediu favorizant pentru manifestarea economiei subterane. La începutul anilor 1990, economia românească se afla într-o situație particulară generată de efortul imens derulat pe tot parcursul anilor 1980 pentru plata datoriei externe și realizarea concomitentă a unui plan investițional exagerat, dar și de modul violent în care a avut loc schimbarea de sistem. Investițiile au fost dirijate către sectoare în care amortizarea presupune perioade foarte lungi de timp, iar finanțarea acestora nu era asigurată, bazându-se în multe cazuri exclusiv pe munca nesalarizată. În mod similar s-au petrecut lucrurile și în agricultură, unde baza a constituit-o forța de muncă îmbătrânită și unde elementele de progres tehnic au fost o prezență sporadică. Toate acestea

au condus la izolarea economică, chiar și în cadrul sistemului socialist, unde România se remarcă prin lipsa totală de transparență, dialog și deschidere spre realități economice și sociale evidente. Multe din măsurile economice propuse imediat după începutul anului 1990 au fost arbitrare, contradictorii sau, datorită necunoașterii mecanismelor de funcționare a economiei de piață, aplicarea lor a fost secvențială și lipsită de eficiență.

În fapt, rezultatul acestor măsuri s-a concretizat în blocarea întregului sistem economic, respingerea potențialilor mari investitori, scurgerea fără control a avuției naționale și concentrarea artificială a unor importante valori materiale și bănești în mâinile câtorva oameni de afaceri. Adăugând la aceste elemente necunoașterea de către funcționarii aparatului de stat a principiilor de funcționare a economiei de piață, precum și corupția ce a cuprins aceste categorii profesionale de unde a rezultat mediul economico-social favorizant pentru economia subterană.

Corupția ca stare de spirit

Dr. Ion Marin

Motto:

„Corupția apare acolo unde există indiferență din partea comunității sau în lipsa unor politici adecvate”.

Enciclopedia Universală Britanică

Recent, Parchetul General a publicat un comunicat de presă unde, în locul a niscaiva informații despre mării corupți, despre rechinii și șacalii pe care așteaptă opinia publică și Europa să-i găsească și să-i ridice în furci, dă de știre nației un fel de definiție a flagelului. Iat-o: „corupția, ca fenomen antisocial, presupune activități ilicite, lipsite de morală și etică, realizate prin utilizarea abuzivă a puterii de către indivizi, cu scopul de a obține o serie de avantaje (materiale, morale, statut social superior), prin practicarea șantajului, constrângerii, înșelăciunii, mituirii, cumpărării

de influență. Săvârșirea actelor de corupție agravează tarele societății, alimentându-le și întreținându-le, afectând buna desfășurare a relațiilor sociale și, nu în ultimul rând, afectând siguranța națională, ceea ce duce la adâncirea inegalităților sociale și la proliferarea economiei subterane”.

Ei bine, definiția continuă și cu diferența specifică, până aici fiind genul proxim, căreia de dragul exhaustivității spre care tinde îi putem trece cu vederea până și abuzul de gerunzii. Deși, la fel de doct, dar mai concis, a definit corupția și onorabilul Trahanache, invocând o sursă imbatabilă și un argument de autoritate: „Bine zice fiu-meu de la facultate. Tatițo, unde nu e moral, acolo e corupție, și o soțietate fără printipuri, va să zică că nu le are !”

Dar de ce am fi ironici cu dragul nostru Parchet care pe lângă, alergarea, legarea și depunerea prevenițiilor în custodie își găsește timp să ne lumineze și sub aspect semiotic. Poate pentru că în afara acestei din urmă preocupări, semne că ar face și altceva nu se întrevăd, deși are o direcțiune specială afectată fenomenului. Dincolo de prolixitatea acestei așa zis definiții, trebuie să observăm totuși că poate pentru prima oară aflăm, și încă din cea mai autorizată sursă, ce anume poartă vina pentru toată prăbușirea economică, socială și morală pe care o simțim pe pielea noastră de două decenii: corupția.

Ca unul care am scris de pe la începuturile noii „îepoci” împotriva flagelului, nu pot să nu conced că este un diagnostic corect. Problema este că nici până în ziua de astăzi, nu i s-a găsit un remediu cât de cât eficace și nici nu sunt semne că se poate întâmpla miracolul prea curând. Oare de ce? Înainte de toate fiindcă omul este coruptibil prin firea lui, astfel că nu există nație care să nu aibă încuibată o asemenea buruiană ce o macină și sufocă din interior. Ca români, însă, pe fondul aceleii nevoi dezirabile de „a ne descurca” – un veritabil brand național – ne-am trezit solidari și cu tendința de

a face din lege o barieră de care numai boii se izbesc, dulăii o sar, în vreme ce căteii se strecoară pe sub ea.

Pentru român câteva expresii sunt definitorii în privința comportamentului și profilului său civico-etic: să fie lăsat în legea lui; să dea dreptul cui trebuie; să facă cinste unuia care a încălcat regula (legea) pentru a-l servi. Iată cum termeni cu o conotație pozitivă pentru mersul și construcția unei societăți au căpătat semnificații, nu de azi, de ieri, total opuse. A-l lăsa în legea lui, înseamnă să-l lași să facă ce-l taie capul, în contradicție cu rânduiala obștească, iar a da dreptul cuiva înseamnă a-l mitui sau a-i oferi foloase necuvenite pentru un serviciu pe care ți l-a făcut, de regulă ca funcționar al statului. În fine, a-i face cinste aceluiași poate însemna a premia o încălcare a legii, pentru că te-a servit, eventual, în condiții mai bune sau peste rând.

Parchetul General are în vedere cu definiția sa de ultimă oră tocmai asemenea cazuri de „corupție mică”, dovadă fiind și „studiile de caz” cu care își însoțește expozeul: doi amărăți care au escrocat cu sume modice niște indivizi ce apelaseră la serviciile lor... de stat. Altfel, dacă era vorba de treburi particulare, probabil că intrau în categoria țeparilor și atâta tot.

Însă tocmai aceasta este caracteristica definitorie a corupției: țâța statului. Așa ne lămurim repede și ce este cu această osândire a contractelor cu statul, promovată de o anumită coană Joițică a momentului, de la care cei vizați se așteptau la oareșce protecție, ca să invocăm din nou personajele nemuritorului Caragiale.

Extrapolând cazul și aplicându-i grila sus-zisei definiții, ștampilată de către onor procuratura, putem simplifica lucrurile: în România ultimilor 20 de ani, corupție înseamnă procedeele legale și paralegale prin care statul a fost devalizat (și este în continuare) în detrimentul celor mulți, (foști) proprietari și producători, de către o clică de profitori cărora li s-a permis prin acte normative și individuale să devină beneficiarii acestui jaf. Dacă vă vine în minte cuvântul privatizare (cu dedicație, fără licitație și fără echivalent), nu sunteți departe de adevăr. Dacă vă gândiți la restituiri (abuzive, bazate pe falsuri, mită și trafic de influență), iarăși nu greșiți. Dacă vă trece prin minte finanțarea campaniilor electorale din banii statului, virati prin suveica firmelor particulare și fundațiilor de partid, sunteți aproape de a dezlega misterul. Dacă aveți în vedere clientela de partid și năvala nepotismului

ce se hrănesc prin definiție de la ugerul bugetar, sunteți un om informat în materie.

În fine, dacă rețineți din definiția Parchetului că de la corupție se trag tarele morale ale societății, în care trebuie să includem nesimțirea, cinismul și ciocoismul cel mai infect, putem desăvârși silogismul, sintetizând teza într-un mod nu tocmai încurajator: corupția ca stare de spirit. Deci nu doar ca stare de fapt, de unde încheierea că va mai curge multă corupție pe Dâmbovița !

Dar să trecem peste aceste considerații generale și să ne ocupăm de unele studii de caz.

*
*   *

Dacă există un subiect asupra căruia pot să mă aplec cu oarece competență acesta este, fără îndoială, corupția post-decembristă, deși pot dovedi, dar pe cine interesează, că și în perioada anterioară tot pe acest front fără de sfârșit mi-am tocit armele publicistice don-QUIJOTEȘTI.

Nu-i momentul să detaliez, dar fără a transforma acest eseu într-un memorial al durerilor înăbușite în lupta gazetărească împotriva corupției, merită să evoc câteva episoade din

proiectul sau experimentul pe care l-am numit „Corupția în serial”, publicat în cotidianul „Adevărul”, unde eram redactor-șef adjunct, de la începuturi, din anii '90, până la demisia mea din ianuarie '96, moment pentru care pot folosi și eu o sintagmă consacrată de cineva mai titrat ca mine: m-a învins sistemul. Și nu s-a lăsat până nu a încercat și o anihilare definitivă, din fericire ratată. Dar încă o dată, pentru demersul publicistic de față, contează subiectul ce ne roade pe toți: corupția, așa cum a fost și cum continuă să prospere, parcă și mai dihai.

„Corupția în serial” a debutat cu o campanie împotriva furiei achizitive în domeniul imobiliar ce-i lovise pe toți noii demnitari, hotărâți să se mute urgent din apartamentele lor comuniste în vilele de la Șosea, din care tocmai fuseseră evacuați direct la Jilava foștii locatari, comilitonii lui Ceaușescu. Am început, în urma unor sesizări, cu o personalitate marcantă (vicepreședinte al Camerei Deputaților), încă foarte activă în plan politic, care ocupase printr-un unchi și noua soție (înnoirile au fost profunde, abandonul fostelor neveste ținea de părăsirea trecutului, eventual rânzând), o seamă de apartamente ultracentrale, transformate în magazine, ca

și o vilă somptuoasă în strada Doctenilor, între timp modernizată și înconjurată de un zid de cetate. Deși prieten cu directorul ziarului de atunci, în ciuda amenințărilor, șantajului și tentativelor de „împăcare” la care s-a dat, omul n-a reușit să împiedice apariția cazului său pe prima pagină a ziarului „Adevărul”, într-un șir de episoade din ce în ce mai virulente, fapt ce i-a zdruncinat serios fulminanta carieră. Arhiva stă mărturie. Au urmat alții, unii dintre ei și mai importanți, însuși primul-ministru și secretarul general al Guvernului de atunci, președintele Camerei, vocalul ministru al transporturilor, trecut ulterior și prin alte site ale „Corupției în serial” – ceea ce nu i-a umbrit luminoasa stea a carierei, în fine, o listă de alți miniștri și secretari de stat și *ejusdem farinae*, toți aceștia făcând până la urmă obiectul unui raport al Corpului de control al primului ministru din anii 1992-1996, îngropat ulterior într-o arhivă, la care s-a umblat ori de câte ori regimurile succesive aveau nevoie să mai arate „pisica locativă” vreunui oponent mai obraznic.

O altă campanie de proporții, soldată cu oarece rezultate și ecouri de moment, a fost cea dusă împotriva importurilor strategice de grâu, zahăr, pulpe de pui și carne din rezervele

reînnoite ale NATO, operațiune desfășurată concomitent cu punerea în operă a vastei strategii de distrugere a agriculturii românești, a complexelor zootehnice și a fabricilor de profil. În acest context, o campanie de presă răsunătoare, dusă sub sigla „Corupția în serial”, a fost cea împotriva unui mare importator de grâu, soldată cu arestarea sa și demiterea ministrului agriculturii și a secretarului de stat ce-l susțineau. Au fost publicate circa o sută de anchete și alte articole, multe dintre ele răspunsuri și replici ale autorităților și mai ales ale celui în cauză, publicate sub forma unor pagini întregi de atacuri, injurii și amenințări, găzduite în mai toată presa momentului. Pe bani grei.

„Adevărul” avea însă câștig în această poveste din tiraj și bun nume. Autorul, însă, pe lângă avantajele unei periculoase celebrități (la un moment dat, SRI-ul a crezut de cuviință să-i pună gardă personală în jurul casei) „câștigase” și stresul zecilor de procese, pe care, spre cinstea instanțelor de atunci, le-a câștigat în totalitate.

De altfel, „Corupția în serial” de la „Adevărul” devenise un fel de instituție la care colaborau, unii de nevoie, alții din entuziasm, procurori – inclusiv procurorul general – magistrați, profesori universitari, în cadrul dezbate-

rilor pe care ziarul le organiza sistematic, ajungându-se și la câteva proiecte de lege pe care câțiva parlamentari le-au susținut cu insistență, deși unele n-au avut șansa sancționării, iar altele mai norocoase, deși au trecut, au căzut în desuetudine. Trebuie spus însă că și autoritățile din acea perioadă (1992-1996), în primul rând, primul-ministru, care a acordat numeroase interviuri ziarului „Adevărul” pe tema corupției, se raportau la cazurile aduse pe prima pagină cu destulă preocupare și dorință de a le rezolva.

Un veritabil scandal de presă l-a constituit subiectul declanșat de un anume Aldo Pacelli, un mic afacerist italo-albanez, ce a reușit să înșele o seamă de personalități absolut stimabile și să organizeze o cacealma sub numele de expoziție „națională” la Roma, soldată cu o pagubă de milioane de dolari și cu un prejudiciu de imagine incalculabil, în urma căruia au fost demiși și cercetați penal mai mulți directori din Ministerul Comerțului Exterior, în vreme ce ministrul însuși a trebuit să-și dea demisia. Nu a fost singura „victimă” de acest rang al campaniei „Corupția în serial”.

Multe „excelențe” au ajuns în această situație în urma anchetării

privatizărilor frauduloase din acea perioadă și, mai ales, a vânzării flotei. Dosarul ce a făcut, ulterior, obiectul a mii de articole în toată presa și ajuns în instanță în cele din urmă, fiind suspendat numai datorită imunității unuia dintre „jucătorii” principali, este inițiat și în bună măsură documentat în „laboratorul” „Corupției în serial” de la „Adevărul”. Întrucât însă, după un model devenit apoi modă, unul dintre afaceriștii implicați în panamaua flotei României a cumpărat (prin interpuși din interior) ziarul, după ce a încercat fără succes să cumpere autorul anchetelor, am demisionat de la „Adevărul”, abandonând proiectul sau experimentul, spuneți-i cum vreți, „Corupția în serial”.

Măcar în treacăt trebuie spus că starea generalizată de corupție din această țară se dovedește a fi, într-o bună măsură, rezultatul malversațiunilor și trădărilor patronilor de presă corupți, ce au intrat în căldășie cu politicieni și alți afaceriști de aceeași teapă, păstrând în jurul lor drept „câini de pază” ai propriilor interese ziarști lipsiți de coloană vertebrală, puși ei înșiși pe căpătuială, în total dezacord cu legea și deontologia profesională. Concluzia este că în momentul de față mării corupți au pus mâna pe pârgurile puterii decisive și

datorită a ceea ce Enciclopedia Universală Britanică sintetizează în expresia „indiferența comunității”. Ceea ce în țara noastră, cum am încercat să demonstrez, este chiar mai mult, este o stare de spirit.

Revin la analiza impersonală și pe cât pot obiectivă a subiectului abordat, nu înainte de a mai trece în revistă un episod, ce spune multe despre insuccesul gazetarului împotriva corupției; de data aceasta, derulat la Televiziunea Națională unde am realizat în anii '98-'99 un serial de anchete, sub titlul „În flagrant”. Subiectele abordate erau, și de data aceasta, majore: distrugerea combinatului siderurgic de la Călărași, vânzarea pe nimic a celui de la Galați, distrugerea fabricilor de ulei și de zahăr în vederea declanșării strategiei importurilor și, tot în același scop, distrugerea combinatelor zootehnice, în primul rând, a celor de porci. Această din urmă anchetă avea și un titlu nostim: „În căutarea ultimului porc”. Numai că, deși programată și reprogramată de trei ori, a fost înlocuită din programul TV (tipărit și difuzat în sute de mii de exemplare) de tot atâtea ori, în cele din urmă fiind interzisă definitiv difuzarea sa, din dispoziția celei mai importante (chipurile, și incoruptibile) autorități a

momentului. Era în joc acordul cu FMI, se susținea, deși rezilierea lui tot s-a produs, și nu din cauza „ultimului porc”. Sau, mai știi?

Panamale dezvăluite de presă, fiindcă presa este oglinda – uneori strâmbă – a corupției, au fost nenumărate, un inventar al lor putând să dea foarte bine consistență ideii că „flagelul”, cum i se tot spune, cu aerul că ar fi o boală cronică incurabilă, a fost și este cauza principală a prăbușirii – economice, sociale, morale – ce a dus la situația de sărăcie, disperare și îndatorare continuă în care a ajuns această țară.

Că lucrurile nu s-au desfășurat chiar întâmplător, că au existat adevărate scenarii și forțe, grupuri de interese interne și externe, ce au urmărit derularea acestor procese malefice, o putem constata, fără a putea fi acuzați de scenarită tendențioasă, punând, pur și simplu, cap la cap niște evenimente aparent disparate.

Astfel că putem configura destul de lesne tabloul acaparării mijloacelor de producție, de comerț și finanțare, prin care s-a ajuns, sub pretextele privatizării (fără echivalent) și dezetatizării, la starea actuală: o țară devalizată, cu o agricultură subdezvoltată, incapabilă să asigure consumul populației (75 la sută din acesta

fiind reprezentat de importul de bunuri alimentare), fără industrie, fără bănci românești, cu un PIB real, situat între cele mai mici din Europa, nemaivorbind de Uniunea Europeană. Dealtfel, accesarea în UE nu a făcut decât să crească gradul de corupție prin repartitia aleatorie, după criteriile de partid, a resurselor alocate, a programelor și contractelor derulate – oricum puține, până în prezent acestea nereprezentând nici a zecea parte din valoarea contribuției de circa un miliard de euro pe care România este obligată să o depună anual către Uniunea Europeană.

A fost, să ne amintim, lanțul prăbușirilor, falimentelor marilor bănci românești: Bancorex, BRD, Banca Agricolă – toate preluate, în cele din urmă, de capitalul străin, după ce au fost curățate de activele și creditele neperformante, prin trecerea acestora la datoria publică. Pe toboganul falimentelor au mai fost împinse Bankcoop, BIR, Credit Bank – lăsate pradă vulturilor locali, lichidatorilor ce se înfruptă și astăzi din hoiturile lor. Apoi, începând cu BancPost, toate băncile și băncuțele mai noi și mai vechi au fost trecute sub patronaj străin, cu excepția CEC-ului.

Prăbușirea încrederii în sistemul financiar-bancar a fost alimentată de

marile escrocherii (Caritas, FNI, SAFI, Sabina Product), înflorite sub ochii autorităților de control general și de profil, iar în foarte multe privințe cu complicitatea lor evidentă. Inflația galopantă a ranforsat acest proces sistematic de sărăcire a populației și de polarizare a sa, pregătind terenul pentru marea îndatorare a populației din anii 2004-2008, prin așa numitul credit cu buletinul. Pentru plasmă, frigider și mașini de spălat și, în mult mai mică măsură pentru duplex-uri și apartamente rezidențiale, mai toată populația activă și o bună parte din pensionari a fost îndatorată la bănci, astfel că acea rețezare cu 25 la sută a salariilor bugetarilor lovește în singura lor câțime rămasă pentru hrană. Lanțul corupției este însă și mai lung, legăturile dintre verigile sale și mai complexe.

Împrumutul de 20 de miliarde de euro de la FMI, Banca Mondială și Uniunea Europeană, plătit de cele mai sărace țări, care nu au beneficiat în nici un fel de pe urma proceselor ce au dus la necesitatea contractării lui, finanțează, în primul rând, aceste bănci străine, sub pretextul păstrării cursului leului, dar girează și incapacitatea Guvernului de a găsi mijloace prin care să promoveze o economie performantă, acești bani

de împrumut dând posibilitatea unor guvernării incompetente și corupte să supraviețuiască și să-și prelungească mandatul până la ultima consecință.

România este o țară coruptă și săracă. Ea are însă un lot de îmbogățiri de (după) Revoluție, după modelul îmbogățirilor de război, în număr de 300 (cât cuprinde celebrul Top) o mie sau poate mai mulți, care dețin 80 la sută din PIB-ul țării. Contribuția lor, însă, la PIB-ul bugetat este infimă, profiturile lor luând calea offshore-urilor și conturilor străine. Evaziunea de acest fel este corupție oficializată. Augmentată prin sistemul inechitabil al cotei unice, neîntâlnit nici măcar în America, leagănul liberalismului economic, ca și prin nenumăratele prevederi legale ce permit îmbogățirea fără just temei prin eludarea unor reguli valabile pentru toți, prin caruselul excepțiilor, mai mult sau mai puțin juridice, folosit, evident, numai de cei care își permit.

Sistemul corupției de stat și al sistemului ticăloșit, după cum l-a definit unul dintre corifeii săi actuali, pe asemenea procedee și legi strâmbe prosperă. Iar efectul este cel care lovește ca un ciocan pneumatic milioane de familii: diminuarea drastică a veniturilor, concomitent cu creșterea

prețurilor și tarifelor. Se spune despre corupție că nu are culoare politică. Totuși, e de văzut că are mereu un singur sens: de la umiliți și obidiți, de la cei slabi, mereu către cei tari și puternici, mereu către bogați.

În Statele Unite, Bill Gates și Warren Buffett au propus ca bogații să renunțe la jumătate din averea lor. Și este vorba, în cea mai mare măsură, de averi cinstite, făcute prin muncă și inteligență, de-a lungul a generații întregi, în cele mai multe cazuri. La noi, nu s-a oferit nimănui să dea ceva din averile colosale, obținute prin rapt și fraudă în mai puțin de două decenii. Câțiva demnitari, posesori și ai unor averi de miliarde, au anunțat cu tupeu că își donează salariile. Dar de ce nu cedează din averile lor uriașe, după îndemnul celor doi miliardari americani, astfel încât să dea exemplu de generozitate nu salariaților, ci bogătaşilor români?

De ce? Simplu de răspuns, luând în calcul concluziile analizei și subiectului de față: până la urmă, corupția

nu este decât un sistem de procedee și tehnici legale și paralegale prin care privilegiații regimului să poată beneficia de avantaje și bunuri necuvenite în detrimentul tuturor celor ce le produc și ar fi îndreptățiți să le posed. Mai putem observa că astfel de fenomene au fost *up-gradate* mai ales în vremea guvernărilor de dreapta, ceea ce iarăși nu este întâmplător. Corupția este un proces subtil, pervers, de a fura de la săraci și a da la bogați, de a trece valori și bunuri din proprietatea celor mulți, reprezentati de stat, în proprietatea privată a câtorva.

Este *mutatis mutandis* aceeași concluzie la care ajunge și Parchetul General, prin definiția sa „științifică”, reproducă la începutul acestui text. Atât doar că ne-am putut permite să o ilustrăm nu cu două cazuri de corupție minoră, ci să o ridicăm la putere și să evidențiem legăturile sale cu jaful epocal prin care a fost devălizată România post-decembristă.

Politica externă și diplomația românească postdecembristă

George Apostoiu

Căderea comunismului de stat din Europa de Est este socotită un dat istoric. Era nevoie ca războiul al doilea mondial să fie cu adevărat încheiat. Germania trebuia re-unificată. Puterea militară sovietică devenise amenințătoare pentru adversarii ideologici ai URSS. Statele est-europene trebuiau scoase de sub influența Moscovei pentru că, prin tratate militare și economice, ele deveniseră *de facto* parte a imperiului sovietic chiar dacă popoarele din aceste țări nu-și doriseră după război regimuri comuniste. Ele, aceste regimuri, fuseseră instalate în toată zona postbelică de ocupație sovietică, cu acordul aliaților. Revoltele de la Berlin, Poznan și Budapesta din anii '50 fuseseră reprimare sub protestele moi ale Occidentului. Mișcările mai puternice din Polonia, țară despre care Valery Giscard d'Estaing pe

vremea când era președintele Franței spunea că este „zaua slabă a lanțului comunist”, nu au produs efectul scontat. Tipul de independență (stimulată și susținută multă vreme de Occident) a „rebelului” Ceaușescu față de stăpânul sovietic nu se dovedise nici el o soluție. Comunismul prinsese rădăcini. Se crease o clasă politică privilegiată, cu un puternic sentiment al misionarismului, al mesianismului, cu convingerea că istoria și-a fixat cursul pentru totdeauna. Apăruse „socialismul de stat” cum numește G.M. Tamas regimul politic din Europa de Est (rev. *Cultura*: „Stânga și marxismul în Europa de Est”). Ori, adversarul declarat al capitalismului este socialismul. Sau mai exact, comunismul cu care s-a aflat în război rece o jumătate de secol.

Prăbușirea – ca și instaurarea – regimurilor comuniste s-a produs în baza înțelegerilor dintre superputerile momentului, Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică, la care au contribuit, atât cât le-a fost îngăduit, și celelalte state europene: Franța, Germania și Marea Britanie. În Malta (2-3 decembrie 1989), președinții Bush și Gorbaciov au ajuns la înțelegeri noi. Europa trăiește acum sub imperiul acelor înțelegeri chiar dacă nu le cunoaște cu exactitate. Pentru cât timp? Cine știe!

*

România se supune paradigmei sub care evoluează toate fostele state comuniste. Obiectivele politice de după 1989 sunt identice pentru toate statele est-europene: integrarea în structurile euro-atlantice, adică în NATO și în Uniunea Europeană. România a avut mici nuanțe de evoluție post-decembristă dar chiar și acelea au fost ținute bine sub control. După evenimentele din decembrie 1989, am asistat adesea la atacuri virulente la adresa diplomației românești. Cea din vremea lui Ceaușescu era acuzată de obediență la ideologia de partid, cea de după decembrie de cripto-comunism, mai întâi,

apoi de clientelism și incompetență. Cuvinte grele, nu întotdeauna și nici neapărat îndreptățite.

Regimul comunist suspecta diplomația românească de slabă fidelitate ideologică, diplomații erau acuzați de orgoliu de castă, de spirit burgez. Măsura la îndemâna puterii politice a fost ca Ministerul de Externe să fie pus sub controlul partidului, al Secției de Relații Internaționale a C.C. al P.C. Republica Diplomației au fost socotiți „lucrători de partid în domeniul relațiilor internaționale”. Totuși, diplomația a rămas ceea ce trebuia să fie și a contribuit substanțial la lărgirea relațiilor, la deschiderea spre Occident și la câștigarea unui prestigiu recunoscut pentru România, mai ales înainte de deceniul al noulea. În aceste condiții, ce mai rămâne din acuzația privind obediența ideologică? În 1998, când un intelectual cu faimă de dizident a ajuns ministru de externe, un prieten al lui a scris că până la înscăunarea amicului toți cei care l-au reprezentat în străinătate aveau mâinile pătate de sânge. Indignat – eram încă în Ministerul de Externe – am publicat o replică pe care am intitulat-o „Ignominia filozofului”. Nu este greu de ghicit ce mi s-a întâmplat.

După primenirea diplomației, produsă chiar din 1990, diplomații noi au fost catalogați de ne-profesioniști. Evident, făcuți în grabă, nu aveau cum să devină imediat profesioniști. Un diplomat complet se formează în 10-15 ani. A apărut și boala de care nu putem să ne vindecăm: clientelismul politic. Cu toate acestea, trebuie recunoscut meritul celor buni dintre cei noi, cei care au fost folosiți la pregătirea dosarelor de integrare în NATO, de aderare la Uniunea Europeană. Unii au devenit experți și au meritul de a fi contribuit, bine sfătuiți de juriști experimentați francezi și britanici, la câștigarea procesului de la Haga pentru recâștigarea, fie și în parte, a drepturilor României asupra zonei maritime sau au stopat apetitul ucrainenilor pentru construcția Canalului Bistroe care ar fi modificat condiția naturală a Deltei Dunării, cu repercusiuni asupra frontierelor de stat. Diplomația românească actuală este la înălțimea interesului național? Atât cât calitatea nouă a României de membră a NATO și Uniunii Europene îi permite. Cine nu ține cont de aceste constrângeri este predispus la critici aspre. Unele îndreptățite. Să recunoaștem, de asemenea, că apetitul românilor pentru critică și contestație este mare. Motivele contestării

nu sunt neapărat cauzale și nu este greu de descoperit că au în spatele lor, aproape întotdeauna, un interes, de cele mai multe ori politic. Ori, se știe, logica este pusă greu în drepturi când este vorba de interese.

Câteva vorbe despre „diplomația veche”. Conectată la ideile politice ale Europei mai profund decât se crede, în decembrie 1989 diplomația românească s-a integrat fără dificultăți – cu mult mai bine și mult mai sincer decât noii lideri politici – în procesul istoric în care intra România. Nu a existat, în acel moment crucial, nici o opoziție a corpului diplomatic român la evoluțiile politice care conduceau spre revenirea țării în familia democrațiilor europene. Cele două obiective majore inițiale: statul de drept și integrarea în structurile euro-atlantice au fost asumate deplin, cu consecvență și sinceritate. În acele momente, diplomația a contribuit chiar și la accelerarea înnoirii mecanismelor interne necesare funcționării statului de drept. Ce chip au dat oamenii politici democrației românești este o altă problemă. Numai că nu diplomația face imaginea unei țări ci țara își construiește imaginea în străinătate.

Contacte. Diplomații români formați în România și în Occident în anii '60 și '70 nu fuseseră încă înlăturați

așa încât ei puteau asigura întreținerea canalelor de comunicare cu democrațiile occidentale. Perioada gorbaciovismului întârziat va lua sfârșit odată cu dispariția lui Silviu Brucan din culisele puterii și încheierea mandatului primului ministru de externe post-decembrist. Începând cu 23 decembrie până în iunie 1991, Bucureștiul fusese vizitat de cca. 60 de miniștri de externe și alți demnitari cu atribuții externe, de 12 șefi de stat sau prim-miniștri, de cca. 50 de parlamentari și conducători de organizații internaționale, de sute, poate mii de ziași străini. Vizitele demnitarilor români în străinătate erau la fel de numeroase. Aceste contacte reprezentau acte de politică externă care asigurau deschiderea României. Începând din 1991 au fost semnate noi tratate politice cu Franța, Italia, Grecia și Turcia; în 1992 au fost încheiate tratatele cu Germania, Spania, Bulgaria, Estonia; în 1993 cu Polonia și Belarus; în 1994, cu Republica Cehă, Albania, Armenia, Croația, Lituania; în 1996 cu Iugoslavia, Ungaria, Azerbaidjan, Georgia, Uzbekistan; în 2001 cu Macedonia; în 2003 cu Federația Rusă; istoria acestui tratat este complicată de eroarea de a fi fost negociat în 1991 un tratat politic cu fosta URSS.

Despre noua putere. Schimbarea regimului aducea pe scena puterii alături de oameni versați și mulți neaveniți, vanitoși fără cultură, carierişti versatili. În contactele cu străinii era ușor de observat lipsa abilităților acestora atunci când erau confrunțați cu străinii. Pentru politica externă de ex., Petre Roman, numit prim-ministru, ilustrează autocratismul coroziv, amatorismul impulsiv. Hotăra mandate politice și era discreționar în politica de cadre. O cercetare a arhivelor ar demonstra că multe dintre hotărârile lui erau luate fără să consulte pe cineva. Poate se sfătuia cu președintele Ion Iliescu dar se știe că acesta era preocupat cu preponderență de puterea pe plan intern și rămâne de văzut cât de serios era implicat acesta în politica externă. Natură veleitară, Petre Roman devenise atotputernic. Iată o ilustrare a spiritului lui dictatorial: a dispus mutarea Ministerului de Externe din Palatul Guvernului în sediul actual din Modrogan iar mutarea s-a făcut într-o noapte, cu militarii. Nu a ținut cont de nimic, nici de faptul că Palatul din Victoria aparținea Ministerului de Externe. La mutare, între altele, a fost distrusă cea mai bogată bibliotecă de literatură politică existentă în România. În Piața Obor, a doua zi,

negustorii împachetau marfa cu file rupte din cărți și reviste publicate la Paris, Londra și New-York! Un alt personaj, cu adevărat malefic al momentului, a fost Silviu Brucan. El a exploatat aura pe care și-o confecționase cu legenda că, înainte de răsturnarea lui Ceaușescu, s-ar fi întâlnit cu Gorbaciov și cu înalți responsabili americani. Sub bagheta lui Silviu Brucan au fost fixați pilonii – prin numirea oamenilor cu studii la Moscova – pe care s-a sprijinit câteva luni un fel de gorbaciovism întârziat în Ministerul de Externe. El a refăcut ceea ce făcuse Ana Pauker când a devenit ministru de externe. Își instalase biroul în Ministerul de Externe și, pe coridoare, dispunea numiri în posturi importante din viața publică.

*

Multe evoluții interne erau confuze, evenimentele se desfășurau rapid și direcția lor nu se lăsa ușor deslușită. Evenimentele din Piața Universității erau interpretate ca o consecință a unei încercări de restaurație, de aceea contactele Bucureștiului cu statele occidentale au scăzut brusc.

După auto-dizolvarea CAER și a Tratatului de la Varșovia, România

își căuta noi aliați. În noiembrie 1991 a fost primită ca observator apoi, în 1993, ca membru, în Mișcarea Francofonă în care Franța juca un rol decisiv. Franța a fost atent interesată să-și refacă poziția pe care a avut-o în România în sec. al XX-lea. Parisul ne-a ajutat substanțial la integrarea noastră în organismele europene. La 7 octombrie 1993, după demersuri susținute, România a fost primită în Consiliul Europei. Negocierile întâmpinaseră mari greutăți, mineriadele și Piața Universității produsese fracturi mari în relațiile noastre cu democrațiile occidentale. Aderarea la Consiliul Europei a fost o primă victorie câștigată în bătălia pentru recunoașterea României ca stat de drept. O bătălie dusă în condiții dure. Adrian Năstase, numit ministru de externe la 28 iunie 1990, vorbește în vol. „România după Malta” despre unele dintre aceste dificultăți: „În acel moment, nu vedeam foarte clar ceea ce se va întâmpla în Europa. Erau enunțate o serie de principii, se vehiculau o mulțime de scenarii, unele mai utopice ca altele, dintre care nu putea să lipsească nici ideea „renașterii” Imperiului austro-ungar!”... „În relațiile cu SUA, ne confruntăm cu distanța geografică și diferențele de mentalitate. Nu cunoșteam încă

alfabetul pentru dialogul politic cu americanii; nu vorbim aceeași limbă. Trebuie să luăm totul de la bază”. Amintind de pericolul prin care a trecut România în 1990, fostul ministru de externe scrie: „Păstrarea în 1990 a stabilității politice și menținerea integrității teritoriale a României au fost un rezultat excepțional al acelei perioade, chiar dacă astăzi astfel de concluzii nu mai par atât de impresionante”. Numirea lui Adrian Năstase în fruntea diplomației românești a însemnat schimbarea de cadență. Orientarea spre democrația occidentală s-a consolidat, nu a mai fost supusă manevrelor ipocrite; el se va folosi de generația de diplomați formați în școlile românești sau occidentale, cei cu care chiar regimul comunist pregătise distanțarea de Moscova și apropierea României de Occident, din anii '60-'70. Adrian Năstase conduce MAE în etapa în care încep demersurile diplomatice majore pentru integrarea României în Europa și în structurile euro-atlantice. Celelalte persoane care au ocupat demnitatea de ministru de externe au avut sarcini concordante cu „foaia de parcurs” stabilită pentru intrarea sau aderarea României la NATO și Uniunea Europeană. Fie și parțial, transferul de suveranitate va

conduce la mutații în diplomația românească.

*

Toate statele foste comuniste au acționat pentru aderarea la structurile euro-atlantice. Schimbarea condițiilor de integrare și de aderare, mai ales acordarea preeminenței criteriului politic, arată că și NATO și Uniunea Europeană manifestau interes și chiar grabă pentru extinderea spre Est. Bruxelles-ul era conștient că îndeplinirea ansamblului criteriilor cu care operase până atunci la primirea unui membru – economice, legislative, politice și administrative – necesită eforturi și timp și că nici un candidat din Est nu le poate îndeplini. Bucureștiul, singura țară comunistă care avusese relații cu Piața Comună încă din anii '70, reacționase prompt în favoarea integrării europene. La 14 ianuarie 1990, Frans Andrienssen, vicepreședinte al CCE, sosește la București; în aprilie același an România acreditează primul ambasador pe lângă CEE iar la 1 ianuarie 1995 devine cel de al treilea stat asociat la Uniunea Europeană. Bruxelles-ul precipită evenimentele și hotărăște unilateral, și în avans, după numai un an, să treacă la

liberalizarea schimburilor comerciale cu țara noastră. În decembrie 1999, Consiliul European a aprobat deschiderea negocierilor de aderare a României la Uniunea Europeană. Deși startul fusese bun, România a ratat primul val de aderare din 2004 și s-a văzut acceptată abia în 2007. La trei ani de la aderare, Uniunea Europeană trece prin momente dificile și unii lideri politici încep să se întrebe care va fi viitorul acesteia. Totuși, ce am fi putut face altceva decât să acceptăm aderarea?

Concomitent cu demersurile pentru aderarea la UE s-au desfășurat cele pentru integrarea în NATO. La 6 februarie 1991, MAE dă publicității o declarație prin care se pronunță pentru desființarea, până la jumătatea anului, a structurilor militare ale Tratatului de la Varșovia. Alianța se va autodizolva curând la voința comună a statelor membre. Timpurile nu ne erau favorabile, războiul se instalase lângă granițele României. În condițiile noi, aveam nevoie de garanții de securitate. Procesul de dezintegrare a unor state din Europa devenise previzibil. Cehoslovacia s-a rupt, Iugoslavia se clătina, sfârșitul Uniunii Sovietice era aproape. Tema tuturor era ca destrămarea acestor state să nu antreneze violențe. În

Iugoslavia nu s-a evitat vărsarea de sânge. Era necesar să căutăm în aceste condiții garanții de securitate? Desigur. România nu era scutită de emoții. Să amintim că înaintea evenimentelor din Iugoslavia, la Tg. Mureș a izbucnit un conflict inter-etic violent pe care – acum tot mai mulți acceptă această interpretare – unii puteau sau intenționau să-l folosească pentru o încercare de dezlipire a Transilvaniei de România.

În iulie 1990, secretarul general al Alianței Nord-Atlantice vizitează oficial România iar în octombrie ambasadorul român la Bruxelles este autorizat să întrețină legături diplomatice cu NATO. Reprezentantul american la ONU, Madeleine Albright vine la București și explică autorităților române sensul „Parteneriatului pentru Pace” inițiat de SUA ca perioadă de tranziție până la hotărârea extinderii la Est a NATO, anume: crearea unui cadru în care o țară își asumă responsabilități și avansează către apartenența cu drepturi depline la NATO. România va fi primul stat care va semna Parteneriatul, act îndeplinit la Bruxelles, la 26 ianuarie 1995, de ministrul de externe Teodor Meleșcanu. Poziția geostrategică a României prezenta interes deosebit pentru Alianță dar vecinătatea noastră cu

Rusia necesita prudență, explicații, probabil și garanții din partea SUA date Moscovei. Integrarea noastră nu a fost posibilă în primul val de extindere a NATO din 1999 ci abia în 2004. După numai trei ani, în 2007, Bucureștiul va găzdui un summit NATO la care participau și președintele american Bush și președintele rus Putin.

Odată cu integrarea în NATO și aderarea la Uniunea Europeană se încheie o etapă din istoria României, cea care consfințea prin Constituție statutul de stat suveran și independent.

Criza mondială și cea prin care trece Uniunea Europeană fac ca unele dintre statele membre să-și re-evalueze atitudinea față de transferul de suveranitate. Polonia face acum în Uniunea Europeană figura pe care România o făcea în CAER și în Tratatul de la Varșovia. Ciudat!

Câteva erori de politică externă post-decembristă. Cele mai grave sunt: reacția inadecvată a Bucureștiului la condițiile pe care le-a produs dezmembrarea Uniunii Sovietice pentru rezolvarea chestiunii Basarabiei, negocierea de tratate cu fosta URSS (din fericire neratificat) și cu Republica Moldova (negocieri neterminate). Trebuie menționate și erorile,

făcute sub presiuni endogene, pentru reconciliere cu Ungaria și cu noua Ucraină (tratatul politic din 1997). Apoi, ezitățile și confuziile în privința războaielor din fosta Iugoslavie precum și compromiterea propriile inițiative în privința cooperării la Marea Neagră.

Chestiunea Basarabiei. Înainte de a se destrăma, Uniunea Sovietică a condamnat Pactul Ribbentrop-Molotov. L-a condamnat dar nu l-a declarat nul! Totuși, Țările Baltice au profitat și și-au câștigat independența. Pentru Polonia nedreptatea fusese, într-un fel, anulată prin efectele Tratatului de pace de la Paris, din 1947. Pactul Ribbentrop-Molotov rămâne valabil numai pentru România iar noi nu am făcut nici măcar cât au făcut rușii condamându-l! Anexarea Basarabiei, Bucovinei de Nord și ținutului Herța de către URSS s-a făcut prin ultimatumul sovietic din 28 iunie 1940, nu printr-un acord, cum greșit a fost strecurat în Tratatul din 1947. Așadar, la 27 august 1991, când Republica Moldova s-a declarat independentă **în granițele din 1940** trebuie înțeles pe un teritoriu care cuprinde și sudul Basarabiei, Bucovina de Nord și ținutului Herța. Din păcate, Bucureștiul nu a recunoscut numai **independența ci și suveranitatea**

Republica Moldova în granițele de acum, nu în cele din 1940. Graba pe care Bucureștiul a manifestat-o pentru recunoașterea suveranității noului stat moldovean trebuie socotită o eroare. Recunoașterea numai a independenței ne oferea, în perspectivă, un atu pentru ținerea în agenda politică a contenciosului întreg care decurge din Pactul Ribbentrop-Molotov. Tratatul din 1947 se folosea de un „acord” lovit de nulitate. Este în interesul Europei să fie anulate toate consecințele Pactului nazisto-sovietic de neagresiune, semnat de Ribbentrop și Molotov la 23 august 1939 în care, la art. 3 al anexei secrete se prevedea: „În privința sud-estului Europei, din partea sovietică este subliniat interesul pentru Basarabia. Partea germană declară totalul dezinteres politic pentru aceste regiuni”. Berlinul poate astăzi să susțină ceea ce susținea în 1939? Aceasta este întrebarea.

Tratatul politic cu Moscova negociat în ianuarie 1991. Titlul exact al documentului spune mult: **Tratat de colaborare, bună vecinătate și amicitie între România și U.R.S.S.** și a fost parafat în aprilie 1991. Este primul și singurul tratat semnat de Uniunea Sovietică cu un fost aliat înainte de a se destrăma. Autoritățile

române au fost criticate vehement că s-au grăbit să semneze un tratat politic cu un stat muribund și că nu au ținut cont de interesele naționale. Prăbușirea Uniunii Sovietice care avea să se întâmple în scurt timp a făcut ca tratatul să nu mai fie supus ratificării și, astfel, să nu intre în vigoare. Pledoariile în favoarea negocierii lui, bazate pe nevoia de a avea relații bune cu marele vecin, nu conving. Și Titulescu credea într-o astfel de strategie dar în vremea lui momentul istoric era altul: Uniunea Sovietică era la început de drum, se consolida ca putere militară și și manifesta clar intențiile expansioniste. Momentul 1989 era cu totul diferit. Prăbușirea regimurilor comuniste ne permisesse să intrăm în familia democrațiilor occidentale și indica apropierea sfârșitului puterii sovietice. Perspectiva trebuia văzută altfel. Efectele *negocierii* acestui tratat, *nu tratatul!*, vor avea însă urmări neplăcute care au condus la deteriorarea relațiilor României, pe toate planurile, cu Federația Rusă. Președintele Ion Iliescu a fost culpabilizat, negocierea tratatului fiind pusă pe seama simpatiilor acestuia dobândite în timpul studiilor la Moscova. Reacția lui a fost să evite orice suspiciune și a devenit ceea ce românul numește „mai catolic

decât papa”. Moscova nu a iertat. Relațiile s-au răcit, România a pierdut rapid piața rusească și a devenit clientul scump la gazele din Rusia.

Tratatul cu Ucraina. La 29 noiembrie 1991, Parlamentul României a adoptat o Declarație în care se spunea explicit: „Având în vedere că acest referendum (asupra independenței Ucrainei, n.n.) ar urma să se desfășoare și pe teritoriile românești Bucovina de Nord, Ținutul Herța, precum și în județele din sudul Basarabiei, Parlamentul României declară solemn că aceste teritorii au fost rupte din trupul țării, iar Pactul Ribbentrop-Molotov a fost declarat nul și neavenit **ab initio** de URSS la 24 decembrie 1989, și de Parlamentul României, la 21 iunie 1991”... „recunoașterea independenței Ucrainei și dorința de a dezvolta legături româno-ucrainene reciproc avantajoase nu implică recunoașterea încorporării în noul stat independent ucrainean a nordului Bucovinei, Ținutului Herța, Ținutul Hotin și a județelor din sudul Basarabiei, care au fost anexate cu forța la URSS și incluse apoi în structura teritorială a Ucrainei, în baza Pactului Ribbentrop-Molotov”. Proiectul acestei declarații și altul similar al Guvernului au fost realizate la Ministerul de Externe. Apoi au

început negocieri pentru încheierea unui tratat politic româno-ucrainean. În prima fază au fost dramatice. Delegația română deschidea din nou drumul punerii în cauză a Pactului Ribbentrop-Molotov. Toată construcția s-a prăbușit în 1997 sub semnul iluziei că România va intra în primul val în NATO dacă își va reglementa relațiile cu vecinii. A urmat semnarea de către președintele Emil Constantinescu – cu președintele ucrainean Leonid Kucima – la 2 iunie 1997, la Neptun, a unui **Tratat de bună vecinătate și cooperare dintre România și Ucraina** prin care România sacrifica teritoriile românești aflate vremelnic la Ucraina. Drama este că însuși președintele de atunci al României a socotit sacrificiul ca necesar!

Alte erori. Eroarea de parcurs cea mai gravă este ignorarea relațiilor cu China. Deși au existat vizite la nivel înalt și la nivel guvernamental, cursul schimburilor directe s-a deteriorat simțitor. O lipsă evidentă de percepție corectă a perspectivei și a intereselor noastre căci China câștigă constant o impresionantă pondere pe plan mondial. Orientată exclusiv spre Europa, România nu a mai putut salva nici măcar nivelul minim al schimburilor și cooperării cu statele în curs de dezvoltare care constituiau, până

În 1990, o relație importantă pentru economia noastră națională. S-a produs o restrângere a ariei de acțiune a diplomației, inclusiv reducerea numărului de ambasade, ceea ce demonstrează o inabilitate în menținerea orizontului larg necesar intereselor României. Când vremurile sunt ostile, nu închizi ambasade ci le faci mai eficiente. Diplomația românească a avut momente bune în negocierile de aderare la NATO sau Uniunea Europeană, a adoptat, în final, o atitudine corectă în privința independenței Kosovo, a înregistrat o victorie câștigând procesul de la Haga în chestiunea zonei maritime. În paralel a intrat, însă, în anonimat și s-a expus multor critici îndreptățite. În chestiunea cooperării la Marea Neagră am fost dintre protagoniști pentru ca pe parcurs să părăsim până și terenul câștigat. La reglementarea conflictului din Transnistria am fost în patru-laterul de negocieri; treptat am fost îndepărtați. Nu folosim cadrul pe care ni-l oferă negocierile Uniunii Europene cu grupurile regionale. Recent, între 17-18 mai, a avut loc la Madrid, summit-ul U.E.-America Latină și Caraibe. România nu s-a folosit de acest prilej pentru a avansa inițiative de redresare a relațiilor noastre cu statele latino-americane, așa cum

fac celelalte state membre. Din preocupările de politică externă au ieșit zonele în care cândva – în măsura în care rezistaserăm concurenței – ne implicaserăm economic cu profituri evidente pentru noi: Orientul Mijlociu, Asia, Africa și America Latină. Cooperarea în domeniul cercetărilor și explorărilor geologice, exploatarea petrolului, în agricultură cu state din aceste zone pornise de la investiții inteligente: exportul de expertiză și tehnologie românească și formarea specialiștilor străini în țara noastră în schimbul materiilor prime. Aproape totul s-a pierdut: importul de petrol din statele arabe a scăzut; cooperanții români în Africa au dispărut; comerțul cu statele din Asia și America Latină este nesemnificativ. Din rațiuni bizare a fost părăsită cooperarea pentru punerea în funcțiune a unei mari mine de nichel din Cuba pe care românii o realizaseră în proporție de 60-65%; plata s-ar fi făcut în importul de nichel, minereu al cărui preț pe piața mondială este permanent în creștere.

Este adevărat, totuși, că politica externă a României post-decembriste nu putea să iasă din cursul nou al Europei. Toate statele comuniste din Estul Europei au avut, cu nuanțe fără importanță, aceeași evoluție

politică. O dovadă în plus că istoria își făcea datoria. De la cele două obiective: integrarea în NATO și aderarea la Uniunea Europeană, nu s-a abătut nimeni. Odată integrate în structurile euro-atlantice, fostele state comuniste, România inclusiv, au renunțat la atribuții clasice ale statului suveran și au parcurs, mai bine sau mai rău, mai repede sau mai încet, drumul spre democrația de tip occidental. Tranziția de la comunism la capitalism nu le-a diferențiat prea mult și, atunci când diferența s-a produs, ea ține mai mult de timp, mai puțin de fond. Inițiativele proprii pe plan extern s-au redus. Au crescut eforturile pentru îndeplinirea condițiilor cerute de standardele acestor organisme, pentru asigurarea compatibilității mecanismelor diplomatice naționale la cele ale NATO și instanțelor europene.

Sarcinile diplomației post-aderare sunt diferite dar aceasta nu înseamnă anularea responsabilității naționale. Este adevărat că Tratatul de la Lisabona restrânge aria de acțiune a diplomațiilor naționale dar nu trebuie să se înțeleagă de aici că un stat membru și-a încredințat toate interesele instanțelor europene. Tratatul asigură un cadru pentru politica externă și de securitate, politicile națio-

nale trebuie numai să-l respecte, nu să fie substituite de acesta.

*

O acoladă. Am participat în zilele de 18-19 ianuarie 1990 la consultări româno-ungare, organizate la Budapesta. Șeful delegației ungare, director în MAE, a ridicat ultimativ următoarele pretenții: până la 15 februarie – 1 martie să fie redeschise consulatul Ungariei și Universitatea Bolyai de la Cluj, separarea școlilor maghiare din Ardeal, predarea în aceste școli a istoriei și geografiei să se facă după manuale editate la Budapesta; radioul, presa, poșta, telefonia ungare trebuiau să se bucure de libertate totală în Transilvania; Ungaria va asigura legături pe drumuri, căi ferate și aeriene între Budapesta și Tg. Mureș, etc. etc. Măsurile nu se supuneau criteriilor simultaneității; despre reciprocitate nici nu putea fi vorba. Șeful delegației române a încercat să explice că va prezenta autorităților române. A fost în zadar.

În timp ce ascultam pretențiile Budapestei mi-am notat ceea ce aveam de gând să spun. Când mi-a venit rândul, am citit următoarele: „Domnule director, Delegația română a venit aici cu o declarată disponibilitate de a

discuta și de a rezolva aspecte concrete ale relațiilor noastre. Ar fi o utopie să ne propunem să rezolvăm în câteva ore de discuție ceea ce s-a deteriorat în timp și uneori cu metodă. Deteriorarea a antrenat efecte pe toate planurile. Revoluția (atunci credeam că a fost revoluție!) de la noi ne impune între altele, să nu luăm măsuri care, în condițiile adevăratei democrații, să nu întrunească și acceptarea lor de către legile viitoare și de popor și de reprezentanții lui. Noi am venit cu un mandat și suntem chemați să-l îndeplinim așa cum a fost conceput. Am observat la unii membri ai delegației ungare că o seamă de probleme sunt atât de noi încât cer timp pentru a le regândi, a le analiza și a da un răspuns măsu-

rat, cumpănit. Este firesc. Așa dorim să facem și noi. Revoluția a instaurat democrația. Avem instituții noi, legi noi, unele sunt încă în curs de adaptare. Diplomația românească vrea să respecte aceste noi instituții ale democrației reale din România. Veți înțelege că orice măsură comportă verificarea ei cu spiritul noii legislații, cu mecanismele noilor instituții ale democrației românești. Nu vom mai lua hotărâri fără să consultăm poporul iar pentru asta ne trebuie timp”.

Șeful delegației ungare a încheiat brusc consultările. Șeful delegației noastre mi-a mulțumit discret și mi-a propus să redactăm împreună depeșa pentru informarea Bucureștiului. Ulterior s-a răzgândit. Nu cunosc nici azi motivele.

Impasul sistemului medico-sanitar. Necesitatea unei reforme radicale

Conf. Dr. Corneliu D. Zeană

Marile speranțe investite în momentul 1989 nu s-au îndeplinit. Starea de sănătate a populației României s-a deteriorat în ritm accelerat, singularizându-ne în întreg ansamblul Uniunii din care facem parte, toate celelalte țări, inclusiv (și semnificativ) fostele state comuniste, înregistrând progrese notabile. În toată zona de civilizație „vestică” mortalitatea prin infarct miocardic a fost redusă la mai puțin de jumătate, dar în România graficul acestui indicator evoluează într-o continuă ascensiune. Avem de 10-20 de ori mai mult sifilis decât orice altă țară europeană, ba chiar numărăm jumătate din sifiliticii întregii Uniuni Europene, idem în cazul copiilor bolnavi de SIDA. La tuberculoză, cancer, mortalitate maternă, infantilă sau generallă, înregistrăm o situație similară. În „PUNCTUL CRITIC”, volumul I, se

află o prezentare sintetică a stării sănătății poporului român. În cele ce urmează ne referim la cauzele acestui dezastru, mai sever în materie de sănătate decât este criza economică de ansamblu, precum și la soluțiile de redresare care se impun.

Principala cauză este lipsa de voință politică, sistemul sanitar fiind cel mai puțin reformat. Fonduri uriașe au fost consumate, cu eficiență foarte redusă, de spitalele clinice mamut, rămase neprivatizate și prost gestionate. După 1989 am avut parte de un șir de miniștri fără nici o experiență în domeniul administrării sistemului, dar și fără dorință de a face ceva. În marea lor majoritate au fost „miniștri doar în timpul liber”, adică au continuat să fie șefi de secții clinice, continuând să-și vadă bolnavii, sau să opereze (în cazul chirurgilor), să

se preocupe și de clientela privată, să activeze în catedrele universitare deținute, în rectorate și încă în multe altele. Un alt grup a fost reprezentat de miniștrii a căror primă grijă la ocuparea fotoliului a fost să-și emită propriul certificat de handicapat, adică scutire de taxe, impozite, pensii grase etc, căci ministeriatul trece dar certificatul rămâne. Au fost astfel de miniștri chiar în succesiune, contrar oricărui calcul al probabilităților, deoarece veritabilii handicapați sunt rari, totuși, în România. Miniștrii, ca și secretarii de stat din Sănătate se plasează și în topul plagiatorilor (ne limităm la acest aspect), oblăduiți, desigur, de colegii de la Justiție, și-au aranjat promovarea ca profesori universitari, deci nu le-a rămas prea mult timp pentru problemele sistemului sanitar. Nu se pot plânde de lipsă de fonduri, deoarece bugetul sănătății a fost alimentat progresiv, crescător, în dauna altor sectoare, dar banii au luat alte drumuri, în general oculte, au fost cheltuiți necorespunzător sau fantezist. Ilustrăm ideea cu numai trei exemple de veritabile „turnuri financiare”, gen asupra căruia plutește bănuiala tentației „comisionului”. Primul, cumpărarea unui mare număr de autosanitare Ducato, total necorespunzătoare pentru această

destinație, de fapt o improvizație sub standardele de rigoare, la un preț exagerat, în loc să se comande industriei noastre de automobile auto-sanitare de performanță. Al doilea exemplu: achiziționarea unor spitale mobile. Astfel de spitale, o adevărată performanță tehnică, deosebit de scumpe, sunt foarte utile în cazul unei populații nomade, care ar putea fi urmată în peregrinările sale de respectivul stabiliment medical, dotate cu săli de operație și tot restul echipamentelor necesare, care se presupune. Viziunea proprie a ministrului în funcție privitoare la viitorul model populațional al țării noastre a generat ideea achiziționării respectivelor spitale, care altfel ar mai putea fi de folos în timp de război, cazul armatei române retrase în partea de nord a Moldovei în primul război mondial putând exemplifica o atare eventualitate. În sfârșit, dintrun șir relativ lung, am mai selectat importarea de roboți chirurgicali, o aventură tehnică al cărei raport cost/beneficiu este inadmisibil. România, în contrast cu Belgia, Olanda, Marea Britanie, SUA etc. este țara care a investit cel mai mult în acest tip de roboți. Iată, în sfârșit, un domeniu în care am depășit Statele Unite ale Americii! Desigur, roboții nu consumă alcool, nu

se droghează și nu le tremură mâna, dar nu pot opera independent și necesită mari cheltuieli de întreținere. Vor fi folosiți acești roboți 24 de ore din 24, adică și în timpul nopții, spre a acoperi cât de cât investiția? Nici pomeneală!

Cheltuirea sumelor alocate sănătății nu poate fi însă justificată doar cu importurile, ci și prin multe alte cheltuieli iraționale. În loc să fie orientate în direcția prevenirii bolilor, unde, o regulă generală spune că banii necesari prevenirii a 100 de îmbolnăviri ajung doar pentru tratarea unui singur caz, fondurile au fost dirijate către spitale și, preferențial spre capitală, astel încât un singur spital din București primea mai mult decât trei sau patru județe însumate. Nu s-au construit spitale noi, banii au fost investiți în „consolidarea și repararea” spitalelor vechi. Este cunoscut faptul că un spital este mult mai perisabil decât alte tipuri de clădiri, construcția neținând pasul cu ritmul progresului tehnic. Calculul economic arată că este preferabil să demolezi și să construiești un spital nou decât să modifizi și să reperi la infinit, spitalul având și o multitudine de instalații care se deteriorează rapid. Ca și în cazul unui automobil, este mai economic la un moment dat să nu mai

investești în reparații. Demolarea prin implozie nu periclitează clădirile din jur, se poate face „curat”, cazul prăbușirii turnurilor gemene din NY sau al demolării clădirii administrative a uzinelor de automobile Dacia sunt exemplare pentru model, indiferent de diversitatea cauzei inițiale a colapsului. Molozul se evacuează și se trece la constuirea unui spital modern și funcțional. Excepție fac unele spitale monument cum ar fi Colțea sau cum ar fi putut să fie Brâncovenescul. În cazul Spitalului Municipal implozia ar fi fost soluția cea mai ieftină, de departe, ca și în cazul Spitalului de Urgență Floreasca. Cheltuielile de perpetuă consolidare au echivalat cu construirea a circa cinci spitale noi, evident, moderne. În cazul consolidărilor însă, banii dispar fără urmă, nu se mai poate ști cantitatea de fier beton sau de ciment care a fost utilizată la temelie, în adâncime etc. Contractele obținute inițial în baza unor așa-zise licitații își dublează valoarea astfel încât... aici sunt banii dumneavoastră! Au fost unele anchete, soldate, desigur, invariabil cu NUP!

Se puteau construi însă multe spitale noi în județele mai lipsite, adică acolo unde se simțea mai multă nevoie.

Un alt aspect de utilizare necorespunzătoare a fondurilor este dirijarea banilor aproape exclusiv către segmentul curativ, cu neglijarea crasă a prevenției îmbolnăvirilor. Nu sunt cercetate nici măcar cauzele pentru care avem atâtea cazuri de infarct miocardic, de cancer de col uterin ș.a., contrastul fiind enorm față de celelalte țări europene. O întregă armată de „cercetători” lucrează în clinicile mari, îngrijesc bolnavi ca și ceilalți medici, activitatea de cercetare fiind formală. Ar fi imperios necesară transferarea acestora în cercetarea de teren, preventivă, ca și trecerea lor prin stagii în institutele de cercetarea fundamentală medicală. S-ar putea descifra cauzele care conduc la un număr atât de mare de îmbolnăviri și s-ar putea schița programe coerente de combatere. Există numeroase modele în care împărțirea fondurilor în părți egale pentru sectorul preventiv și pentru cel curativ a dat rezultate excelente. În lipsa prevenției, spitalele vor fi tot mai colmatate de avalanșa cazurilor noi de boală. Profesorul Gheorghide (Chicago), un vârf al cardiologiei mondiale, a subliniat repetat acest aspect referitor la România.

Calitatea profesională a medicilor din România a declinat progresiv,

mitul excelenței medicilor noștri a pălit cu totul, chiar și președintele Bănescu s-a exprimat critic în această privință. Aproape că nu există cazuri de străini care să vină în România pentru îngrijiri medicale, în schimb, bolnavii noștri care își pot permite, pleacă în străinătate, cheltuind sume importante. Performanța redusă ține de slaba pregătire a studenților în facultățile noastre de medicină, multiplicată după 1989 mult dincolo de indicațiile calculelor lui J. Timberger (deținătorul premiului Nobel pentru modelul de corelare între numărul facultăților și necesarul de cadre). Nu mai există selecție la admitere, facultățile primesc studenți „cu plată”, s-au vândut chiar și diplome de medic unor buni plătitori care nu știau nici măcar limba română, dar și-au tradus diplomele într-o limbă pe care inclusiv ei o puteau înțelege. Nu au fost puține astfel de diplome, după cum nici mituirea pentru promovarea examenelor nu mai este o excepție. În facultățile noastre de medicină practic nu există repetenți (doar cine nu vrea nu trece) iar notele oscilează între 9 și 10, ilustrând dezinteresul profesorilor. Lucrările de diplomă sunt copiate pur și simplu, susținerea lor a devenit o formalitate care durează câteva minute. O situație

asemănătoare se înregistrează și la doctorate de altfel, România deținând și aici recordul de diplome eliberate anual. Diplomele de medic sau de doctor în medicină au ajuns să amintească de marile producții „la hectar” din agricultura socialistă atât de multilateral dezvoltată.

Prestigiul unei școli de medicină depinde mult de calitatea corpului didactic. Trecând peste întunecata perioadă comunistă, în care recrutarea cadrelor didactice se făcea după dosar, chiar și intrarea în facultate fiind interzisă unor largi categorii neconvenabile regimului, în timp ce intrau fără examen, ba chiar și fără liceu, elementele comuniste care „trebuiau promovate”, așa se face că asistăm după 1989 la promovarea pe posturi de profesor universitar a unor persoane care au prezentat la concurs dosare falsificate copios) cu ajutorul, deloc neinteresat, al rectorilor. Același sistem s-a opus cu strășnicie atât promovării valorilor autentice cât și revenirii în țară a unor medici cu recunoaștere internațională de cel mai înalt prestigiu. În esență, a funcționat același sistem detestabil de selecție și promovare a cadrelor didactice. Posturile se ocupă pe viață, o racilă încă și mai mare, spre deosebire de sistemul american, de

exemplu, în care contractul pentru profesor universitar este de scurtă durată, înlocuirea rapidă asigurând calitate și dinamism. Consecința firească este calitatea tot mai slabă a absolvenților din facultățile noastre. Cum să rivalizezi cu Mayo Clinic, în istoria căreia, procentul cel mai mare de absolvenți a fost de 33% din cei admiși? Ori, la noi, facultatea este absolvită cu nota maximă, profesorii pe viață își văd de clientelă fără prea mult interes pentru calitatea celor care trec prin această școală. Încă nu este târziu pentru a asigura un sistem dinamic de ocupare a posturilor din universități. Sistemul este însă împietrit, iar apariția unei personalități de talia lui Spiru Haret improbabilă. Mai mult, ar fi blocat în astfel de inițiative benefice de marea coaliție a mediocrităților. Prin adăugarea unui foarte mare număr de locuri cu plată, masa de studenți depășește larg capacitatea funcțională a facultăților de medicină, astfel încât studenții nu se pot pregăti practic. Cu prilejul unui stagiu efectuat în Franța, am asistat la reducerea cu 50% a numărului de studenți aflați deja în diferiți ani de studiu la medicină, păstrându-se doar elementele meritorii (peste un anumit calificativ). Vârfulurile noastre pleacă în străinătate cu

prețul unor mari eforturi de pregătire particulară. Majoritatea absolvenților noștri nu fac față exigențelor examenelor de verificare necesare atestării lor ca practicieni. Nu vreau să dezamăgesc pe nimeni, dar afirmarea unui medic român în occident nu este deloc ușoară. Ceea ce prăbușește însă calitatea asistenței medicale în România este, potrivit percepției Comisiei Europene și altor structuri similare, condiționarea actului medical de o plată directă făcută de pacient către medic. Acest lucru nu există în țările Uniunii Europene, cu excepția Greciei, în timp ce la noi este practicat larg și revoltător, doar în spitalele de stat, finanțate de la buget. Până la stăpânirea acestui aspect, sistemul nu se va putea redresa. Spitalele de stat rămân focare de corupție dar și management defectuos. Exemplu, privitor la acest ultim aspect: Spitalul Floreasca din București este îngemănat fizic cu spitalul privat Euroclinic. În timp ce primul, finanțat de stat, necesită mereu ajutor spre a acoperi datoriile, spitalul privat, care nu primește nimic de la stat (majoritatea fondurilor provenind de la diverse societăți de asigurare) este înfloritor, veniturile permițând chiar construirea, în prezent, a unui nou spital de acest tip. Managementul este însă

cu totul altul. În timp ce la Floreasca un medic primar se ocupă de 4-6 pacuri într-o secție obișnuită (ceea ce nu se mai întâlnește nicăieri în lume), la Euroclinic sunt puțini medici (cât trebuie), iar fiecare medic colaborează cu cel puțin o asistentă, pe când la Floreasca o asistentă este „disputată” de trei sau patru medici (un alt aspect de unicat mondial). Pletora medicală din marile clinici din capitală le permite acestora să desfășoare un mare număr de consultații private ca regim (evident, plăți neînregistrate) în timpul orelor de program, redus dealtfel la circa cinci ore, deoarece contravizita se face, de regulă, doar pe hârtie, nu și în realitate. Consultațiile private sunt interzise în spitalele de stat din țările UE, sau au un sistem de plată oficial, la vedere. Ministerul Sănătății nu a efectuat controale de prezență, dar o verificare a prezenței între orele 14-15 ar fi edificatoare. Medicii pleacă din spitalele de stat, reducând programul de lucru, spre a merge la cabinete sau spitale private. La Euroclinic lucrează, de fapt, medici aflați pe statele de plată ale spitalului Floreasca. În țările UE, medicii pot opta fie pentru spitalul de stat, fie pentru cel privat, dar nu în ambele, deoarece ar fi conflict de interese, întotdeauna în defavoarea spitalului de stat.

Grecia a fost obligată de crahul financiar să procedeze la o analiză serioasă a economiei gri și fraudei fiscale. Concluzia: economia gri reprezintă 35% din PIB, medicii ocupând primul loc, cu 10%.

Deoarece medicii dețin recordul contrastului între veniturile oficial declarate și cele reale, guvernul Greciei vrea să întreprindă o anchetă în scopul confiscării sau supraimpozitării averilor excesive. Nu putem spune însă că, la noi, toți medicii obligă pacienții, într-un fel sau altul, să plătească la negru pentru servicii gratuite, cum sunt cele din spitalele de stat. Există medici, de impecabilă ținută morală, care refuză orice așa zisă „atenție” oferită de bolnavi. Nu sunt puțini, mai cu seamă în mediul rural. Sistemul plicului s-a încetățenit însă în marile clinici, unde medicii înregistrează venituri mari pe această cale gri-neagră. De aici și tratarea inegală a pacienților, cu neglijarea celor sărmani, care cu greu ajung să fie internați și tratați. Cazul domnului Lăzărescu din binecunoscutul film recent realizat este o banalitate.

Țări mult mai sărace decât România și chiar decât Grecia, au reușit să obțină rezultate bune în privința sănătății populației. Să aruncăm o privire asupra Macedoniei, țară care

nici măcar nu este membră UE. Câteva cifre ilustrează eficiența măsurilor de profilaxie. În materie de sifilis, România înregistra în 1980 o incidență (cazuri noi) la 100.000 de locuitori de 10,12, pentru ca după revoluție, când măsurile preventive au fost total neglijate, și nu numai pentru sifilis, desigur, să asistăm la o creștere alarmantă, atingându-se cifre de 55,96, deci o creștere de circa 6 ori. Boală perfect preventibilă, cu tratament gratuit, consumatoare de fonduri. Dacă se prevenea boala la doar o treime din cazuri am fi putut tripla fără probleme salariile și pensiile parlamentarilor noștri, ca și cele ale consilierilor guvernamentali. În toată această perioadă, grație prevenției, în Macedonia incidența acestei boli a fost menținută în jur de 0,10 la 100.000 locuitori. La tuberculoză, boală deasemeni preventibilă, România a înregistrat în anul 2006 o incidență de 130,54 iar Macedonia 31,92 (Suedia 4,7!) La SIDA, România a înregistrat chiar și 4,56 cazuri noi pe an la 100.000 locuitori, în timp ce Macedonia nu a depășit niciodată 0,59. România are un mare număr de medici încadrați pe linie de cercetare clinică. Toți lucrează însă în spitale, unii și în cabinete private, în paralel, nici unul în cercetare preventivă. Nu

ar trebui transferați acești medici în sectorul preventiv? Cum să organizezi prevenția fără cercetarea științifică a cauzelor? Pe lângă concentrarea efectivă a fondurilor pentru sectorul prevenție, Macedonia a privatizat marile clinici. Cel mai mare centru de chirurgie cardiacă este privatizat. Rezultatul este că un număr mult mai mare de pacienți beneficiază de aceste servicii a căror calitate a crescut substanțial, astfel încât, acest centru de cardiochirurgie a ajuns să fie foarte solicitat și de pacienți din afara acestei țări, obținându-se astfel venituri considerabile la buget. Dacă am privatiza marile centre de chirurgie cardiacă am obține rezultate similare, dacă nu mai bune, cu costuri mult mai mici. Cum crește randamentul spitalelor manageriate eficient? Iată un exemplu. Aparatura necesară unei coronarografii, actul care precede by-passul aorto-coronarian, este costisitoare și perisabilă. Ca atare, în Germania, ca și în celelalte state ale UE, aceste aparate lucrează 24 de ore din 24, cu medici în ture. Exploatarea aparaturii este maximală. La noi, aceste aparate lucrează doar în cursul dimineții, chiar cu pauze, iar în zilele libere nu se face nimic. Prin neutilizare, aparatura se uzează moral, dar și fizic. Un

manager privat, interesat de randament, ar asigura o funcționare permanentă, câștigurile s-ar tripla, iar echipele de lucru ar primi plăți suplimentare consistente, dar justificate. Toată lumea ar avea de câștigat. Desigur, spitalul privat își acoperă majoritatea cheltuielilor tot pe baza sistemului de asigurare medicală. Este greșită opinia că bolnavul ar avea mai mult de plătit. Dimpotrivă, deoarece în clinicile private sistemul plicului este prohibit, costurile efectiv suportate de pacient sunt mai mici. Există, desigur, sisteme diferențiate de asigurări. Oricum, calitatea îngrijirii este superioară în cadrul unui spital privat, ca și responsabilitatea actului medical. O clinică privată obține fonduri și prin alte canale. De pildă, pentru experimentarea unor noi medicamente sau aparaturi etc, marile firme plătesc sume consistente. De pildă, pentru implantarea unui neurostimulator, care ușurează viața unui bolnav cu hemiplegie, se plătesc (și în România) 25.000 Euro. Se folosește, desigur, sala de operație și aparatura spitalului (de stat în cazul nostru). Din acești bani, în fondul spitalului intră doar o mică parte. Într-un spital privat, cu acești bani se cumpără aparatură nouă, performantă, dar cresc substanțial și salariile

celor care efectuează aceste intervenții. Există un alt circuit al banilor. Evident, medicii dintr-un spital privat sunt mai bine plătiți, deoarece se obțin banii necesari. Interesul personalului medical și auxiliar față de pacienți dar și față de aparatură și randamentul spitalului în general, asigură în bună parte superioritatea spitalului privat.

După privatizarea marilor clinici, Ministerul Sănătății s-ar putea ocupa predilect de prevenirea îmbolnăvirilor. Având o populație mai sănătoasă, costurile îngrijirii bolnavilor ar fi mult reduse. Incidența infarctului miocardic a fost redusă la jumătate în țările care se concentrează asupra prevenției (practic, toate țările cu civilizație de tip vestic, cu excepția României). Infarctul miocardic este o boală costisitoare, pentru individ dar și pentru societate. Ce sume imense ar fi economisite dacă am reduce și noi, măcar cu 25% această boală!

Prevenirea îmbolnăvirilor se bazează în primul rând pe educație, dar aceasta nu este suficientă. Un exemplu privind aspectele aparent mărunte. Cu prilejul unei călătorii la New York, mergând pe Madison Avenue am zărit cam în dreptul numărului 1850, un mic parc și un bazin de înot foarte mare și perfect

întreținut. N-am rezistat ispitei și am vrut să intru, oricât ar costa biletul de intrare, deoarece era cald și merseam mult pe jos. Dumneavoastră sunteți senior, mi-au spus, vă facem o legitimație și intrați gratuit oricând. Copiii, pe lângă accesul gratuit beneficiază și de instructori de înot, primesc o gustare, iar dacă rămân mai mult, chiar și o masă mai consistentă. Totul este gratuit, deoarece se urmărește promovarea sănătății prin dobândirea deprinderilor sportive. Înainte de a intra în bazin, dușul cu apă și săpun este obligatoriu, iar acest aspect este riguros urmărit. Ministerul Sănătății controlează periodic toate aspectele de igienă. Nu se face rabat. În România numărul bazinelor de înot este extrem de mic. Nu s-a construit practic nimic în ultimele două decenii, abia avem câteva săli de sport, cu acces limitat și ele. Să luăm acum exemplul unui bazin de înot din capitală. Nu-i divulgăm numele. Nu există nici măcar afișe care să menționeze obligativitatea spălării prealabile, măcar pe picioare. Oamenii se dezbracă și intră direct în bazin. Circa jumătate fac astfel. Nu se face duș cu săpun nici după utilizarea toaletei. Nici un control din partea reprezentanților Ministerului Sănătății, spre a sesiza

aceste aspecte sau a analiza calitatea apei, care este inevitabil înghițită, mai cu seamă în cazul copiilor mai mici.

Ministerul Sănătății ar trebui să finanțeze conferințe publice, emisiuni radio și TV, făcute de persoane cu experiență în transmiterea cunoștințelor, poziția profesională nefiind suficientă. Aceste emisiuni se bucură de audiență, experiența țărilor Uniunii Europene, ca și cea americană o atestă, iar schimbarea de mentalitate este notabilă, urmată de ameliorarea indicatorilor stării de sănătate.

În România, numai privatizarea marilor clinici ar putea redresa starea sănătății populației, iar această

măsură nu poate și nu trebuie întârziată. Transferul spitalelor din provincie în subordinea autorităților locale nu aduce nici o economie, chiar dimpotrivă, iar discrepanța dintre județele sărace și cele cât de cât înstărite se va accentua.

Stoparea scurgerilor ilicite de fonduri și închiderea marilor găuri negre care secătuesc bugetul trebuie să fie preocuparea dominantă a guvernului. Cel puțin în domeniul sănătății, sunt necesare transformări radicale și de mare amploare, în centrul cărora stă privatizarea marilor clinici și dirijarea preferențială a fondurilor către prevenirea îmbolnăvirilor.

Piața românească de artă – o „ficțiune” (totuși) funcțională

Corneliu Ostahie

În urmă cu vreo câțiva ani, am realizat o suită de interviuri cu artiști plastici – pictori, graficieni, sculptori, designeri etc. – în cadrul cărora am abordat problematica pieței românești de artă. Firește, prima întrebare pe care am pus-o interlocutorilor mei s-a referit la existența de facto a unei astfel de piețe, cu tot ceea ce presupune ea: cerere, ofertă, galerii de comercializare, colecționari, impresari, cote valorice etc. Răspunsurile au variat foarte puțin în ceea ce privește verdictul negativ dat de toți cei intervievați, câteva nuanțe, atinse de un entuziasm mai degrabă poetic decât pragmatic, trimitând la un viitor în care lucrurile s-ar putea schimba în bine. „Este impropriu să vorbești la ora actuală de faptul că în România ar exista galerii de artă în adevăratul sens al cuvântului. Există niște magazine, eu le-aș spune chiar

tarabe de artă, în care niște vânzători – în niciun caz nu aș risca să folosesc termenul de galeriști – stau și așteaptă clienții, care se încapățânează să nu le treacă pragul”, îmi răspundea la una dintre întrebările mele pictorul Marcel Chițac. Și tot el spunea că „neexistând o piață de artă, nu există nici cote valorice fundamentate. Vânzarea unei lucrări se face, de regulă, prin negocierea directă dintre artist și cumpărător. Prețurile declarate apoi nu sunt decât rareori cele reale, așa că artiștii care vorbesc despre faptul că ar avea o cotă stabilă, sub care nu coboară orice ar fi, ocolesc elegant adevărul, încercând să-și facă singuri curaj”.

Așadar, o primă concluzie desprinsă atunci, dar în bună parte valabilă și astăzi, semnaleză absența a două elemente esențiale specifice unei piețe de artă funcționale – gale-

riile specializate și mecanismul de stabilire a cotelor valorice.

Dar, poate că înainte de a examina aspectele mai subtile, să le spunem așa, ale întregii chestiuni, ar fi nimerit să ne întrebăm dacă există în România o cerere reală de obiecte de artă, aceasta fiind condiția de bază a dezvoltării oricărei piețe specifice. În această privință, pictorul Emanoil Mazilu era, la vremea când realizam interviurile de care vorbeam mai sus, cât se poate de categoric: „Clasa de mijloc este, în principiu, principalul factor în stare să susțină o piață de artă adevărată și constantă de dimensiuni mari. În România însă, oamenii din această categorie au acum alte priorități, bine definite: să-și construiască o casă, să-și construiască și a doua casă, să le mobilizeze, să-și ia două-trei mașini, să-și facă piscină, într-un cuvânt să intre în ceea ce ei consideră «lumea bună». Abia după ce-și vor atinge aceste obiective, unii dintre românii din clasa de mijloc vor ajunge la concluzia că au nevoie și de niște obiecte de artă pe care să și le pună prin diverse locuri din casă. Încă și mai puțini dintre aceștia vor dezvolta o pasiune pentru artă și vor deveni clienți stabili ai artiștilor plastici. Este un proces de durată, pe care noi nu putem decât să-l acceptăm

așa cum decurge el în viața de fiecare zi. Alternativa ar fi să ne apucăm de altceva, total diferit de artă, iar tristețea mare este că unii dintre noi chiar o fac.”

Până să se apuce însă de cu totul altceva, unii artiști plastici, deloc puțini la număr, nu au așteptat să vină piața de artă spre ei, ci s-au dus ei către ea. Mai precis, au plecat în Occident, cu gândul de a-și valorifica munca acolo. Experiențele celor mai mulți dintre aceștia par să spună însă că nu aceasta este soluția salvatoare, ba chiar dimpotrivă. „Este complet falsă ideea că în Occident artiștii sunt lipsiți de griji. Și acolo ei depind de capriciile, de interesul sau dezinteresul celor care cumpără sau nu. Și acolo galeriștii îi exploatează pe artiști. Mai ales pe cei care vin din Est. Mi s-a întâmplat și mie, în Germania. Pentru că veneam din România, unii proprietari de galerii mi-au impus prețuri la jumătate.” (Letiția Opreșan).

Încă și mai semnificative sunt pățaniile pictorului George Rădeanu: „În urmă cu mai mulți ani, am fost invitat la Lyon de un galerist care văzuse o expoziție de-a mea la București. Am acceptat și am pornit la drum cu vreo 30 de picturi. După ce am așezat lucrările pe simeze, galeristul cu pricina m-a întrebat ce prețuri vreau să le pun. I-am răspuns că

m-am gândit să fiu modest și să cer cam 2000-3000 de franci pe bucată. A sărit ca ars și mi-a reproșat faptul că nu-i sunt recunoscător, că uit de unde am venit și că mă supraapreciez. Pe scurt, mi-a aferit de zece ori mai puțin, adică vreo 300 de franci pe lucrare. Pentru comparație, cu 100 de franci puteai să bei o cafea și o bere la terasa din colțul străzii pe care se afla galeria.” Concluzia unor astfel de „aventuri” o trage tot George Rădeanu: „Îndrăznesc să spun, cu toată responsabilitatea, că nu există nicio deosebire între cei care se duc să culeagă fructe în Italia sau în Spania și artiștii plastici români care își încearcă norocul la Paris, la Roma sau la Berlin. Din această perspectivă, mulți dintre artiștii noștri care aleg o astfel de cale nu sunt altceva decât niște «căpșunari» care cutreieră Europa cu șevaletul în spinare.”

Să reținem că toate aceste afirmații erau făcute de interlocutorii mei într-o perioadă în care nu se bănuia nimic despre actuala criză economică abătută asupra lumii întregi și, implicit, a României. Acum, până și plecatul la cules de căpșuni în Spania pare a fi, în unele cazuri, un vis prea frumos! Ce să mai vorbim de pictorii sau sculptorii noștri aflați în căutarea unei piețe vestice de artă unde să aibă și ei loc...

Cu toate acestea, în România, și mai cu seamă în București, artiștii plastici sunt nu numai numeroși, dar și foarte activi. Aproape în fiecare zi are loc câte un vernisaj, iar în unele zile sunt câte două-trei. De asemenea, crește continuu numărul galeriilor particulare, chiar dacă unele au o existență absolut efemeră. Au fost înființate și câteva case de licitații care încearcă să-și facă treaba, în ciuda dificultăților de ordin procedural și logistic inerente oricărui început. Mai mult, apar continuu albume de artă ale artiștilor, mulți dintre ei concepând astfel de tipărituri pretențioase și foarte costisitoare ca pe niște sinteze de etapă, întrucât se află la vârste cuprinse între 40-50 de ani, departe deci de a se apropia de finalul carierei. Este de presupus că există și mai mulți cumpărători/colecționari decât am fi tentați să credem, dată fiind conjunctura economică actuală total nefavorabilă.

Iată doar câteva semne care vor să spună că piața românească de artă nu mai reprezintă pur și simplu un proiect inoperant sau o speranță de nimic îndreptățită. Încet-încet, lucrurile au început să se miște în direcția cea bună, chiar dacă această evoluție este una tipic românească: lentă, haotică, impredictibilă.

Confluente

Polonia – un model de dezvoltare

Dr. Nicolae Mares

Actori principali în procesul de transformare a Poloniei și a economiei poloneze în prima etapă: Mazowiecki, Walesa, Skubiszewski și Balcerowicz

Dintre țările fostului lagăr socialist, în anul 1990 Polonia se afla de departe în situația cea mai dificilă, așa spune chiar foarte critică, în rândul țărilor fostului CAER din cadrul Tratatului de la Varșovia. Asupra polonezilor apăseau datorii externe de peste 40 de miliarde de dolari acumulate în deceniile precedente, economia de stat fiind complet dezarticulată, agricultura fărâmițată în proporție de peste 90 de procente etc.

Situația s-a schimbat, urmare a prestigiului politic, a credibilității și simpatiei pe care le-a asigurat nați-

unii din care se trăgea, Papa Ioan Paul al II-lea, cel care la întronarea în jilțul Sfântului Petru a spus: „Nu aveți teamă”!, cât și a încrederii dobândite de noua clasă politică venită la putere, după cunoscuta „masă rotundă” din 1988, și mai ales a alegerilor libere din iunie 1989 (care l-au adus la guvernare pe Tadeusz Mazowiecki și la cârma statului pe Lech Walesa).

Printre factorii hotărâtori pentru noua cale pe care Polonia și-a croit-o în situația dată din 1990 a fost: **schimbarea politicii externe cu 180 de grade**, prin orientarea față de Occident, fără nici un fel de bâlbâieli, și în primul rând spre Germania. Aceasta și datorită noului ministru Krzysztof Skubiszewski, specialist (eminent cercetător) în problematica germană de la Institutul de relații

internaționale de la Poznan. Un rol important îl va avea și economistul Leszek Balcerowicz, vicepremier cu probleme economice și financiare în guvernul condus de Tadeusz Mazowiecki, un individ hotărât, cu o pregătire economică foarte solidă, cu studii și relații în lumea americană. Balcerowicz și-a asumat rolul ingrat de a demonstra că, fără muncă și sacrificii la început, criza se va perpetua la nesfârșit. Și-a susținut ideile cu argumente plauzibile, dovedind a fi un foarte bun comunicator, privind necesitatea întreprinderii unor **măsurii radicale** în procesul de trecere la economia de piață, proces în care se va implica cu o hotărâre de neclintit.

Nu în ultimul rând, de mare importanță a fost și **cultura politică** a societății poloneze. Este meritul incontestabil al polonezilor, care nu s-au manifestat niciodată ca o turmă de oi, turmă care să accepte să fie condusă de o haită de lupi, cum au constatat românii numai după 20 de ani.

Corupția n-a făcut casă bună cu politicienii polonezi

Trebuie să afirm răspicat ca dacă comparăm clasa politică poloneză cu cea din alte părți și mai ales cu

cea românească, aceasta n-a fost atât de hrăpăreată și coruptă precum cea românească sau de aiurea.

Asupra guvernanților polonezi, fie că i-a chemat Mazowiecki, Bielecki, Olszowski, Miller, Suchocka, Cimoszewicz, Buzek sau Tusk n-au planat bănuiele privind săvârșirea unor „învârteli necurate”. Nici asupra lui Walesa, Kwasniewski sau Kaczynski.

Imi aduc aminte câtă zarvă a produs spre sfârșitul anilor '90 deplasarea cu avionul prezidențial în SUA a președintelui Aleksander Kwasniewski pentru a participa la o reuniune sportivă mondială. A trebuit să justifice că a suportat personal toate cheltuielile!

Un argument indubitabil poate fi declarația de avere a celui din urmă președine al Poloniei, Lech Kaczynski, jurist de profesie, demnitar timp de 20 de ani, în funcțiile: șef al Camerei superioare de control (omolog al Curții de conturi în România), de ministru al justiției, de primar general al Varșoviei și aproape cinci ani președinte al Poloniei.

Din declarația de avere a președintelui Lech Kaczynski:

1/6 din suprafața casei de 110 m.p., rămasă moștenire de la părinții săi și 2/3 din cei 128 m.p.

avere moștenită de soție. Înainte de moartea tragică de la Smolensk, cei doi soți (soția specialistă în comerț exterior) aveau economii de 290 mii de zloți, 2.000 de euro, 2 500 de dolari, și 200 de lire sterline. Nu aveau nici o acțiune sau polițe de asigurări, în schimb mai aveau de plătit **rate de 193.000 de franci elvețieni la un credit de 330.000 de franci**, făcut împreună cu fiica, ginerele și părinții acestuia.

Să reținem că Lech Kaczynski a fost și el primar general al capitalei.

Orientarea spre Germania în politică externă

Acest lucru a însemnat, pentru Polonia, din perspectiva celor 20 de ani de transformări, un val de investiții de aproape 20 de miliarde de pe piața germană și asigurarea unei cooperări susținute în mai toate domeniile, procese asupra cărora vom reveni.

Sub nici o formă asta n-a însemnat însă marginalizarea pieții răsăritene, unde urmare a unei politici articulate schimbările au crescut până la aproape 30 de miliarde de dolari. În anii 2 000, numai comerțul cu valiza între Polonia și Rusia era mai

mare de trei-patru ori decât schimbările României cu foștii noștri vecini din răsărit.

Deschiderile menționate spre Vest le-a facilitat polonezilor, după negocieri susținute să ajungă la ștergerea datoriilor externe de peste 40 de miliarde de care aminteam la început. Acesta a fost prețul schimbării de macaz în politică externă poloneză. Ce concluzii au tras guvernanții și liderii politici români de atunci, nu știm.

În afara ștergerii datoriilor de peste 40 de miliarde de dolari, elocvente au fost schimbările comerciale înregistrate de economia poloneză, care nu era prea departe de cea românească în perioada amintită, cu toate statele, pe baza principiului avantajului reciproc pentru care România militase cu atâta fervoare înainte de 1989.

Munca n-a fost irosită în această țară și s-a ajuns în 2007 ca din punctul de vedere al mărimii PIB-ului să ocupe locul al șaselea din Uniunea Europeană și **locul al 21-lea în economia mondială**. Că Polonia nu s-a lăsat îngenunchiată de „cererile” UE – cum s-a spus la noi – stă mărturie și faptul că sectorul de stat mai asigură 25 la sută din PIB, iar patru întreprinderi de stat figurează printre cele 2000 din marile întreprinderi din

lume, printre care si una cu caracter petrolier (!), PKN Orlen. De subliniat că în rândul personalului de conducere al acestui complex am întâlnit specialiști pregătiți cândva în școlile românești – la Petrol și Gaze. România nu numai că a vândut Petromul în anii 2003 sau 2004, pe nimica toată, însă odată cu aceasta a înstrăinat și bogățiile din subsolul țării. Într-un cuvânt: în țara Papei Wojtyla, și cei mai cruzi lupi, n-ar fi putut face jaful înregistrat în România. Nici băncile n-au fost vândute în Polonia într-o veselie ca în Arcul Carpatin, iar întreprinderile profitabile n-au fost scoase la mezzat ca la noi.

Creșteri spectaculoase ale PIB-ului

Astfel, în timp ce România a bătut o decadă pasul pe loc în creșterea economică, în Polonia, în perioada 1992-2002, PIB-ul pe cap de locuitor – potrivit datelor OECD –, a înregistrat unul dintre cele mai spectaculoase creșteri din lume: de 216%, evoluând de la 4.994 de dolari în 1992 la 10.800 în 2002, potrivit parității forței de cumpărare. În 2007 a atins 16.200 dolari, ocupând locul 70 în lume. Salariul mediu brut atinge suma de 3241.81 zloți, în 2008 (paritatea zlot

leu fiind de aproximativ 1 la 1). Salariul minim în 2009 a fost de 1276 zloți.

Produsul intern brut pe cap de locuitor este de 57% din media Uniunii Europene.

Germania a devenit unul din principalii parteneri comerciali, cât și principal investitor, deținând 30% din exportul și importul polonez.

Piața rusească n-a dispărut din preocupările politicii economice, importatorii și exportatorii polonezi ocupând un loc important în ponderea bilaterală a schimburilor, după cum vom și arăta.

Din 1992 până în prezent, cu anumite oscilații de la an la an, PIB a înregistrat o creștere constantă, inclusiv în perioada de criză pe care lumea o traversează (2009 – 1,7%). Ponderea industriei în structura PIB este de 31.9%, a agriculturii de 4,1%, iar a serviciilor de 64%.

Un sector în care polonezii îi invidiau sinceri pe români în perioada postdecembristă – turismul – a ajuns să ocupe un loc important în ramura serviciilor.

Inflația a scăzut și la 1%, în 2006, ca în 2007 să fie de 2,5%, iar în 2008 de 4,2%.

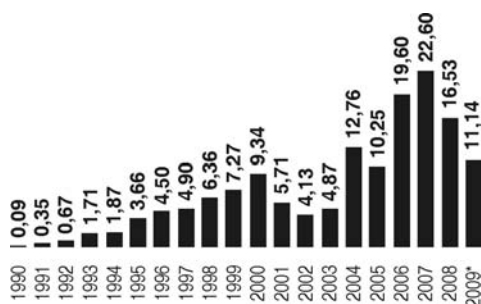
Transformările care au avut loc și creșterea menționată au asigurat Poloniei locul al 37-lea în lume în

dezvoltarea socială, față de locul 22 ocupat de Germania, 67 de Rusia sau 76 de Ucraina. La **calitatea vieții** Polonia ocupă **locul al 43-lea**; iar în încrederea investitorilor străini pe locul al 5-lea etc.

În saltul de dezvoltare economică a Poloniei în afară de muncă, de management performant, eficient, la nivel și central (gubernamental), și la nivelul fiecărei întreprinderi în parte, trei au fost factorii hotărâtori:

1. Creșterea investițiilor străine, potrivit Agenției Poloneze de resort, a înregistrat evoluția de mai jos:

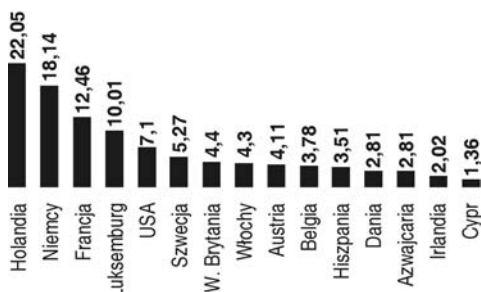
Creșterea investițiilor străine în Polonia între 1990-2009 în mld. euro

Însumate, constatăm că e vorba de valori de peste 120 de miliarde de euro. Au fost doi ani din cei 20 înregistrați în tabel (2006 și 2007), când în Polonia s-a investit tot atât cât s-a investit în România în 20 de ani, iar în nouă luni din anul de criză 2009, când acestea au fost de peste 11 miliarde euro.

2. Ce au avut polonezii în plus și nouă ne-a lipsit a fost: o clasa politică mai patriotică și mai angajată, dovedind un pragmatism demn de a fi scanat și în tipare românești, dacă nu e prea târziu.

România a croit prost încă de la început, din lipsa unui Balcerowicz. Liderii politici și „activiștii” economici români au dovedit a fi prea interesați în cumpărarea cu orice preț și pe orice cale electoratul, care s-a lăsat la rândul lui furat.

3. La sfârșitul anului 2008, capitalul străin în Polonia, pe țări, se prezenta, potrivit datele Băncii Naționale, după cum urmează:

Capitalul străin în Polonia (în mld. euro, până la sfârșitul anului 2008)

Subliniam că investițiile germane în Polonia se apropie de 20 de miliarde de euro, Germania ocupând locul al doilea după Olanda în acest domeniu. De remarcat că cele două țări au primit pentru perioada 2007-2013

În cadrul programului de colaborare transfrontalieră 363 milioane de euro, iar pentru programul teritorial EWT – 557,8 milioane euro.

Polonia n-a pierdut mai mai deloc piețele de desfacere din Rusia, schimburile comerciale dezvoltându-se foarte dinamic. Suficient de menționat că Rusia este al treilea partener comercial al Poloniei la import (de unde își asigură necesarul de țiței și gaze), și al șaptelea la export. Pe piața rusească exportă, printre altele, produse agro-alimentare și chimice farmaceutice etc. Datele din 2008 ne arată că schimburile bilaterale polono-ruse au înregistrat, în 2008 – 29,462, miliarde dolari.

Pentru Rusia, Polonia este al cincilea partener comercial dintre țările Uniunii Europene, și al patrulea partener la export.

În legătură cu **investitiile americane în Polonia**, datele prezentate de Banca Națională a Poloniei nu corespund cu cele ale Camerei de Comerț Americane. Potrivit celei din urmă cât și ale unor studii autorizate rezultă că, în ultimii ani SUA a investit în Polonia cca 20 de miliarde de dolari, asigurând 180 000 de locuri de muncă în cadrul celor 760 de firme, cu capital american, deschise în această țară.

Schimburile comerciale au atins 5 miliarde de dolari având un sold pasiv în balanța cu Polonia.

SCHIMBURILE DE MĂRFURI ALE POLONIEI PE ANUL 2008
conform mărimii exportului în UE (perioada analogică a anului precedent = 100%)

Țara	2007			2008		
	Export	Import	Soldul	Export	Import	Soldul
Total	101 142,0	118 771,0	-17 628,3	114566,8	139328,45	- 24761,67
GERMANIA	26 122,7	28 376,8	-2 254,1	28 609,67	31 834,18	- 3 224,51
FRANȚA	6 111,4	6 055,5	55,9	7 072,61	6 590,59	482,01
ITALIA	6 879,6	8 076,6	-1 197,0	6 884,74	8 931,18	- 2 046,44
MAREA BRITANIE	5 969,0	3 704,4	2 264,8	6 558,29	3 907,47	2 650,81
REPUBLICA CEHĂ	5 566,9	4 110,0	1 456,9	6 479,64	4 955,84	1 523,80
OLANDA	3 861,8	3 995,3	-133,5	4 559,16	4 661,06	- 101,89
SUEDIA	3 228,7	2 614,6	614,1	3 643,23	2 789,8	853,43
UNGARIA	2 933,9	2 516,3	417,6	3 183,02	2 467,44	715,58

Estimările de la sfârșitul anului 2009 privind situația economică

- Polonia – lider european în folosirea fondurilor UE;
- Contracte pentru construirea a peste 600 km. de autostrăzi;
- Intrarea în zona euro până în 2012;
- 330 de milioane de euro atrași în proiecte energetice;
- Pentru realizarea proiectului de Parteneriat Estic polono-suedez s-au afectat de 660 milioane euro;
- Aplicarea mai eficientă a Pachetului de hotărâri anticriză.

Analizând principalele acțiuni ale guvernului polonez în cursul anului 2009, mass-media și formatorii de opinie varșovieni demni de încredere salută în unanimitate, la sfârșit de an, faptul că Polonia a devenit lider european în folosirea fondurilor UE.

Potrivit datelor Comisiei Europene, Polonia a folosit cel mai bine în anul care se încheie Fondurile de Dezvoltare Regională și Fondurile de Coeziune. În baza tuturor proiecteleor depuse și aprobate de forurile europene, Polonia se află pe primul loc cu o valoare atrasă de 1,8 miliarde de euro; pe locurile următoare se plasează Germania cu 1,6 miliarde, urmată de Spania cu 1,4 miliarde.

Polonia a construit 500 de km. de șosele și autostrăzi

Se apreciază a fi un alt succes al Guvernului de la Varșovia; simplificarea reglementărilor privind construcția de drumuri și autostrăzi a contribuit la aceasta. Astfel au fost semnate contracte pentru construcția a 1226 km. de drumuri naționale, din care peste 600 km. de autostrăzi la care se adaugă cca 625 km. de șosele pentru circulație rapidă, inclusiv a 14 drumuri de centură

Executivul condus de Donald Tusk subliniază aspectele de mai sus ca un element de succes al guvernării sale.

Intrarea în zona Euro până în anul 2012

În anul 2009 guvernul de la Varșovia a recuperat unele din întârzierile legate de intrarea în zona euro până în 2012. În ceea ce privește programul investițional legat de pregătirile pentru organizarea campionatului European de fotbal în 2012, 150 de instituții realizează actualmente 394 de proiecte. Valoarea investițiilor din acest domeniu este de 20 de miliarde de euro, din care 13 miliarde sunt asigurate de guvern și de autoritățile locale. 7 miliarde provin din bugetul Uniunii Europene.

Unele dintre reușitele din domeniul energetic

Pentru proiecte energetice au fost atrași 330 de milioane de euro în cadrul negocierilor la nivel înalt ale Consiliului European privind pachetul climatico-energetic. A fost salutată inițiativa guvernului care a acționat pentru aprobarea de către UE a proiectului de Parteneriat Estic polono-suedez, pentru care Consiliul European a alocat suma de 600 milioane euro.

Se remarcă înregistrarea continuă a unui **sold pasiv**, care a ajuns în 2008, la un schimb în valoare totală de 2 miliarde de euro la aproape 1,3 miliarde de euro, iar în perioada de referință 2004-2009 a atins cca 4 miliarde, fără a fi întreprinse în plan bilateral măsuri de echilibrare a balanței de plăți. În schimb au apărut prin rețelele de desfacere din țară, roșii, mere, varză până și usturoi polonez, produse de bază cândva în lista exporturilor românești.

Evoluția schimburilor comerciale româno-polone în perioada 2004-2009

Se prezintă după cum urmează:

- mil. euro -	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Total	908,9	1265,0	1596,7	2365,4	2601,98	2023,26
Export	250,4	325,1	468,2	635,0	667,7	642,43
Import	658,5	940,0	1128,4	1730,4	1934,28	1380,83
Sold	- 408,1	- 614,9	- 660,1	-1095,4	-1266,58	-734,40

Sursa: *Institutul Național de Statistică + CRPCIS*

*

În încheiere, demn de subliniat e faptul că planurile anticriză elaborate de specialiști în timp util și-au dovedit valabilitatea

Analizii apreciază că Executivul de la Varșovia a acționat consecvent și energic în domeniul depășirii crizei. S-a dovedit că a fost oportună elaborarea în noiembrie 2008 a „Planului de stabilitate și dezvoltare”, care a condus la aplicarea mai eficientă a Pachetului de hotărâri anticriză, elaborate de guvern împreună cu sindicatele și patronatele.

Potrivit ultimelor estimări creșterea economică a Poloniei în 2010 va fi de 1% din PIB, ceea ce îi va asigura un loc bun în Europa, rămânând printre țările care au reușit să evite urmările recesiunii sau crizei economice actuale. Dacă am avea cu cine, inclusiv cu diplomații din Polonia, care în general nu prea cunosc limba lui Balcerowicz, experiența poloneză s-ar cuveni grabnic înțeleasă și pe Dâmbovița.

Fondul și forma

Democrație și administrație publică

Dr. Diana-Camelia Iancu

Pe o scală a libertății de la 1 (cel mai liber) la 7 (cel mai puțin liber), România obținea în 1989 un punctaj de 6.5. Astăzi, pe aceeași scală și folosind aceleași criterii de măsurare, primește 2 puncte¹. Ce anume s-a schimbat? O întrebare atât de vagă poate primi nu unul, ci (prea) multe răspunsuri. Din rațiuni metodologice însă, voi stăruî în a afla ce pot însemna cele 4.5 puncte diferență, realizând astfel primul (și cu siguranță cel mai important) pas al diagnosticării administrației publice de astăzi: selectarea perspectivei de analiză. Cum se poate justifica, prin urmare, evoluția României pe scala libertății în intervalul 1989-2010? Răspunsul pentru care optez valorifică teoria democratizării (în interpretarea lui

Robert Dahl) și trimite astfel la posibila deschidere a sistemului politic românesc către contestare (liberalizare) și participare publică (cuprindere), urmată de aprofundarea progresivă a celor din urmă dimensiuni. Construind mai departe în aceeași logică, România trebuie să fi garantat instituțional în decursul celor 4.5 trepte coborâte, trei oportunități fundamentale etichetării unui sistem drept „democratic”, oferind ca atare cetățenilor posibilitatea: 1) formulării, 2) semnalării și 3) luării în considerare într-o manieră egală, a preferințelor în actul de guvernare. Drept consecință, în România anului 2010 trebuie să existe și să fie garantate libertatea de asociere și exprimare, dreptul de a vota și a fi ales, pluralismul

¹ Scala aparține Organizației Freedom House și este posibil de accesat online, la adresa: <http://www.freedomhouse.org> – Freedom in the World.

politic (cu forma sa de competiție pentru sprijin), sursele alternative de informare, alegerile libere și corecte și deciziile publice elaborate pe baza manifestării votului sau a altor expresii de preferințe. Mă opresc aici cu exploatarea exemplului celor 4.5 trepte, misiunea sa introductivă fiind epuizată. Care sunt concluziile?

Deja anticipat, subiectul acestui articol este democratizarea, iar obiectul său, administrația publică autohtonă: astfel că, pornind de la ipoteza că în intervalul 1989-2010 România se democratizează, ceea ce mă va interesa cu deosebire în rândurile ce urmează este să arăt cum evoluează administrația publică națională. O scurtă clarificare devine însă necesară: în momentul prăbușirii totalitarismului, România a fost nevoită să identifice alternative, într-un timp scurt și în circumstanțe mai degrabă neașteptate. Decretele-lege intrate în vigoare încă din decembrie 1989 au oferit premisele democratizării, recunoscând, printre altele, votul universal, egal, direct, secret și liber exprimat în alegerea reprezentanților, libertatea de asociere, pluripartidismul și statul de drept. Confirmarea noului sistem politic avea să se realizeze însă în 1991, prin mijlocirea

Constituției: România devenea astfel un „stat de drept, democratic și social”, garant al instituțiilor necesare existenței formale a unei democrații:

1. [reprezentanți aleși] Parlamentul – unica autoritate legiuitoare a țării și Președintele – reprezentantul statului român, alături de primari și consilii locale, ca autorități ale administrației publice prin care se exercită autonomia locală, sunt aleși prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat.
2. [alegeri libere] În condițiile legii, cetățenii României au dreptul de a alege și a fi aleși, libertatea gândirii și a opiniilor fiindu-le garantate.
3. [libertatea de exprimare] Cetățenii României sunt egali în fața legii și a autorităților publice, își pot exprima gândurile, opiniile sau credințele fără amenințarea cenzurii și au recunoscute drepturile de petiționare, sesizare a Avocatului Poporului și solicitare, în caz de vătămare într-un drept propriu de către o autoritate publică, a recunoașterii dreptului pretins, anulare a actului și reparare a pagubei. În plus, statul recunoaște și garantează minorităților naționale dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice,

culturale, lingvistice și religioase. În fine, mitingurile, demonstrațiile, procesiunile sau orice alte întruniri sunt libere, ele putându-se organiza și desfășura numai în mod pașnic.

4. [surse alternative de informare] În România, libertatea presei este recunoscută prin lege, iar dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit. Autoritățile publice sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal, mijloacele de informare în masă, publice și private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice, iar serviciile publice de radio și de televiziune trebuie să garanteze grupurilor sociale și politice importante exercitarea dreptului la antenă.
5. [autonomia asociațională] În societatea românească, cetățenii se pot asocia liber în partide politice, sindicate ori alte forme de asociere, cu condiția respectării legii. Cum pluralismul este o garanție a democrației constituționale, partidele politice contribuie la definirea și exprimarea voinței politice a cetățenilor, iar sindicatele apără

drepturile și promovează interesele profesionale, economice și sociale ale salariaților.

6. [cetățenie cuprinzătoare] România este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială. Drepturile și libertățile consacrate prin Constituție și alte legi le sunt garantate și protejate și în afara granițelor statului român, iar cetățenia română nu poate fi retrasă celor care au dobândit-o prin naștere. În fine, drepturile de a vota și a fi ales sunt recunoscute tuturor cetățenilor români cu vârsta de peste 18 ani (împliniți până în ziua alegerilor inclusiv), mai puțin debililor sau alienaților mintal, puși sub interdicție și persoanelor condamnate, prin hotărâre judecătorească definitivă, la pierderea drepturilor electorale.

Concluzionând, din 1991, România cunoștea formal democrația. Cu ce implicații pentru administrația publică însă? În 1943, David Levitan publica în *Public Administration Review*, articolul „Political Ends and

Administrative Means”², oferind prin aceasta o replică abordării instrumentale a administrației publice. Aparatul administrativ, spunea el, este mai mult decât o simplă unealtă a guvernanților, căci de funcționarea sa (în sensul interpretării și aplicării deciziilor publice), depinde însuși succesul guvernării. În aceeași linie de argumentare, „un stat democratic trebuie să se întemeieze nu numai pe principii democratice, ci și pe o practică administrativă democratică” (p. 12). Pornind de la această asumție, voi considera administrația publică drept ansamblul de autorități a căror activitate urmărește organizarea și executarea deciziilor publice, prin: 1) receptarea preferințelor cetățenești; 2) introducerea acestora pe agenda politică; 3) formularea deciziilor; 4) (uneori) adoptarea lor; 5) punerea în aplicare a deciziilor; și 6) evaluarea implementării.

Relația dintre democrația practică și administrația publică devine, prin această definiție vizibilă; astfel, reluând teza lui R. Dahl, un sistem care păstrează receptivitatea față de

cetățenii săi, oferindu-le posibilitatea de a-și formula preferințele, a și le face cunoscute și a primi un răspuns la acestea, fără părtinire ori discriminări, este un sistem democratic. Cum pârgھیile publice care facilitează receptivitatea unui asemenea sistem față de cetățenii săi sunt oferite de administrația publică (centrală și locală), atunci aceasta din urmă are toate șansele să fie structurată în așa fel încât să ofere cetățenilor posibilitatea de a-și formula preferințele, a și le face cunoscute și a primi un răspuns la acestea, fără părtinire ori discriminări; cu alte cuvinte, are toate șansele să fie organizată într-o manieră democratică.

Cum este administrația publică din România după armonizarea a 95049 de pagini de acquis în perioada aderării la Uniunea Europeană și adoptarea (în același timp) a 1771 de acte normative, dintre care 1096 cu relevanță directă pentru legislația comunitară? Cel puțin formal, pare democratică. Explicația urmează. O administrație democratică este cea care servește unui sistem receptiv

² În traducere, „Scopuri politice, mijloace administrative” (în Stivers, C. (ed.), *Democracy, Bureaucracy, and the study of Administration*, Colorado, Oxford: Westview Press, pp.4-13). Titlul acestei secțiuni împrumută formula lui Levitan și încearcă prin aceasta să deschidă subiectul relației dintre sistemul administrației publice și cel al democrației în sensul deja definit.

față de cetățenii săi, fiind, cu alte cuvinte, aproape de comunitatea deservită, deschisă dialogului, transparentă, cooperantă și nediscriminatorie, responsabilă pentru acțiunile sale și, mai presus de toate, supusă normei de drept.

Din 1991, cadrul de organizare și funcționare a administrației publice oferea premisele existenței unui asemenea sistem administrativ. Astfel, Legea nr. 69/1991 privind administrația publică locală enunța normele pe baza cărora se organizează și funcționează administrația publică românească ulterior denunțării regimului totalitar:

1. [autonomie locală și descentralizare] Fundamentală administrației de la nivelul unităților administrativ-teritoriale, alături de principiul descentralizării serviciilor publice, autonomia locală privește deopotrivă organizarea și funcționarea administrației și gestionarea, sub responsabilitatea sa proprie, a intereselor colectivităților pe care le reprezintă. Fără ca prin aplicare să aducă atingere caracterului național unitar al statului român, autonomia era exercitată la nivelul comunelor și orașelor, de consilii

locale și primari, autorități alese prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Acestea din urmă erau de altfel obligate în temeiul exercitării mandatelor ce le reveneau și în spiritul principiului aflat în discuție, să stabilească bugetul local, să elaboreze și să aprobe bugetele de venituri și cheltuieli și să instituie și perceapă impozite și taxe locale.

2. [deschidere și transparentă] Pârghii necesare formulării și manifestării de preferințe cu privire la gestionarea treburilor publice locale în condițiile accesului liber la informația publică și participării la procesul decizional local, principiile deschiderii și transparenței sunt statuate și de Legea nr. 69/1991. Într-o citare non-exhaustivă: a) administrația publică în unitățile administrativ-teritoriale se întemeia pe principiul consultării cetățenilor în problemele locale de interes deosebit; b) primarul și serviciile locale ale administrației publice erau obligați să pună la dispoziția consilierilor, la cererea acestora, în termen de cel mult 15 zile, informațiile necesare îndeplinirii mandatului; și c) în condițiile în care majoritatea ședințelor consiliului

local erau publice, ordinea de zi a acestora trebuia adusă la cunoștința locuitorilor comunei sau orașului prin presa locală ori prin alt mijloc de publicitate.

3. [parteneriat și cooperare] Implicarea cetățenilor, purtători de preferințe în procesele de gestionare a treburilor publice locale oferă esența principiilor parteneriatului și cooperării. Detalierea lor concretă este realizată însă, *inter alia*, în dispozițiile Legii nr. 69/1991 potrivit cărora consiliile locale puteau hotărî: a) înființarea de instituții și agenți economici de interes local; concesionarea sau închirierea de servicii publice; participarea la societăți comerciale și locația de activități sau servicii ale administrației publice; b) asocierea cu alte consilii locale, precum și cu agenți economici din țară și din străinătate, în scopul realizării și exploatarea unor lucrări de interes comun; c) stabilirea de legături de colaborare, cooperare și înfrățire cu localități din străinătate; și în fine, d) înființarea, în condițiile legii, a unor societăți comerciale, asociații sau agenții și organizarea de alte activități, în scopul executării unor lucrări de interes local, cu

capital social constituit prin aportul consiliilor și al altor persoane juridice și fizice. În plus, relațiile dintre autoritățile administrației locale și cele județene erau guvernate de principiul colaborării în rezolvarea problemelor comune.

4. [non-discriminare] Atunci când administrația publică oferă oportunitatea formulării, exprimării și cântăririi preferințelor cetățenești *fără discriminări* înseamnă că acționează într-o manieră non-discriminatorie. În acest sens, principiul non-discriminării se regăsește în cuprinsul Legii nr. 69/1991, în sens strict și minimal, la nivelul următoarelor prevederi: a) în unitățile administrativ-teritoriale în care minoritățile naționale aveau o pondere însemnată, hotărârile se aduc la cunoștința cetățenilor și în limba acestora, deși lucrările consiliului local se desfășoară în limba oficială a statului; b) cetățenii aparținând minorităților naționale se puteau adresa autorităților administrației publice locale și serviciilor acesteia, oral sau în scris, în limba maternă, dar numai dacă cererile și actele prezentate erau însoțite de traducerea autenticată în limba română; și c) când reprezentantul

autorității publice sau funcționarul acesteia nu cunoștea limba minorității respective, urma a se folosi un interpret.

5. [responsabilitate] Administrația publică răspunde în fața cetățenilor pentru acțiunile întreprinse în gestionarea treburilor publice. Într-o asemenea interpretare, prefectul, consiliul local ori cetățenii sunt pe rând sau simultan exemple de posibile instanțe de evaluare și responsabilizare a prestațiilor administrative. Din cuprinsul Legii nr. 69/1991 enumăr în acest sens: a) principiul fundamental administrației locale, anume eligibilitatea autorităților publice; b) dispoziția conform căreia prefectul era reprezentantul Guvernului, coordonând și supraveghând serviciile publice ale ministerelor și ale celorlalte autorități ale administrației centrale organizate în unitățile administrativ-teritoriale; c) posibilitatea prefectului de a ataca în fața instanței de contencios administrativ, actele autorităților administrației publice locale considerate ilegale; d) articolul 42 al legii, care dispunea că primarul este șeful administrației publice locale și răspunde pentru buna sa funcționare;

și e) articolul 112, conform căruia primarii, președinții consiliilor județene, consilierii și funcționarii din serviciile consiliilor locale și județene răspundeau, după caz, material, civil, administrativ sau penal, pentru faptele săvârșite în exercitarea atribuțiilor care le revin.

6. [eficiență și eficacitate] Gestionarea eficientă și eficace a proceselor de formulare, exprimare și cântărire a preferințelor cetățenești reprezintă o altă obligație a administrației organizate minimal democratic. În acest sens, Legea nr. 69/1991 statua exclusiv obligația de organizare a serviciilor publice în condiții de operativitate și eficiență, vorbind în rest despre „buna funcționare” a serviciilor de gospodărie comunală, transport local și rețele edilitare și a instituțiilor locale de învățământ, sanitate, de cultură și de tineret, aflate sub autoritatea consiliului local.

7. [stat de drept] Principiu de rang constituțional, statul de drept este vizibil în dispozițiile Legii nr. 69/1991 prin intermediul formulărilor de tipul: „potrivit legii”, „în condițiile legii”, „în conformitate cu prevederile legii”. Garantând prin prezența sa, dependența acțiunii

administrative de voturi și alte forme de manifestare a preferințelor cetățenești, el răspunde astfel exigențelor de organizare minimal democratică a administrației publice situate la nivelul unităților administrativ-teritoriale.

La momentul 1991, administrația publică autohtonă era așadar organizată, cel puțin formal, într-o manieră democratică. În perioada aderării la Uniunea Europeană, prin mijlocirea așa numitului criteriu birocratic, România a trebuit totuși să demonstreze că sistemul său administrativ este unul consolidat. În cuvintele Comisiei Europene (exprimate sub forma recomandărilor din Rapoartele de țară), administrația publică din România urma să facă proba prezenței (cel puțin la nivel minimal, a) principiilor descentralizării, deschiderii, transparenței, parteneriatului, nondiscriminării, responsabilității, eficienței, eficacității și statului de drept.

În anul 1997 însă, Opinia Comisiei privitoare la cererea României de a deveni membru al Uniunii Europene, aprecia că deși criteriul statului de drept era îndeplinit și integrarea minorităților etnice era satisfăcătoare, legislația românească legată de

responsabilitatea administrativă era absentă, iar competențele Avocatului Poporului neclar definite. Exercițiul autonomiei locale era, la rândul-i îngreunat din pricina lipsei reglementărilor oficiale privitoare la angajații administrațiilor locale și a resurselor financiare limitate și în general, structurile administrative centrale și locale erau slab organizate, cooperarea prin schimb de informații între ele menținându-se redusă. Sistemul judiciar nu funcționa într-o manieră satisfăcătoare, eficacitatea funcției publice era limitată, iar transparența administrativă, în general, redusă. Cu toate acestea, sistemul administrativ trebuia să asigure aplicarea eficace a legilor pentru eficientizarea economiei și să permită participarea publică în promovarea politicii de protecție a mediului.

Nouă ani mai târziu, Rapoartele de monitorizare reconfirmau prezența consolidată în România a statului de drept, atenționând însă asupra ineficienței aplicării principiului nondiscriminării cu privire la populația de etnie rromă. Descentralizarea și necesitatea clarificării alocării responsabilităților și a resurselor financiare către diversele paliere de administrare rămâneau puncte de interes,

Comisia apreciind că „transferul puterilor către autoritățile locale este departe de a fi finalizat”, iar autonomia financiară locală „este în continuare limitată”. În 2006, Raportul Comisiei Europene se limita la a menționa exclusiv demersurile normative realizate în sensul descentralizării, fără a mai face uzualele trimiteri la consolidare: „Au fost înregistrate progrese în zona reformei administrației publice. [...] Legea finanțelor publice locale completează cadrul legal al descentralizării. Continuă eforturile de asigurare a transferurilor de competențe de la centru către cel mai potrivit nivel local. Sunt elaborate graficele de timp și identificate procedurile necesare descentralizării responsabilităților și managementului resurselor, inclusiv a celor financiare”. Monitorizarea implementării principiilor deschiderii și transparenței activităților publice rămâne însă un aspect posibil de îmbunătățit, așa cum de altfel este și cazul eficacității aplicării reformelor instituționale în *inter alia*, domeniul justiției, politicii de integrare socială a minorităților etnice, achizițiilor publice, dialogului social, sănătății publice, liberei circulații a capitalurilor, politicii regionale (și cooperării inter-administrative).

Din ianuarie 2007, România devine stat membru al Uniunii Europene, iar reformele administrației publice continuă. Astfel, sub imperativul profesionalizării funcției publice de pildă, Agenția Națională a Funcționarilor Publici și celelalte organizații ale sistemului public, pot stabili, din 2008, condiții specifice pentru fiecare examen de recrutare organizat și pot propune mai mulți membri în comisiile de concurs. În plus, principiul aplicabil evaluării performanțelor funcționarilor publici devine „superiorul evaluează”, fapt ce în practică înseamnă că primarul, un oficial ales și deseori reprezentant al unui partid politic, apreciază performanțele secretarului primăriei, un funcționar public ce și-a dobândit locul de muncă prin concurs, și că secretarul de stat, un alt oficial politic, evaluează prestațiile profesionale ale funcționarilor publici din subordinea sa, independent de preferințele politice ale acestora. Mai mult, din anul 2009, numărul înalților funcționari publici se micșorează, foștii directori ai serviciilor deconcentrate devenind, prin mijlocirea unei hotărâri de guvern (nr. 37), oficiali politici, iar criteriile de eligibilitate pentru accesul în aceeași înaltă funcție publică se transformă, absolvirea de programe de

pregătire putând fi echivalată, la cerere, cu un mandat complet ca membru al Parlamentului. Desigur, criza a adus la rându-i schimbări suplimentare în organizarea și funcționarea sistemului administrativ românesc (generând, de pildă, comasări, absorbții și dizolvări); formal însă, toate acestea au avut ca obiectiv (și continuă să aibă) reducerea cheltuielilor bugetare și depășirea impasului economic și financiar actual.

Concluzionând, astăzi, România are o lege cadru a descentralizării și principiul autonomiei recunoscut ca principiu constituțional; dispune de o lege a liberului acces la informațiile cu caracter public și de una dedicată

transparenței decizionale; recunoaște principiul cooperării inter-administrative și pe cel al parteneriatului public-privat; are stabilite mecanisme de control intern și poate apela, atunci când este necesar, la referendum pentru a evalua preferințele cetățenilor-clienți; urmărește eficientizarea serviciilor publice (prin misiunile sale declarate) și aplică legea nediscriminatoriu și imparțial (potrivit garanțiilor constituționale de respectare a statutului de drept și a drepturilor minorităților etnice, sexuale, religioase, etc.). Este administrația publică românească democratică? În formă, da. În practică? Răspunsul depinde de măsura în care putem recunoaște semnele absenței fondului.

Cărți , scrise

Idealism și raționalism în economie

Darie Cristea

Am pe masă cartea colegului Cristi Pantelimon: *Corporatism și economie – critica sociologică a capitalismului*¹. Performanța de a publica la Editura Academiei impresionează. Dincolo de acest aspect, am citit-o ca pe o carte occidentală de istorie socială a capitalismului. La faptul că volumul este o „critică”, mă așteptam, cunoscându-l pe autor. Nu-mi pot reține întrebarea: ce l-a apucat să critice tocmai capitalismul? Atunci, cum îmi spunea un personaj deja istoric, „pentru ce am murit la revoluție”? Rețin citatul din Julius Evola de pe coperta a IV-a a cărții, care ne spune că între capitalism și marxism nu sunt mari diferențe din punct de vedere al idealurilor și al parametrilor (*randament și consum*) și înțeleg că nu e nici un volum de război rece,

care să propună o alternativă centralizată economiei de piață, dar nici unul postmodernist, care să ne spună că toate sistemele economice din ultimele secole au fost niște aberații. Avem în față o istorie socială critică a capitalismului. Critica nu o percep ca una a capitalismului și economiei de piață ca sistem – ar fi prea simplu. O văd ca pe una adresată imaginii pe care capitalismul modern o are despre sine. Inclusiv, sau mai ales, cel răsăritean.

Invocând filosofii, teologii și sociologii clasice ale economiei, autorul conturează paradigmatic, durkheimian aproape, profilul unui fenomen în primul rând social și politic (abia apoi economic), autoimun și devorat de propriile succese. Ideile care sunt selectate pentru a ilustra istoria

¹ Editura Academiei Române, București, 2009.

conceptuală a capitalismului sunt prezentate în paralel cu aceste concepte, adevărate *milestones* ale teoriei capitalismului. Concepte pe care, altfel, prea multa dezbatere asupra capitalismului modern le-a despărțit de carcasa filosofică și de context, și le-a lăsat să evolueze în derivă, cumva ca și fenomenul pe care-l conturează însuși. Vorbim aici despre monedă, schimb, comerț, corporație, protestantism și capitalism, piață, consum, credit, realități „filosofate” de autorii clasici înainte de a le regăsi noi în manualele de economie și, mai recent, idealuri la care aspiram înainte de a ne trezi, foarte recent, striviți de ele.

Am putea încadra cu succes lucrarea în categoria „sociologie economică”, nu chiar dacă, dar tocmai pentru că lista de autori pe care se construiește istoria conceptuală a capitalismului modern despre care vorbeam nu este constituită integral din sociologi. Sigur, Emile Durkheim și Max Weber au locurile lor în seria clasicii sociologiei economice și acestea sunt onorate și de către volumul de față, dar inserarea lor coerentă într-un discurs omogen și logic îi transformă – performanță pe care nu multe lucrări de sociologie o mai reușesc astăzi –, din autori *citați*, în autori *citiți*.

Dar poate mai greu decât să lucrezi cu „monștrii sacri” ai sociologiei este, între clasici, să lucrezi cu anticii. Nu îmi pun acum problema cât este de tributară cultura europeană cotidiană lui Socrate, Platon și Aristotel, dar este clar că ne place să lăsăm impresia că așa stau lucrurile. E deja o chestiune de estetică, inclusiv științifică. Orice disciplină culturală sau științifică, încă din manualele școlare, începe de la contribuțiile elenice și trece obligatoriu prin Umanism și Renaștere. Ni se descriu pe scurt contribuții teoretice și dintr-o perioadă și din alta, de parcă te aștepti să le întâlnești mâine pe stradă. Nu e cazul cărții de față. Cristi Pantelimon „se joacă” frumos cu anticii. Lucrează pe text, prezervă contextul și, vorba unui prieten, unde nu știe, inventează... Probabil, dar ipotezele conving și sunt în ton cu ideile din care se extrag. Pe ici, pe colo, utilizarea alfabetului grec pentru a da consistență unor concepte ale anticilor este intelectual „delicioasă” și un *memento* al faptului că orice cultură, indiferent cât de „scrisă”, deci comunicativă și conservabilă a fost, este parțial intraductibilă.

Cartea continuă cu teologia medievală a banilor și a economiei. Indiferent de conținutul ideilor prezentate

și comentate, Antichitatea, Evul Mediu și Modernitatea apar ca trepte ale unui continuum în evoluția capitalismului, în sensul acesta lucrarea de față manifestând un evoluționism plauzibil. Cartea zdruncină locurile comune și șabloanele, iertată fie-mi inovația lingvistică, *wikipediene*, care ne explică tranșant cum anticii erau stilați și făceau cultură, cum Evul Mediu a însemnat un regres și popii nu i-au mai citit pe Platon și Aristotel, cum Umanismul a prefigurat drepturile omului, iar capitalismul modern a fost rezultatul unor revoluții în sensul unei rupturi totale cu ce a existat înainte.

Și totuși, în ce constă critica sociologică a capitalismului? Între diviziunea muncii și corporatismul lui Durkheim, pe de o parte și spiritul capitalismului modern al lui Weber, pe de altă parte, Cristi Pantelimon îi dă meciul lui Weber. Nimic spectaculos până acum (poate m-aș fi așteptat altfel, având în vedere traducerea pe care autorul a făcut-o, în 2001, *Diviziunii muncii sociale* a lui Durkheim) – în general, sociologiile economice sunt (neo)weberiene. Problema este ce ascundem după această paradigmă. Sunt unii care doar recită ingredientele – etica protestantă, predestinare, raționalitate

instrumentală, vocație, asceză intramundana – și au senzația că ecuația capitalismului modern se rezolvă de la sine. La autorul lucrării de față, critica sociologică a capitalismului este și critica lui Weber. Cristi Pantelimon îi reproșează marelui sociolog german o atitudine cumva orientalistă față de trecutul economic: economia modernă îmbină spiritualitatea cu raționalitatea, economia epocilor trecute este instinctuală, lacomă și dominată de patimi și iraționalitate. Autorul nostru spune că tocmai „dezvrăjirea lumii” despre care a vorbit Weber în repetate rânduri se aplică și în cazul evoluției economiei, astfel încât inferioritatea spirituală a economiei clasice e discutabilă. La fel de discutabilă ca și moralitatea unei economii capitaliste moderne care investea mai degrabă decât să consume, dar care oferea atunci „resursei umane” o viață de care ar fi fugit și sclavii antichității. Poți fi de acord sau nu cu criticile aduse *Eticii...* lui Weber, dar tocmai în asemenea abordări și ipoteze stau punctele forte ale volumului pe care îl avem în față.

Una dintre concluziile studiului, deși formulată încă din primele pagini, are capacitatea de a te surprinde: cu aceleași mecanisme, aceeași

funcționalitate, aceeași adaptare la epocă, economia premodernă avea idealuri neeconomice, în timp ce tocmai ingredientele raționalismului capitalismului modern îi asigură iraționalitatea pe care i-o reproșăm astăzi (noi, celor care presupuneam că îl reglementează, ei, pentru că noi consumam crezând că ăsta e motorul economiei).

Și, a propos de regrete și consum, unii cititori vor fi așteptat poate, din partea unei cărți pe o asemenea temă, o propunere de soluție pentru criza actuală a economiei de consum. Penultimul capitol, printr-o lectură interesantă a lui Susan Strange, poartă într-un plan secundar ideea că ne confruntăm cu o criză structurală a

economiei mondiale, dar nu una pur economică, iar din punct de vedere cauzal, nici a consumului, nici a ideologiilor. Criza este una a deciziei politice, a incapacității statului de a mai gestiona efectele emergente ale globalizării economice (dintre care, cel mai important, popularea sistemului internațional cu actori transnaționali economici, civici etc.) Și mai este, după cum spuneam, o criză a imaginii capitalismului modern despre sine, despre propria capacitate de a fi rațional, de a produce, de a consuma. Supraestimări care nu ar putea fi catastrofal depășite, în prezent, decât de cea privind capacitatea noastră de a nu consuma.

O carte despre noi și pentru noi

Șerban Cionoff

Printr-o simplă coincidență, pe când aceste pagini despre remarcabila lucrare „Românii, Basarabia și Transnistria”, scrisă de Ioan Popa și Luiza Popa și apărută sub egida Fundației Europene Titulescu, Centrul de studii strategice (2009), luau drumul tiparului, agențiile de presă transmiteau că „Transnistria ar putea intra în componența Ucrainei în urma unei înțelegeri secrete între Dimitri Medvedev și Victor Ianukovici”. De fapt, era vorba despre declarația deputatului ucrainean Oleg Bilous, președintele comitetului pentru relații internaționale al Radei Supreme, care, a comentat Declarația comună Ianukovici-Medvedev în acești termeni: „Rusia crede așa: voi, Ucraina, luați Transnistria, și dați-ne Moldova”. Replica oficialilor de la Kiev nu s-a lăsat așteptată: „E o provocare, ca și restul

provocărilor lansate de Blocul Iuliei Timoșenko” – a răspuns Hanna Herman, vicepreședintele administrației prezidențiale ucrainene. La rândul său, agenția de presă Unimedia a menționat că opoziția, în speță blocul Iuliei Timoșenko, nu suportă să vadă succesele reale obținute în materie de politică externă și în domeniul cooperării benefice între Kiev și Moscova.

Și, tot printr-o simplă coincidență, cu doar câteva zile înaintea declarației lui Oleg Bilous, expertul ucrainean Vladimir Lupașcu, afirmase în cadrul unei dezbateri cu tema „Politica externă a României: provocările și pericolele securității Ucrainei”: „Ucraina, concurând pe agenda geopolitică cu România, poate recunoaște independența Transnistriei, fără să aștepte Rusia.” Cu același prilej, Vladimir

Lupașcu a susținut că ar fi vorba despre „un plan real de evoluție al situației actuale din perspectiva concurenței Ucrainei cu România.” Numai că același Valdimir Lupașcu se îndoiește de posibilitatea integrării regiunii transnistrene în cadrul Republicii Moldova: „Probabilitatea că Transnistria va intra în componența Moldovei în viitorii zece ani e iluzorie. Au trecut deja 20 de ani de la formarea ei, populația și-a format o mentalitate absolut diferită de cea a moldovenilor. Un rol important joacă și poziția Rusiei.” Politologul menționat precizează că „nu crede în perspectiva reală de unire a Moldovei cu România” „Românii și moldovenii sunt categorii de oameni absolut diferite. Românii îi privesc pe moldovenii de sus în jos.”

Dincolo de semnificația lor imediată, de oportunitatea sau inoportunitatea lor, altfel spus, de „valoarea lor de întrebuințare”, asemenea declarații pun în evidență faptul că Transnistria este – și rămâne! – o miză în complicatele jocuri geostrategice care se fac și se desfac la granițele României. Iar luările de poziție ale diversilor actori implicați, într-un fel sau altul, în acest schimb de replici trebuie deciptate nu doar în funcție de starea emoțională de

moment pe care acestea le provoacă și le întrețin, ci, în primul rând, pe baza unei analize lucide și documentate asupra genezei și evoluției a ceea ce, astăzi, numim curent „cazul Transnistriei”.

Este ceea ce și-a propus și a realizat cu brio sinteza realizată de Ioan Popa și Luiza Popa, adevărată premieră în acest capitol încărcat și dureros din istoria românilor, care este soarta românilor din spațiul pruto-nistreatan și din dreapta Prutului. „Este un fapt îndeobște unanim acceptat – notează cu multă îndeptățire Prof. univ. dr. Adrian Năstase în „Cuvântul introductiv” al cărții – că raporturile pe care principatele române Valahia și Muntenia, apoi statul românesc modern, format după unirea de la 1859, și, cu deosebire, România din perioada modernă, reîntregită în urma marii Uniri de la 1918, le-au avut cu Rusia țaristă și, mai târziu, cu Rusia Sovietică și URSS, au marcat fundamental, uneori în mod dramatic, situația românilor și frontierele Statului Român, având întotdeauna un impact puternic în conștiința fiecărei epoci, dar și a generațiilor care au urmat.”

În fapt, avem de-a face cu un demers, depozitivă ambițios și incitant, pe baza căruia se recompun și se

reașează în matca lor firească evenimente marcante, fapte relevante care demonstrează prezența milenară a românilor în acest spațiu, precum și strânsa lor coabitare cu alte populații. Autorii insistă asupra ideii că românii de peste Prut sunt și rămân ramura răsăriteană – din păcate, prea deseori și mult pe nedrept uitată! – a neamului românesc.

În tot fiecare dintre capitolele sin-tezei realizate de Ioan Popa și Luiza Popa reprezintă o demonstrație inclusă în fapte care începe de la stabilirea adevăratei identități a românilor din Transnistria și ajunge până la definirea naturii și mobilurilor conflictului transnistrean, capitol în care accentul cade pe demantelarea mecanismelor „războiului de pe Nistru”, respectiv a semnificațiilor acestor evenimente în actualitatea imediată. „Această carte – mărturisesc autorii la capătul demersurilor – nu pledează pentru revendicări teritoriale ori pentru repunerea în discuție sau retrasarea unor granițe. „Și, mai departe: „Cartea noastră dorește să fie însă un îndemn permanent spre cunoaștere, un refuz lipsit de echivoc al oricăror încercări de a construi premise pentru a conferi legitimitate falsificării istoriei.”

Dobândesc, astfel, o impresionantă rezonanță în conștiința noastră, cuvintele rostite de Toma Jalbă la Primul Congres al Moldovenilor din stânga Nistrului ținut la Tiraspol în zilele de 17-18 decembrie 1917: „Dar eu vă întreb pe Domniile voastre, pe frații noștri și neamurile noastre care suntem moldoveni dintr-un sânge, cui ne lăsați pe noi, moldovenii ce suntem ruți din coasta Basarabiei și trăim pe celălalt mal al Nistrului?” De aceeași forță de înrăurire în actualitate sunt încărcate și spusele cărturarului aredelean Onisifor Ghibu, cel care și-a identificat destinele cu cauza unirii Basarabiei cu România: „Ardealul sau Transilvania nu e o țară străină pentru dumneavoastră. Ea este însăși leagănul întregului neam românesc și moldovenesc. Acolo s-a născut poporul nostru acum 1800 de ani și de acolo a pornit el spre țările în care locuiește astăzi. De acolo ați venit și dumneavoastră, moldovenii, care ați unplut mai întâi Moldova veche și apoi Basarabia și pe urmă aceste părți dintre Nistru și Bug.”

Am insistat asupra acestor două mărturii revelatoare tocmai pentru că apelul la documentul de epocă este unul dintre atuurile forte ale cărții scrise de Ioan Popa și Luiza Popa. Mergând la surse documentare ale

vremii, la izvoarele cu adevărat revelatoare, autorii reușesc să demonstreze felurite scenarii ideologice și să demonstreze falsitatea unor susțineri care au făcut o rușinoasă carieră de-a lungul vremii. Mă refer, mai ales, la analiza atentă și riguroasă pe care o operează în cazul mecanismelor totalitarismului bolșevic prin care s-a încercat anularea identității naționale, ștergerea memoriei colective a milionilor de români transnistreni și basarabeni. Demne de menționat sunt analizele asupra semnificațiilor politice reale, altfel spus ale „limbajului de sub limbaj”, de care regimul stalinist s-a folosit curent spre a-și justifica sutele de mii sau chiar milioanele de acțiuni criminale cărora le-au căzut victime românii din aceste teritorii. În acest fel, sintagme precum: „naționalist/antisovietic”, „contrarevoluționar/dușman al popoului”, „sabotor”, „diversionist”, „provocator calificat” depășesc spațiul de referință al simplelor entități de vocabular și își vădesc mobida lor semnificație anti-umană.

Cu aceeași grijă pentru adevărul istoric, abil disimulat de cuvinte și, mai cu seamă, de clișee ideologice cu pretenții de verdict istoric, operează autorii și atunci când abordează acele evenimente asupra cărora

o anumită propagandă politică a aruncat întrega răspundere în seama României și a românilor. Mă refer, de pildă, la realitățile din Transnistria din perioada administrației românești (1941-1944), cu precădere la atât de durerosul dosar al deportării evreilor de peste Nistru și a Holocaustului din această regiune. De altfel – iar acest lucru trebuie spus răspicat –, la reușita demersurilor cărții au contribuit, în mod deosebit, revelațiile documentare furnizate odată cu declasificarea unor documente din arhiva defunctului KGB. În aceeași ordine de idei, rețin atenția substanțialele pagini consacrate relevării dimensiunilor dramatice ale crimelor comise de către autoritățile sovietice în anii '50 pentru lichidarea rezistenței eroice prin care românii basarabeni și transnistreni au încercat să se împotrivescă procesului de rusificare și de comunizare din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM). O mențiune aparte, aș face capitolelor consacrate evaluării relațiilor româno-sovietice din anii 1945-1964, respectiv 1965-1989, în ideea depășirii unor clișee otrăvite cum ar fi cele despre „naționalism-comunismul românesc.”

Firește, cartea este mult mai bogată în adevăruri profunde și

necesare înțelegerii dimensiunilor și complexității relației pe care, în mod curent, o rezumăm în termenii: „Românii, Basarabia și Transnistria”. De aceea, în încheierea acestor notații citez aprecierile poetului și publicistului Nicolae Dabija: „Este o carte despre noi și pentru noi. În ea

se conțin argumentele noastre cu care să ne putem apăra, pentru că noi suntem mai vechi în Transnistria decât rușii și ucrainenii.” Pentru a conchide: „Dacă nu ne vom înarma cu argumentele acestei cărți, vom dispărea.”

Nu văd ce aș mai avea de adăugat!

Cărți , nescrise

Ion Luca Caragiale, Mateiu Caragiale

Grigore Traian Pop

Ion Luca Caragiale

În ultimele două decenii, societatea „ongeurilor” culturale românești se dezice de poetul Mihai Eminescu – după expresia esteticianului Tudor Vianu, „cel mai de seamă român care a trăit vreodată”, iar într-o baladă, de după 1990, a basarabenilor, „Domnul Eminescu”, adică domnitor spiritual, dacă nu cumva Domn în sens mistic – alegându-l, din labilul nostru panteon, drept daimon tutelar pe Ion Luca Caragiale. Adică românismul nu s-ar defini prin idealul romantic eminescian al spațiului geto-dacic, ci prin lumea zeflemei lui Caragiale, defectivă de valori autentice.

Desigur, aici nu-i vorba despre o eventuală migrație a valorilor estetice și morale, de o mutare a accentelor culturale, evidente fiind tumultuoasele conotații politice, bineînțeles nu

dintre cele emanate de organicitatea operei sale. Dar este readusă în actualitate, infirmând-o, prin recul, judecata unor contemporani privitoare mai ales la opera dramatică a lui Caragiale. G. Panu, junimistul, era convins, de pildă, că „*Scrisoarea pierdută* n-are calități care să reziste timpului și împrejurărilor. Piese pe temă politică sunt cele mai efemere, nu sunt trainice fiindcă moravurile se schimbă...” Se schimbă și nu prea, mai ales dacă-i vorba de moravurile aflate la granița dintre tradiție și presiunea instituțională a „formelor” civilizatoare. Dar contingentul „*Scrisorii pierdute*”, evocat de G. Panu, nu-i, desigur, chiar un delict de interpretare. Opera lui Caragiale se zămislise chiar sub ochii contemporanilor; într-un fel, ei erau coautori, când nu se regăseau de-a dreptul în paginile acesteia și,

În mod fatal, pe scenă. (A fost o adevărată modă să se descopere, în viața reală, personaje și situații din „O scrisoare pierdută”. În presa vremii, Piatra Neamț, Târgoviște, Râmnicu Vâlcea și Iași își disputau onoarea de a fi „icoana fidelă a moravurilor” (Șerban Cioculescu) din piesă, chiar G. Panu mărturisind că ar fi auzit pe viu, împreună cu Caragiale, replica unui oarecare doctor Fătu: „Vă rog, onorabililor, dați afară pe stimabilul”.)

Legând prietenii cu cine nu se așteptau apropiatii săi din high-life, având relații în toate straturile sociale, fiind dispus a-și citi scrierile oriunde, la Târgul Moșilor (cum cu dispreț zice Mateiu, fiul nelegitim cu ifose aristocratice) sau în fața regiinei, cum s-a întâmplat, cu adevărat, cu un act-două din „O scrisoare pierdută”, având demonul contradicției și geniul zeflemei, Ion Luca Caragiale s-a exersat cu pasiune și alean în gazetărie (cultivând mai ales satira), proza scurtă, scriind „momente” („specie” ad hoc), schițe, apoi versuri, nuvele, scenete, teatru scurt și piese în mai multe acte. Doar roman n-a scris. Pentru a continua o tradiție de familie, „măscăriciul divin” (Petre Pandrea), visase să fie actor,

puțini știau asta, dar ratase, jucând, cu colosal aplomb, pe scena vieții, unde cel puțin un spectator – l-am numit pe Mihai Eminescu – nu-l aplauda în orice situații. Cum să legi o conversație lipsită de suspiciune cu unul care spunea despre Kant că-i un „moftangiu”? (Marele poet a tradus cu trudă și satisfacții intelectuale din „Critica rațiunii pure”, aducând uneori vorba, chiar la berărie, de apriorismul kantian!)

Consacrat, mai ales prin decizia posterității, ca dramaturg, acest „Moliere al românilor” (calificativ nu întru totul fericit) a scris puțin, doar trei comedii și-o farsă, într-o perioadă relativ scurtă: „O noapte furtunoasă” (1879), „Conu Leonida față cu reacțiunea” (1880), „O scrisoare pierdută” (1884) și „D-ale carnavalului” (1885). Scrisese, în 1882, o comedie („Soacră-mea Fijina”) și un vodevil („Hatmanul Baltag”), acesta din urmă împreună cu Iacob Negruzzi, despre care nu-și aducea aminte cu plăcere. E și normal: vodevilul era o pastişă, și ea la mâna a doua, adică prin Nicu Gane, după „Nicholas Nickleby” de Charles Dickens.

Din 1890, I.L. Caragiale nu mai scrie teatru. Continuă însă, alături de gazetărie, cu momentele și „crochiourile” sale literare, cu povestiri și

nuvele. Începuse cu „O făclie de paști” (1889), despre drama evreului Zibal, terorizat cumplit, până la demență, de amenințarea că, de Învierea Domnului, va fi prădat și ucis, continuând cu povestirea „Păcat” (1892), în care preotul Niță, ros de remușcări, își aduce în familie copilul din flori, ajuns bărbat în toată firea, dar îl ucide, ca și pe fiica sa, când își dă seama că frații nu pot fi întorși de pe calea păcatului. „Naturalism zolist” s-a spus și încă se mai spune, cu implicit dar deloc justificat reproș, în timp ce „La hanul lui Mânjoală” (1898) este comparată cu bunele nuvele italiene. „Kir lanulea” nu-i, într-adevăr, altceva decât „Belfegor arcidiavolo” de Machiavelli repovestită în românește. Dar, indiferent de influențele mai mult sau mai puțin directe, de asemănările, întâmplătoare sau nu, cu alte scrieri, Caragiale are, în proză, neobișnuită forță epică, instinct al construcției și atmosferei, într-un cuvânt e un modern (în sensul lovinescian de „ruptură” cu ceea ce domină epoca).

„Năpasta” făcuse trecerea spre registrul dramatic, dar nu în condiții de receptivitate tocmai prielnice. A fost considerată, într-o formulă larg acceptată, „o eroare literară a unui autor talentat” sau, cel mult, neînde-

mânatecă pastişă după marii autori ruși.

Dacă, așa cum spuneam, pe unele piese pare a le fi dat uitării („Soacrămea Fijina” și vodevilul „Hatmanul Baltag”) „Năpasta” (1890) îi va accapara pentru mult timp memoria. Acuzat inițial de plagiat este, la rândul-i, pus în situația să descopere că un francez, de Lorde, i-ar fi plagiat drama. Prietenii îl sfătuiesc să apeleze la justiție. Dar, românul, amuzat, cică i-ar fi trimis lui de Lorde o scrisoare prin care îi mulțumea că, datorită lui, „o piesă care a căzut la București a avut succes la Paris”.

E firesc deci ca proiectele să fie legate tot de comediile care i-au adus faima, prin care și-a pus în valoare vocația, geniul dramaturgic.

Șerban Cioculescu aduce la lumină câteva scrisori către Paul Zarifopol în care Caragiale se referă la o continuare ambițioasă: „Scriu o piesă de teatru: *Titircă, Sotirescu & C-ie*, 3 acte. Merg binișor” (octombrie 1906); „Eu scriu mereu și merg greu. Mi-e teamă să nu mă copleșească intenția” (februarie 1907); „Sunt într-o stare de impotență mentală cum rareori mi s-a întâmplat – incapabil să scriu o replică, ne-mi-te o scenă – și asta mă afectează grozav. Îmi place să atribuiesc starea asta a spiritului

lipsei de petrecere și de distracție” (septembrie 1907). Se pare însă că intenția, copleșitoare, într-adevăr, e mai veche. Tot Zarifopol ne oferă deslușiri: „Caragiale a venit de la Berlin (la Leipzig – n.n.) pentru câteva ceasuri. Este în vervă mare și foarte preocupat de piesa pe care o pregătește. Se apropie furia scrisului. Nu mai poate dormi. Îmi spune că zilele acestea i-a reușit o scenă de mare însemnătate – un *truc* de teatru strașnic –, va fi chiar la începutul piesei. – Piesa are două acțiuni” (mai 1905); „Caragiale a lucrat (notițe) la noua lui comedie. – Chiriac a ruinat pe nenea Dumitrache și a ajuns senator conservator. În schimb el e acum *le cocu de la piece*. Cațavencu deputat – aspiră la minister. Farfuridi senator. Venturiano avocat și foarte bogat. Revoluție. Răsturnare de minister. Intrigi grozave de redacție. Ironie multă la adresa antisemiților” (mai 1905). Dintr-un anumit punct de vedere, până aici totul e clar: Caragiale e decis să continue „O noapte furtunoasă”. Zarifopol mai face însă o precizare extrem de importantă: „Fiul lui Trahanache din *Scrisoarea pierdută* trebuie să apară în noua piesă”. Pe lângă faptul că scriitorul vrea să unească într-un singur șuvoi cele două piese, mai e vorba și de un fiu

al lui Trahanache, fiul de la facultate, bineînțeles, tânăr dar „copt”, serios, cel cu panseul „unde nu e moral, acolo e corupție și o societate fără prințipuri va să zică că nu le are!”, doar avocat, niciodată prezent în piesă. Dar putea să intre în scenă – de ce nu? – și un fiu dintr-o legătură a soarelui lui Trahanache, Zoe, cu prefectul Tipătescu, un tânăr lup liberal, școlit la Viena, Berlin sau Paris. Ar fi în spiritul lui Caragiale care, iată, închipuie continuarea „Noptii furtunoase” și cu o scenă în care Chiriac, însurat cu una mult mai tânără, alintă pe genunchi un copilăș al cărui tată e fostul ucenic Spiridon, cel care încasa lovituri de bici când „bea tutun” pe ascuns sau pur și simplu pentru că așa cerea cutuma.

Referiri la „Titircă, Sotirescu & C-ie” găsim și în amintirile profesorului I. Suchianu, prieten cu scriitorul de când acesta era revizor școlar în Vâlcea și Argeș: „După această cădere (a comediei „D-ale carnavalului”, premiată dar și fluierată – n.n.), se ocupă timp de vreo patru ani cu drama („Năpasta” – n.n.), care-l obseda de atâta vreme, și cu o comedie nouă, cu tema: *Jupân Dumitrache în generația următoare*: doctor în drept la Paris, avocat repede celebru, om politic ales deputat în opoziție, tribun

talentat; copiii crescuți cu guvernante străine, nici urmă de chereștiu. Numai după planul sumar ce mi l-a comunicat, vedeam deja ce operă pregătește, și de aceea am stăruit cât am putut ca să înceapă mai bine cu comedia. Ca să scape de gura mea, mi-a promis că are să se ocupe în același timp de amândouă; a început însă cu drama, iar comedia a rămas în stare de proiect până a murit”.

Jupân Dumitrache doctor în drept la Paris? E o farsă nu în sens dramaturgic, ci una a istoriei, triumful inculturii prin cultură. La prima impresie pare prea mult, chiar pentru „îndrăznelile” lui Caragiale, dar să ne aducem aminte că scriitorul, prieten, o bună perioadă de timp, cu șeful Junimii, profesorul Titu Maiorescu, și el doctor în drept la Paris (!) pare să fi uitat, la un moment dat, că trebuie să aibă atitudine partinică în artă, vrednici de „binefacerile” satirei devenind toți politicienii și parveniții țării, societatea schilodită cultural și moral de aspirații mai mult sau mai puțin justificate.

În ultima jumătate de secol, Ion Luca Caragiale a fost jucat în cele mai felurite registre, maniere și „concepții” regizorale, în teatru și film, de

multe ori realizându-se scenarii după texte dispartate ale scriitorului. Ideea unui „Jupân Dumitrache în generația următoare” n-a avut-o însă nimeni. Să fie vorba doar de scrupule culturale, de o scuzabilă ignoranță!? Ori cum, în eventualitatea unei tentative de-acest fel în viitor, ar exista măcar scuza că ea ar fi, dacă nu în litera lui Caragiale, măcar în spiritul acestuia...

Mateiu Caragiale

Considerându-se briliantul coroanei într-o dinastie de actori și scriitori, Mateiu Caragiale n-a fost totuși prea încântat să-și știe, dar mai ales să i se reamintească ascendența. E vorba de un bunic, vagabondând, în tinerețe, prin târguri, urmat de-o liotă de menestrelți, de doi unchi, Iorgu și Costache, care n-au fost doar actori sau directori de scenă ci și autori de texte dramaturgice. Mai ales Costache este un comediograf reținut de istoria teatrului nostru. Chiar și frațele mai mic, Luca I. Caragiale, mort la 28 de ani, este un poet talentat, „scandalizând” (Șerban Cioculescu) prin modernism. În acest peisaj familial, alura tatălui, marele scriitor Ion Luca Caragiale, este copleșitoare. (După unii, ea n-ar putea fi explicată decât în cheie psihanalitică: fiul

bastard își iubește și își pizmuieste tatăl în egală măsură, dacă nu cumva uneori îl și urăște. În adolescență se apucase să-i imite slova, încât, după relatarea aceluiași Șerban Cioculescu, G. Călinescu a putut crede că o scrisoare a fiului aparținea lui I.L. Caragiale.) Așa stând lucrurile, ceea ce face Mateiu, în spectacolul vieții, nu este, până la urmă, doar să adauge un „u” final numelui, arhai-zant, nobiliar (dar mut!), ci să-și însușească un mod de a fi pe potrivă: lene și vanitate, snobism apăsător, dispreț suveran pentru toți și toate, refuzul lumii pe care o consideră a nu-i merita, refugiul într-un trecut boreal, populat de fantasmеle unor preținși strămoși celebri. Își atribuie steme și blazoane pictate cu propria-i mână. Asta nu-l împiedică, dimpotrivă, consideră că îi dă dreptul, să fie chilipirgiu cu aplomb, să cerșească stipendii, vânând cu obstinație posturi musai diplomatice. Reușește să scape de sărăcia lucie printr-o mezalianță *nobiliară*, căsătorindu-se, la 38 de ani, cu Marica Sion, de 63, dar bogată, dându-i ocazia să-și imagineze că trecutul sublim îl ajunge din urmă. (Mană cerească pentru postmodernismul înșurubat în contradicții în termeni. Cu un asemenea personaj, cu atmosfera

operei și misterul ei diafan, altfel destul de livresc, de ce ar conta coordonatele reale ale istoriei literare sau măcar verosimilul acesteia? Binefacerile unei subiectivități entuziasmate de propriile-i performanțe, la confluența istoriei reale cu cea fabuloasă, în scrieri de ultimă oră, par a stârni interes. Mai ales în clubul admiratorilor. Pentru că atestarea geniului nu vine din recunoașteri largi, ci, vezi-doamne, din decizia celor puțini și avizați. Dar, după asemenea criterii și apetențe, Octav Minar, abjectul mistificator, n-ar fi altceva decât un post-modernist pur-sânge: doar și el inventează opere și autori, „traduce” scrieri niciodată scrise, se exersează în reconstituiri fabuloase... Fac aluzie la împrejurarea că, în ultimul timp, Mateiu Caragiale este obligat, de autori poate talentați, să devină personaj în propria operă.)

La cât a scris Mateiu Caragiale – poeziile dintre 1904 și 1913, douăzeci la număr, adunate postum în volumul „Pajere”, nuvela „Remember” (1924), romanul de mici dimensiuni (unii afirmă că-i povestire) „Craii de Curtea-Veche” (1929), povestirea ne-terminată, „Sub pecetea tainei”, scrisă între 1930 și 1935, publicată de Perpessicius un an mai târziu, studiile heraldice, un jurnal acoperind

perioada 1927-1935, cu doar două-trei însemnări pe an – ne-am aștepta ca proiectele să fie multiple, dacă nu în alte domenii măcar în heraldică, unde avea oarecare faimă. Ceva vag însă întrezărim tot în proză. În excelenta ediție a operelor sale, Barbu Cioculescu inserează și un text, „Soborul țătelor”, despre care scrie: „trebuia să completeze trilogia românească a lui Mateiu I. Caragiale”. O începuse la 2 ianuarie 1929, sub titlul „Școala țătelor”. Sunt trei variante ale aceleiași scene. O reproduc pe cea mai concisă: „*Doamnei Masinca Drânceanu, cea mai bună dintre prietene dacă n-ar fi singura*. Mulțumit de această închinare ce așternusem, cu toată sinceritatea pe un exemplar din *Craii de Curtea-veche*, am adăugat la modestul meu plocon literar, o cutie de bomboane și câteva flori și m-am îndreptat în birjă spre parcul Filipescu ca să i le depun la picioare, în noua sa locuință. Mi-era sincer dor de cucoana Masinca. N-o mai văzusem de mult. Plecase anul acesta din București, înainte să mă întorc toamna și, ca niciodată, își prelungise șederea pe Riviera până în anul de față, 1929, la sfârșitul lui mai”.

Adică îi oferă un exemplar din „Craii...” când, după cum vom vedea,

coana Masinca e personaj în roman? După întâia descindere la Arnoteni, scârbit de lume și atmosferă (de „ce mâini a trebuit să îndur a strânge”), încearcă s-o șteargă „englezește”. Degeaba. Tocmai intră pe ușă coana Masinca Drânceanu. Povestitorul e întors din drum: „S-ar fi putut oare să nu te îndrăgostești de ea? – și nu de frumoasă ce rămăsese în ciuda vârstei pe care o înșela după cum își înșelase și cei doi bărbați cu cununie și nu mai știa câți fără, dar pentru că avea un *vinoincoace* căruia nu era chip să te împotrivești și dichisurile toate și tabieturile și ochiadele”. Casa în care se pripășiseră Arnotenii îi aparținea. Îi acceptase pentru spectacolul pe care i-l ofereau. Devenise expertă în istoria desfrânării lor.

Într-un alt fragment de început al „Soborului țătelor” surprindem o scenă insolită: „La poartă, când să intru, mă oprii deodată și mă trăsei la o parte. În curte, cucoana Masinca nu mai isprăvea să se sărute cu una din cucoanele mari de la noi, o cucoană foarte mare. Și, fără să mă bage în seamă, ținându-se strâns de braț și de mâini, ieșiră împreună în stradă, unde un elegant landalet aștepta pe înalta mosafiră”. Chibzuim că, din moment ce personajele pot circula dintr-o scriere în alta, de ce n-ar

exista și-o contaminare de rele deprinderi? Pentru că iată ce relatează chiar Masinca din „Craii...” despre un personaj din acel roman: „Printr-o crudă batjocură a soartei, fata aceasta mare și bine făcută (e vorba de Mina – n.n.), chiar cam din topor, nu era femeie desăvârșită: un oarecare cusur de croială din naștere înlătura la dânsa puțința împreunării sănătoase și depline și tălmăcea poate pătimașa ei aplecare la legături împotriva firei ce o făceau să-și piarză și puțină judecată de care se bucura; când avea cârlig la vreuna, nu-și cruța nici neajunsuri nici umilințe, ba ceva mai mult: ea, atât de zgârcită, nu se da în lături de la cheltuială, o plimba cu muscalul, îi cumpăra ciorapi de mătase, sticle de parfum; cu Rașelica Nechmansohn tocuse vara trecută, într-o lună, patru mii de lei, bani șterpeliți de la unul Haralambescu când adormise la ea beat”.

„Soborul țățelor” ar fi urmat după „Craii de Curtea-Veche” – de-atunci e ideea – dacă, între timp, n-ar fi ajuns destul de departe cu romanul „Sub pecetea tainei”, nici acesta isprăvit vreodată. Important însă, în contextul demersului meu, e că, și aici, coana Masinca e prezentă. Cel care încă suspină după ea e conul Rache, inspector general de poliție,

om avut, ajuns la vârsta senectuții. Săgeata lui Cupidon îl atinsese în urmă cu o jumătate de veac și, de atunci, nu contenește s-o dorească. Își mărturisește „scrântea” cu melancolie.

Așa cum stau lucrurile, în „Soborul țățelor” ar fi loc și pentru Gorică Pirgu, regele neîncoronat al mocirlei morale. Dar există și-o altă posibilă perspectivă, în ceea ce-și amintește, de pildă, Cella Delavrancea: „Ne-a citit odată un fragment din *Soborul țățelor*, pagini de umor sarcastic. Mediul descris distona în atmosfera casei lor, în care lucea argintăria unui bogat serviciu de ceai englezesc, dar râsul care izbucnea la lectura făcută de Mateiu crease o legătură de prietenie care ștergea orice antagonism, și așteptam cu nerăbdare să scrie romanul de moravuri suburbane care avea să fie un mare succes”. Barbu Cioculescu se îndoiește că memoria Cellei Delavrancea ar fi tocmai fidelă, argumentând că „*Soborul țățelor* nu se petrecea într-un mediu suburban – nu ar fi urmat să se petreacă acolo! Este mai probabil ca scriitorul să fi citit fragmente, pe care le avea gata, din *Pecetea tainei*. Dar acestea nu erau comice!”. Și-atunci? Că mediul era suburban, o atestă nu doar Cella Delavrancea ci și titlul proiectatei

scrieri. Unde altundeva e mai la el acasă un *sobor al țățelor* decât într-o mahala? E drept că umorul lui Mateiu I. Caragiale este, în amintirea contemporanilor, mai mult involuntar. Dar la reuniunile „cenacliere”, ca cea evocată de Cella Delavrancea, se putea râde din plin la argoul jegos de tipul Gore Pirgu sau la satiră.

„Aluviunile balcanice” (Tudor Vianu) din firea românilor din sud au fost ridicate, după apariția scrierilor lui Mateiu Caragiale, ale poezilor Ion Barbu și George Magheru (cu ale sale „Poeme balcanice”), toți trei asociați lui Anton Pann, la rangul de „spirit balcanic”. Oare am schimba ceva dacă l-am numi bizantinism? Probabil că nu. E totuși bine să menționăm că balcanismul ca spirit a fost

resuscitat, în istoria literaturii, mai ales după ce „amurgul Craiilor”, cu referire la atmosfera crepusculară și dezintegrarea morală din romanul lui Mateiu Caragiale, a fost întors cu fața spre miazăzi de Ion Barbu, poetul care-și găsește perechea sufletească în bastard.

„Soborul țățelor” probabil că n-ar fi reconfirmat, pe această dimensiune, așa-zisul balcanism. Ar fi rămas doar jegul, spiritul fiind al mahalalei, adică al clasei de mijloc în formare. În aceste împrejurări, „țățele” n-ar fi fost fascinate de moda, parfumurile și bijuteriile Stanbulului, ci a celor de la Paris, limbajul lor n-ar fi fost împes-trițat cu arhaisme grele (ca în „Crai”), ci cu stâlcite expresii franțuzești, ca la I.L. Caragiale.

LISTA COLABORATORILOR

- **Darie Cristea**, sociolog
- **Dorel Abraham**, sociolog, directorul Centrului de Sociologie Urbană și Regională
- **George Apostoiu**, diplomat
- **Șerban Cionoff**, ziarist
- **Diana-Camelia Iancu**, lector universitar doctor, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București
- **Nicolae Mareș**, diplomat
- **Ion Marin**, conferențiar universitar doctor, ziarist
- **Corneliu Ostahie**, ziarist
- **Grigore Traian Pop**, scriitor
- **Florea Țuiu**, economist, ziarist
- **Cristina Voicu**, asistent universitar doctor, Academia de Studii Economice, București
- **Corneliu Zeană**, conferențiar universitar, medic